

3 Днем
Незалежності України!

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ – В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!
Юридичний Вісник України
Загальнонаціональна правова газета
www.yvu.com.ua

► № 17 (1550)

16–31 серпня 2025 року

Фактор Трампа

На що бажано звернути увагу при оцінці
російського вторгнення в Україну

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

Безкінечні слідчі дії...

Україна потребує правоохоронної, а не кримінальної системи

► стор. 4-5

Оновлення судової системи

Чому участь міжнародних експертів у ключових відборах важлива?

► стор. 6-5

Крок назустріч ЄС:

чому практика Суду справедливості ЄС важлива для України вже зараз?

► стор. 8-9

(Анти)корупційна територія,

або Як створюють «недоторканий» простір для НАБУ?

► стор. 10-15

Доктрина та практика тлумачення основних якостей кримінально-протиправного посягання: особисті міркування

► стор. 20-24

«Махновська слобода»

Про приховані сенси і життя яким воно є...

► стор. 42-45

НАГАДУЄМО НАШИМ ЧИТАЧАМ!

Триває передплатна кампанія на друге півріччя 2025-го року.

Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 33787

Фактор Трампа**На що бажано звернути увагу при оцінці російського вторгнення в Україну**

Про сучасних провідних політиків практично неможливо говорити з необхідною об'єктивністю, без упередженості. Будь-яка точка зору матиме елементи суб'єктивізму, обережного або відвертого викривлення характеристик політичної особистості. З історичної точки зору ми можемо задати «фактор Черчилля», «фактор де Голля», «фактор сталіна» чи «фактор Рузвельта» при оцінці подій у війні 1939–1945 років. І не лише у Другій світовій. Досить значним був вплив зазначених персон на всю історію людства середини минулого сторіччя, розвиток подій у гарячій та холодній війнах, які тривали.

Натомість гібридний, агресивний та швидкоплинний характер сучасних війн вимагає по-новому оцінювати головних дійових осіб сучасності, президента США Дональда Трампа, зокрема. Його суперечлива, часом незрозуміла, наполеглива, й сповнена неочікуваних ходів натура стала предметом багатьох досліджень та оцінок. Як видається, і нам є що додати в загальну «скарбницю» персонального складу цієї особистості. При тому ми не претендуємо на повну довершеність наших думок і сентенцій.

У першу чергу маємо відзначити, що на відміну свого попередника за Трампом не тягнеться шлейф компрометуючих проявів корупції щодо нашої держави. Також він не має своїх «агентів впливу» у складі наших держорганів, не наполягає на відмові від української державності, державного суверенітету. Водночас добре відома роль його попередників у захопленні Криму, власне відмови від принципу територіальної недоторканності України. І це, до деякої міри, говорить про певну політичну лояльність Трампа до нашої держави в останній час. Здається, він нарешті таки доходить розуміння того, що Україна – не росія. При тому Володимир Зеленському він бажає гнучкості, а Путіну – бути хорошою людиною, як не дивно це звучить, принаймні для українців. Його думки про війну з росією (мовляв, це не наша війна) перекидає екс-президент США Білл Клінтон, який доводить: «саме ми змусили Україну відмовитися від своєї ядерної зброї, крилатих ракет та стратегічних бомбардувальників, ми обіцяли захистити її від росії, а зробили країну вразливою. Тож це наша війна!», – цитують Клінтона ЗМІ.

Зрозуміло, що військова тематика завжди співзвучна з темою миру. Трамп, кажуть, хоче отримати Нобелівську премію миру – амбітне прагнення завершення кар'єри! Хоча, гадаю, якщо одному з його попередників, який фактично сприяв окупації рф нашого Криму свого часу була вручена така премія, то отримання «нобеля» людиною, яка сприяє припиненню цієї війни, є цілком правомірним. Окрім військових аспектів, економічні погляди та пропозиції Трампа також викликають певні реакції. Його наполеглива економічна політика, яку вважали і вважають абсолютно хаотичною, незрозумілою, «яка потенційно веде до світової економічної кризи», в підсумку дає США змогу завдяки цим крокам щомісяця отримувати понад 30 млрд доларів із подальшим укріпленням цієї грошової одиниці в світі. Тож практично всі негативні прогнози провідних економістів не справдилися. І в питаннях геополітики, мусимо визнати, що хоча й запізно, але Трамп почав розуміти реальну агресивну мету рф щодо нашої держави. Ще раніше він визнав, що росія хоче завоювати всю Україну. Фактично це вперше, коли Трамп так відверто висловився про справжні плани путіна щодо України. «Росії не потрібен той шматок, який у них є зараз. Росія хоче всю Україну», – заявив він в інтерв'ю NBC News у травні цього року. Водночас для Дональда Трампа збереження України, а тим більше її процвітання, не є самодостатньою метою. І це також треба розуміти. Для нього не менш важливим є відновлення стосунків (читай бізнесу) із росією.

Й останнє, на що, думаю, важливо звернути увагу. Під час перемовин із путіним на Алясці тиждень тому Трамп передав останньому листа від своєї дружини Меланії, в якому йшлося про повернення викрадених рф українських дітей на Батьківщину. Отакої! То ж якими б успішними не здавалися ці перемовини для путіна та його оточення, але ложку дьогтю в бочку меду Трамп цим листом не відмовився покласти. Після того путін, як відомо, одразу заспішив додому. Таким є Трамп насправді – суперечливим, спонтанно активним і різким, але ж усе таки сильним політиком сучасності.

Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

■ НАШІ ВІТАННЯ!

Цими днями святкують
День народження

15 серпня –
Валерій КОЛПАКОВ,
доктор юридичних
наук, професор
Запорізького
національного
університету

18 серпня –
Євген СТРЕЛЬЦОВ,
член-кореспондент
НАПрНУ, професор,
доктор юридичних
наук, доктор теології,
заслужений діяч
науки і техніки України

24 серпня –
Михайло СМОКОВИЧ,
голова Касаційного
адміністративного
суду у складі ВС,
доктор юридичних
наук, заслужений
юрист України

24 серпня –
Богдан ПІРСЬКИЙ,
голова Апеляційного
суду Тернопільської
області

24 серпня –
Ярослав ГОЛОВАЧОВ,
голова Апеляційного
суду м. Києва,
кандидат
юридичних наук

31 серпня –
Ірина ГУМЕНЮК,
заступниця
завідувача відділу
Дослідницької
служби ВРУ, кандидат
ка юридичних наук

Колективи видавництва «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зігриває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ ПОДАТКИ І ЗБОРИ

Банківську таємницю можуть скасувати

У наступні кілька років податківцям планують надати повноваження відстежувати рух коштів на рахунках платників, причому без судового рішення.

Стало відомо, кого перевірятимуть першочергово. Так, Кабмін у Бюджетній декларації на 2026–2028 роки вказав на необхідність розкриття банківської таємниці. На сьогодні ДПСУ потрібно звернутися до суду або власника рахунку, аби дізнатися про рух коштів ФОП, фізичної чи юридичної особи.

Податковий консультант Михайло Смокович спрогнозував, кому слід боятися розкриття банківської таємниці. Зазначено, що проблемами чекають на українців, які отримують підприємницький дохід без реєстрації бізнесу – компанії або ФОП. Варто виправлятися, бо в податковій вже є інструменти, через які вона отримує інформацію навіть без розкриття банківської таємниці. Один із таких дієвих інструментів – фінансовий моніторинг. Банки надають дані про значні рухи коштів НБУ, а

регулятор може розсекретити її. Якщо банківську таємницю дозволять розкривати на законодавчому рівні, першими постраждають ФОПи, які працюють без сплати податків.

За словами М. Смоковича, нікому не цікаво перевіряти звичайних громадян, які користуються рахунками для власних потреб – отримують дохід, заробітну тощо, використовуючи гроші на незначні перекази між картками родичів чи знайомих. Цікаво буде спостерігати, за тими хто отримує великі доходи без оподаткування. Водночас, економічний аналітик Ю. Гаврилечко застерігає, що у зв'язку з цим з'явиться ризик шахрайських дій. «Насамперед це відобразиться на житті звичайних українців. Відбудеться зростання корупції, бандітизму», – цитують експерта Новини LIVE.

■ ПОЗИЦІЯ ЕКСПЕРТА

Безкінечні

Україна потребує правоохоронної,

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», – гарантує стаття 3 Конституції України. А як воно в реальності?

Оксана ПРОДАН,
народна депутатка VII і VIII скликань ВРУ,
радниця голови Асоціації міст України

Коли справи
розслідуються роками

Правоохоронна функція забезпечується правоохоронною системою, яка зобов'язана захищати права громадян, бізнесу, посадовців місцевого самоврядування. На жаль, останнім часом траплялося забагато випадків, коли для захисту прав одних іменем закону порушуються права інших. Кримінальні провадження розслідуються роками, відповідно слідчі дії щодо бізнесу, посадових осіб безкінечні. При тому правоохоронні органи публічно звітують не про вироки, не про захищені права, не про збережені для держави чи постраждалих суми, як це має бути,

а про реєстрацію проваджень й проведені обшуки та затримання.

Правоохоронна система сьогодні сприймається не як захисник, а як рейдер, – через необґрунтовані звинувачення, недоведеність справ у судах, безпричинні звинувачення, які відбуваються повсюдно та безкарно. Давно знівельовані проведені реформи в поліції, нещодавно відмінені конкурси в прокуратурі – питання не до правоохоронців, а до народних обранців, які проголосували за відміну позитивних змін і не запропонували натомість іншої правозахисної політики.

У січні 2025 року Асоціація міст України, а це 1 073 громад з усіх регіонів Украй-

■ ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Цифровізація митниці

Україна почала розробляти митну IT-систему наступного покоління для інтеграції з ЄС.

Ідеться про нову версію системи митного транзиту – NCTS «Фаза б» (New Computerised Transit System). Планований термін завершення – 2026 рік, повідомила днями Державна митна служба. Розробка фінансується Програмою ЄС з підтримки управління державними фінансами (EU4PFM). NCTS «Фаза б» – це оновлена електронна система спільного транзиту, яка відповідає стандартам Європейського Союзу. Вона призначена для покращення електронних митних процедур та забезпечення ефективного транзиту товарів.

Запровадження NCTS (New Computerised Transit System) передбачає не лише її інсталяцію, але й синхронне оновлення разом з іншими країнами-учасниками Конвенції про процедуру спільного транзиту. Згідно з попереднім планом, країни ЄС розпочнуть перехід на NCTS «Фаза б» із вересня 2025 року, Україна – у 2026 році.

Як відзначалося, розробка даної системи є одним із ключових пріоритетів у сфері митної політики, визначеним у щорічних висновках Європейської Комісії щодо відповідності України критеріям членства в ЄС. Чинну версію NCTS «Фаза 5» Україна провадила в квітні 2024 року – раніше, ніж деякі країни Євросоюзу.

■ КАДРИ

Фінал конкурсу в апеляційні адміністративні та госпсуди

Завершився відкритий конкурс, в якому взяли участь судді, адвокати та науковці, котрі відповідали кваліфікаційним вимогам.

Це був перший відкритий конкурс у вказані суди. У ньому взяли участь судді, адвокати та науковці, які відповідали кваліфікаційним вимогам. Як зазначив голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Андрій Пасічник, основною метою всіх останніх реформ у судовій системі було намагання уможливити якнайширший доступ громадян до правосуддя та забезпечити виконання міжнародних зобов'язань, які наближають Україну до вступу в Європейський Союз.

Уточнимо, після законодавчих змін 2016 року вперше призначення суддів до апеляційних інстанцій відбувається за результатами кваліфікаційного оцінювання під час конкурсу. За словами згаданого А. Пасічника, на всіх його етапах комісія дотримувалася принципів відкритості та прозорості. Хід процедури можна було спостерігати наживо через трансляцію на офіційній YouTube-сторінці Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

слідчі дії...**а не кримінальної системи**

ни, звернулися до Президента як до гаранта Конституції України щодо захисту права громадян на місцеве самоврядування, демократію та справедливість і навели низку прикладів тиску на посадовців муніципалітетів при проведенні процесуальних дій правоохоронними органами. «Міське самоврядування є основою демократії та важливою частиною захисту незалежності України під час повномасштабного вторгнення, сильним місцевим самоврядуванням ми відрізняємось від путінської росії», – зазначено в Зверненні.

Як ведеться українському бізнесу?

Його представники все частіше заявляють про рейдерство через кримінальні переслідування, про що, до речі, зазначав і академік Богдан Данилишин у статті «Як захистити роботодавців та бізнес: особливості кримінального правозастосування в Україні». Не так давно український Forbes оприлюднив вражаючі дані, які стримують інвестиції в Україну разом з агресором: у 2023–2025 роках 77% кримінальних справ проти бізнесу не дійшли до суду.

Слідство публічне, без меж і строків – вбиває репутацію, довіру до бізнесу і влади; обшуки, вилучення, затримання, накладення арештів – зупиняють операції, призводять до втрати людей, виробництв і надходжень до бюджетів всіх рівнів, до зменшення обороноздатності всієї країни. До того ж, усе частіше переслідують юристів, які захищають від свавілля. Це ще більше підриває засади правової держави, де адвокати мають спеціальні процедури захисту професійної діяльності саме для забезпечення повсюдного захисту прав. Бізнес шукає захисту в міжнародному арбітражі. Україна все частіше стає відповідачем у справах про незаконне втручання в бізнес. За незаконні дії представників влади платять українські платники податків, ми з вами. Органи місцевого самоврядування звертаються до міжнародних інститутів, які супроводжують реформи в Україні на шляху до Європейського Союзу.

Європейські партнери звертають увагу на порушення демократичних принципів, Європейської хартії місцевого самоврядування й імітацію Україною виконання її зобов'язань. Через відсутність позитив-

них змін у реалізації прав і розвитку демократії втрачаємо тут і сьогодні, а також можливості на майбутнє, ми з вами. Ми з вами втрачаємо всередині країни – права, захист, кошти, надходження бюджетів, надію... Тому повинні діяти. Маємо бути готовими законом обґрунтовувати кожен свою дію, самостійно чи (та) з юристами. Оприлюднювати всі порушення з боку правоохоронців і взаємну підтримку в захисті прав з дотриманням закону всіма учасниками процесів.

Продовжувати працювати на відновлення довіри між органами державної влади, місцевого самоврядування та суспільства, що розпочалося 31 липня 2025 року з визнання Верховною Радою України необхідності дотримання закону та демократичних принципів.

Наше завдання – об'єднуватись якнайтісніше, зокрема й для допомоги військовим підрозділам заради нашої Перемоги. Об'єднуватись для збереження та розвитку всередині України бізнесу, місцевого самоврядування, демократії, спроможності перемогти зовнішнього агресора.

Оновлення судової системи

Чому участь міжнародних експертів у ключових відборах важлива?

Участь міжнародних експертів у конкурсах до ключових органів правосуддя – один із найважливіших запобіжників для забезпечення їхньої незалежності. червні 2025 року завершилися повноваження першого складу конкурсної комісії, яка обирала членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ), і за чинним законом міжнародники більше не зможуть брати участі у відборі.

Катерина РИЖЕНКО,

заступниця виконавчого директора з юридичних питань
Transparency International Ukraine

Загалом по темі

Цей сигнал може запустити ланцюгову реакцію згорання міжнародного компонента в інших конкурсах, поставивши під загрозу досягнутий прогрес в реформах. Нагадаю, у 2023-му, після чотирьох років перерви, відновила свою роботу ВККСУ – орган, відповідальний за відбір та оцінку суддів. Таке відновлення було однією із семи умов, необхідних для початку переговорів про членство України в ЄС.

Відбір до цього органу суддівського самоуправління відбувся за новими правилами – Україна відмовилася від квотного принципу та ввела процедуру конкурсу для зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів. За цю процедуру відповідала конкурсна комісія. Її перший склад формувався із шести членів: трьох пропонувала Рада суддів України, а трьох – міжнародні організації з бездоганною репутацією. Переважний голос мали міжнародні експерти – їхня участь забезпечувала незалежність та довіру до процедури.

Й от 1 червня закінчився строк повноважень першого складу конкурсної комісії. Надалі її членів за чинним законом мають пропонувати виключно національні суб'єкти. На цю перспективу гостро відреагували 90 громадських організацій – у їхній спільній заяві йдеться, що національні суб'єкти наразі неререформовані й не мають довіри суспільства, тож необхідно продовжити участь міжнародних експертів у цій конкурсній комісії.

Попри це, 22 липня Вища рада правосуддя (ВРП) розпочала процес формування конкурсної комісії без міжнародних експертів у складі. Тому актуальність проблеми і ціна її ігнорування зростає в рази. Чому таке про-

довження участі міжнародних експертів критичне не лише для конкурсу до ВККСУ, але й для низки ключових державних органів – розберемося далі.

Перезапуск ВККСУ: перешкоди і небезпеки

У 2023 році Вища кваліфікаційна комісія суддів України як орган «стартувала» з нуля – в один день до неї призначили всіх шістнадцятьох членів. За два роки роботи зі складу комісії вийшов один – Роман Ігнатов, його місце до останнього часу було вакантним. Дванадцятого серпня ВРП визначалася, чи зможе хтось із двох уже рекомендованих комісією кандидатів обійняти цю посаду. У підсумку Рада призначила Ігора Кушніра на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Хоча роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів часто критикують, громадськість неодноразово відмічала, що не було критичних ситуацій, які б підважили до неї довіру. Наприклад, Громадська рада доброчесності, яка сприяє ВККСУ в процедурах суддівської кар'єри, згадувала про конструктивну співпрацю з комісією, попри окремі розбіжності та відсутність підстав для недовіри. Громадськість також висловлювала стриманий оптимізм щодо роботи органу – як у дослідженні його практики, так і в аналізі діяльності в цілому.

Водночас ВККСУ піддавалася тиску з боку Державного бюро розслідувань (ДБР), про що заявляв і сам орган, і громадські організації. Вища рада правосуддя, зі свого боку, визнала загрозу авторитету правосуддя через такі дії Державного бюро розслідувань. Цікаво, що раніше ДБР зверталось до комісії

щодо звільнення її голови Романа Ігнатова, який ці дії називав тиском.

Тут варто нагадати, що повноваження членів цього складу ВККСУ планово закінчуються у 2027 році, а це означає, що нас знову очікує масштабний конкурс та повне оновлення органу. Проте, як ми вже згадували вище, за чинним законом оновлювати орган буде Конкурсна комісія, яку формуватимуть Рада суддів України, Рада прокурорів України, Рада адвокатів України та Національна академія правових наук України. Діяльність цих інституцій, зокрема їхні сумнівні призначення до деяких конкурсних комісій та непризначення протягом трьох років членів до Вищої ради правосуддя, неодноразово критикувала громадськість, і ці ж дії помітила Єврокомісія, згадавши їх у звіті про розширення.

При цьому вже зрозуміло, що наступний склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів успадкує численні завдання від «попередників»:

- завершення добору кандидатів на 1 800 посад суддів місцевого суду;
- завершення кваліфікаційного оцінювання близько 1 500 суддів, результат якого може стати підставою для звільнення багатьох із них;
- можливий конкурс до Верховного Суду.

Тож від того, чи будуть члени ВККСУ компетентними та доброчесними, залежатиме якість виконання цих завдань. Своєю чергою, зважаючи на обсяг майбутньої роботи, наступний склад комісії або суттєво очистить та оновить суддівський корпус, або ж завдасть йому катастрофічної шкоди.

При тому наявність лише однієї вакансії може використовуватися маніпулятивно – мовляв, це «тестовий режим» для національних суб'єктів. Хоча нерідко кажуть, можливо, їм варто дати шанс, призначення навіть за недосконалим порядком ще одного члена до органу, що вже має в своєму складі 15 учасників, суттєво не вплине на роботу інституції. Як на наш погляд, заповнення навіть однієї посади кандидатом, який не пройшов чесний конкурс, уже нестиме загрозу роботі комісії. Зокрема, у ВККСУ існує підхід, де за окремі процеси відповідає певний визначений член комісії. Це дає йому автономію приймати ті рішення, які не потребу-

ють загального обговорення та голосування. Водночас такий член суттєво визначає вектор і темп процедури, за яку відповідає. Якщо на нього впливатимуть, це може призвести до затягування чи зриву, наприклад, окремого конкурсу.

При цьому заповнення «лише однієї» вакансії представниками від національних органів буде вкладатися в систему тиску на Вищу кваліфікаційну комісію суддів. Коли поступово, використовуючи кримінальні провадження, вдалося б змусити чинних членів комісії теж «по одному» залишити свої посади, і надалі, за вже не новою схемою, обрати до Вищої кваліфікаційної комісії суддів більше «лояльних» членів. Таким чином, заповнення «лише однієї» вакансії стане своєрідним стимулом надалі створювати нові вакансії, в тому числі через тиск. І це може спричинити посилення переслідування членів ВККСУ.

Загроза «ланцюгової реакції»

Разом із тим проблеми з конкурсом ВККСУ можуть запустити ланцюгову реакцію і в інших відборах. Втрата міжнародного елементу у добір до ВККС може стати небезпечним прецедентом і вплинути на рішення парламенту щодо подальшого залучення незалежних експертів до інших комісій. Адже саме конкурсна комісія з добору членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів перша в черзі, де участь незалежних міжнародних експертів закінчується, коли орган ще навіть не встиг повноцінно попрацювати після свого переважання. Наприклад, історія саме з цим відбором може негативно вплинути на діяльність Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ), яка здійснює перевірку на відповідність критеріям доброчесності та професійної етики кандидатів до Вищого антикорупційного суду – очікується, що мандат ГРМЕ завершиться в травні 2026 року.

І так само в наступні роки варто очікувати завершення участі міжнародних експертів у конкурсах на посади в таких органах, як ВРП, Конституційний Суд та, можливо, НАБУ. До речі, незаконне рішення уряду, який не призначив очільника Бюро економічної безпеки (БЕБ), попри прозорий конкурс та підтримку міжнародних партнерів, – це якраз яскравий приклад того, що національні органи готові піддаватися впливу. І навіть участь міжнародних експертів у складі комісії та послена увага послів країн G7 не стали на заваді такому незаконному рішенням Кабміну. Що ж буде відбуватися з конкурсами далі без такої участі міжнародників, можна передбачити вже зараз.

Відкат прогресу

Приклад Вища кваліфікаційна комісія суддів показує шлях інституції, яка формується. Він не проходить без помилок та зауважень з боку зацікавлених сторін. Подекуди вона зазнає й політичного тиску як у ситуації з кримінальними провадженнями ДБР.

Але ВККСУ – не єдиний орган, що перебуває в процесі формування. Тож зацікавлені

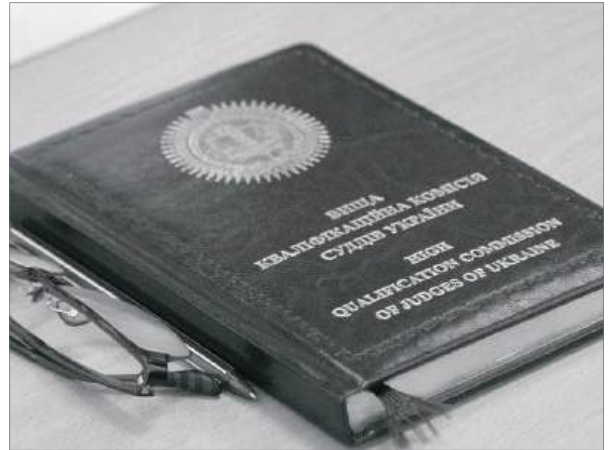
сторони мають максимально забезпечити потрібні умови для розвитку всіх таких нових чи оновлених інституцій. І первинною умовою в цьому є незалежний та прозорий конкурс, адже діяльність будь-якого органу залежатиме від його складу. Тож якісний конкурс стане запорукою, що гідні кандидати довірять процедуру та спробують свої сили.

В останні роки саме участь незалежних міжнародних експертів забезпечувала довіру кандидатів до процедури подібних відборів. Проте норма про таке залучення представників партнерів – не константа, така участь передбачена «положеннями, що заходять» (sunset clauses), тобто є тимчасовим заходом. Цей підхід логічний, адже за певний час Україна мала сформувати свої стійкі органи, які надалі й мали б перебрати на себе відповідальність за процедури конкурсів.

Водночас практика свідчить, що однієї ітерації оновлення органу за незалежного та прозорого конкурсу буде недостатньо, аби вберегти прогрес та довіру. Особливо, коли процедура за планом передається в руки нересторнованих органів. Важливо не допустити й «повзуче» оновлення колегіальних органів, коли за відсутності незалежного конкурсу посилиться тиск на призначених членів.

І знову ж прикладом неготовності національних органів до такої повної відповідальності є конкурси до Бюро економічної безпеки, попри те, що уряд таки призначив переможця, та Конституційного Суду України. У першому випадку уряд незаконно відмовив призначенні очільника, що не має жодного раціонального пояснення, окрім політичних причин. У другому випадку парламент майже пів року зволікає з обранням суддів із-поміж незалежно обраних кандидатів. Орган, який проводив конкурс, заявляв про зволікання та незаконні вимоги саме з боку Верховної Ради.

І хоча такий тимчасовий захід, як участь міжнародних експертів, справді має закін-

читися, саме сьогодні це явно не на часі. Щобільше має відбутися хоча б декілька ітерацій конкурсів, щоб зберегти досягнутий прогрес та зробити розвиток таких органів сталим.

Підхід, коли конкурсна комісія відбирає не один склад органу, вже має приклади реалізації в законі. Наприклад, парламент двічі голосував за питання строку участі міжнародних експертів у конкурсі до Служби дисциплінарних інспекторів ВРП. У результаті депутати підтримали такий строк участі, що дозволить охопити два масштабні конкурси до Служби, і це розумний підхід.

Врятувати та запобігти

Врятувати конкурс до Вищої кваліфікаційної комісії суддів депутати можуть вже зараз – для цього голова антикоркомітету Верховної Ради Анастасія Радіна з колегами зареєструвала законопроект № 13382. Проект закону пропонує продовжити строк перебування міжнародних експертів так, щоб вони змогли відібрати і наступний склад ВККСУ в 2027 році. Шанс прийняти такий закон буде в серпні, коли парламент збереться на пленарні засідання.

Прийняття цього законопроекту важливе й для уникнення небезпечного прецеденту, коли буде закрита можливість пройти до одного з ключових органів влади. Це питання стає особливо критичним, враховуючи те, як політична влада протидіє призначенню незалежно обраних кандидатів, як ми могли спостерігати це на прикладах конкурсів щодо керівника БЕБ та суддів КСУ.

Аби не допустити повторення ситуації з відбором ВККСУ, слід заздалегідь планувати продовження участі міжнародних експертів і в інших конкурсних комісіях. Водночас без широкої підтримки громадськості та міжнародних партнерів таке продовження малоймовірне.

Крок назустріч ЄС:

чому практика Суду справедливості ЄС важлива для України вже зараз?

Суд справедливості Європейського Союзу – одна з найважливіших інституцій в ЄС, яка діє з 1952 року і вже понад 70 років формує правовий порядок об'єднаної Європи.

Структура Суду Справедливості ЄС: хто за що відповідає?

Суд не лише визначає правильне застосування норм ЄС як на наднаціональному, так і національному рівнях, але й надає тлумачення багатьом правовим актам Європейського Союзу. Якщо говорити простіше, то саме тут вирішують, як правильно тлумачити й застосовувати правила, за якими живе ЄС.

Очевидно, що після вступу України до Євросоюзу юрисдикція Суду справедливості ЄС поширяться і на нашу країну. Втім чекати офіційного приєднання не варто – практику цього суду доцільно використовувати вже сьогодні. Чому це має значення вже зараз, навіть до набуття членства в ЄС?

Розпочнемо з основ. Суд справедливості ЄС формально складається з двох судів: Загального суду і Суду справедливості. Обидва вони знаходяться під одним дахом – у Палаці Суду справедливості в м. Люксембург (Велике Герцогство Люксембург). Власне Загальний Суд налічує 54 судді (по два від держави-члена). Цей Суд в основному розглядає справи, ініційовані компаніями, організаціями або окремими особами проти рішень, прийнятих інституціями Європейського Союзу, особливо в таких сферах, як інтелектуальна власність, застосування санкцій за порушення правил конкуренції, антидемпінгові та інші заходи торговельного захисту. Також до юрисдикції суду належать преюдиціальні запити щодо податкових чи митних питань та захисту прав пасажирів. Він також розглядає спори між співробітниками та установами Євросоюзу та позови про відшкодування збитків, завданих органами ЄС.

Судді – генеральні адвокати

Варто зазначити, що двоє суддів зі складу суду виконують роль генеральних адвокатів, коли Загальний суд розглядає преюдиціальні запити. Це – запити від національ-

них судів країн ЄС про те, як правильно розуміти закони Євросоюзу в конкретних справах, тобто, по суті, офіційні «уточнення» від національного суду до Суду справедливості ЄС.

Загалом же, до Суду справедливості входить 27 суддів (по одному представнику від держави-члена) та 11 генеральних адвокатів. Генеральні адвокати як незалежні правові експерти представляють свої висновки щодо приблизно половини справ. Хоча їхні висновки не є обов'язковими, проте вони мають вплив на остаточне рішення. Юрисдикція Суду справедливості в основному спрямована на тлумачення законодавства Європейського Союзу і забезпечення його однакового застосування в усіх державах-членах. Він також розглядає апеляції з питань права від Загального суду.

Коротка історія становлення цього суду

Тут для початку уточнимо, що до створення Європейського Союзу існували три окремі об'єднання: Європейське співтовариство вугілля та сталі, Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії. Від самого початку в них був лише один судовий орган – Суд справедливості, який розглядав усі справи.

Однак зі збільшенням країн у складі Євросоюзу й зростанням обсягу законодавства, в 1989 році було створено Загальний суд (тоді – Суд першої інстанції) – для розв'язання проблеми надмірного навантаження та забезпечення своєчасного розгляду справ. Передусім він займався лише обмеженими (але чисельними) категоріями справ – запитами про судовий перегляд, поданими фізичними та юридичними особами.

Як працюють ключові інструменти установи?

У розпорядженні суду є ціла низка інструментів, за допомогою яких він забезпечує дотримання та однакове застосування права Європейського Союзу. Вони дозволяють як інституціям ЄС, так і державам-членам або окремим фізичним чи юридичним особам оскаржувати акти, перевіряти дії держав на відповідність законодавству Союзу, а також отримувати офіційне тлумачення норм права.

Основною функцією Суду справедливості Євросоюзу є забезпечення дотримання права ЄС при застосуванні Договорів (стаття 19 Договору про Європейський Союз). Зважаючи на це, його юрисдикція є обов'язковою для всіх держав-членів ЄС.

Договори про заснування Європейського Союзу передбачають кілька ключових інструментів роботи Суду ЄС, за допомогою яких він:

- здійснює контроль за законністю дій інституцій ЄС (позов про анулювання – ст. 263 Договору про функціонування Європейського Союзу);
- перевіряє чи дотримуються держави-члени права ЄС (процедури порушення – ст. 258–260 ДФЄС);
- надає допомогу національним судам у тлумаченні права ЄС (процедура преюдиціальних рішень – ст. 267 ДФЄС).

Позов про анулювання дає змогу державам-членам, інституціям ЄС та фізичним і

юридичним особам оскаржувати законність правових актів та рішень ЄС. Мета полягає в тому, щоб забезпечити можливість перевірки того, чи автори актів не виходили за межі повноважень, наданих ЄС, і чи дотримувалися відповідних процедур. Суд справедливості може анулювати відповідний акт.

Процедура перевірки порушення – це коли суд на прохання Європейської Комісії (або іноді однієї з держав ЄС) перевіряє чи держави-члени діють відповідно до права Євросоюзу. Найчастіше такі справи виникають, коли держава не встигає імplementувати директиву ЄС у своє законодавство вчасно. Інші типи порушень – прийняття законодавства країною, що порушує Договори про заснування ЄС або копіює положення Європейського Союзу, які є прямо застосовними, до національного законодавства.

Останніми роками побільшало справ, пов'язаних із порушенням верховенства права в окремих державах-членах. Показово, що справи про порушення можуть призвести до накладення судом великих грошових штрафів – як одноразових, так і регулярних платежів. Своєю чергою, допомога національним судам у тлумаченні законодавства Європейського Союзу є основним майданчиком для судових процесів у Суді справедливості ЄС. Якщо національний суд має сумніви щодо тлумачення або дійсності права Євросоюзу, він може призупинити розгляд справи та надіслати преюдиційний запит до Суду справедливості ЄС, тобто запитати думку суду.

Водночас, якщо це національний суд останньої інстанції (на прикладі України – буде Верховний Суд), то він зобов'язаний надіслати запит до Люксембурга. Після того, як Суд справедливості ЄС виносить рішення, воно стає обов'язковим, що стосується тлумачення права Європейського Союзу для суду, який звернувся. Такий суд повторно відкриває справу та застосовує рішення

Суду справедливості ЄС до обставин справи. Наведена процедура дуже популярна – щороку ухвалюються сотні рішень за преюдиціальними запитами.

Чому це важливо для України вже сьогодні?

Поки Україна не є державою-членом Євросоюзу, вона, зрозуміло, не підпадає під юрисдикцію Суду справедливості ЄС і не має у його складі суддів чи генеральних адвокатів. Водночас уже на етапі процесу приєднання українському законодавцю та суддям варто враховувати практику цього суду, зокрема щодо преюдиціальних запитів. Вони допомагають зрозуміти тлумачення окремих правових актів ЄС, що може стати в нагоді для формування українського законодавства, впровадження права Європейського Союзу та його тлумачення українськими судами. Такий крок можна розглядати як частину загального зобов'язання щодо повного дотримання *acquis* ЄС ще до вступу.

Для цього в Україні Національною школою суддів і розпочато заздалегідь підготовку суддів до роботи в нових умовах, адже вони застосовуватимуть національне право і право ЄС, а також взаємодіятимуть із Судом справедливості через преюдиціальні запити. Крім того, державні органи, відповідальні за виконання Дорожньої карти з питань верховенства права, під час впровадження реформ мають враховувати відповідну практику Суду справедливості ЄС, забезпечуючи приведення національного законодавства у відповідність до чинного законодавства Європейського Союзу. Тоді день нашого вступу в ЄС стане не «стартом з нуля», а логічним продовженням роботи, яку Україна розпочала заздалегідь.

Підготовлено фахівцями проекту «Право-Justice».

Автоматизація нотаріату

Українці отримали доступ до автоматизованого нотаріату в усіх дипломатичних установах України та світу. Відтепер наші співвітчизники за кордоном можуть подавати інформацію та документи в електронній формі.

Як повідомив міністр закордонних справ України Андрій Сибіга, віднедавна автоматизована процедура подачі документів для вчинення нотаріальних дій запроваджена в усіх посольствах і консульствах України за кордоном. Для цього з 1 липня тривало поетапне введення в дію цієї системи, і тепер українці за кордоном можуть подавати інформацію та документи в електронній формі через електронний кабінет заявника інформаційно-комунікаційної системи МЗС «е-Консул» у всіх 120 закордонних дипломатичних установах, що надають консульські послуги. Тож наразі в зручний для себе час громадяни можуть: подати онлайн заяву на вчинення нотаріальної дії; завантажити зразок необхідної довіреності чи нотаріальної заяви; завантажити всі необхідні документи.

Тепер усі процедури подачі та обробки документів можна здійснити без попереднього фізичного відвідування дипустанови. Після онлайн-подачі залишається лише короткий візит для отримання готового документа, що значно економить час та ресурси громадян.

Статистика свідчить про зручність нової послуги: з моменту підключення перших двох черг дипустанов у липні та серпні послугою скористалися вже майже півтисячі українців. Детальна інформація та відповіді на поширені запитання будуть доступні на ресурсах дипустанов та департаменту консульської служби МЗС України. Андрій Сибіга висловив вдячність всій команді, яка втілила проект, а також міжнародним партнерам, зокрема Програмі розвитку ООН в Україні та Міністерству юстиції України, за сприяння у втіленні цієї важливої ініціативи. «Нашим безумовним пріоритетом і надалі залишається захист прав та інтересів громадян України за кордоном. Для цього МЗС продовжує працювати над реформою консульських послуг і максимальним спрощенням доступу до них.

(Анти)корупційна територія,

або Як створюють «недоторканий» простір для НАБУ?

Спостерігаючи за тим, як наша держава протягом останніх 10 років проводить антикорупційну політику, у формі, перш за все, створення нових антикорупційних органів та наділення їх надвеликими повноваженнями, які протирічать навіть Основному Закону України, витрачаючи на це величезні кошти з державного бюджету, виникає багато питань саме до тих осіб, які ініціювали та керували усім цим процесом, приймали відповідні закони, в тому числі з порушенням встановленої процедури, та продовжують пропонувати додатково розширювати їх компетенцію на шкоду конституційним правам і свободам громадян.

Олексій БАГАНЕЦЬ,

заступник Генерального прокурора (2000-2002, 2005-2006, 2014-2015 рр.), заступник голови Союзу юристів України, почесний президент Асоціації слідчих України, віце-президент Світового конгресу українських юристів, адвокат, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, стрілець Тероборони м. Києва

Про заклики посадовців та незалежність НАБУ і САП

У цілому позитивно оцінюючи саме публічні заклики до незалежності Національного антикорупційного бюро, в першу чергу від вищих органів державної влади та їх впливових високопоставлених посадових осіб (що на практиці в нашій державі навіть уявити собі неможливо), хочу одразу наголосити, що насправді для цього органу створюють такі принципи роботи, як повна безконтрольність та безвідповідальність у частині суворого додержання вимог Конституції та законів України, в тому числі й кримінального процесуального законодавства, а також норм міжнародного права. Варто зазначити, що згідно ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро», НАБУ є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Водночас ст. 26 цього ж закону передбачає, що контроль за діяльністю цього бюро здійснюється лише комітетом Верховної Ради України, до предмету відання якого відноситься боротьба з корупцією. Окрім того, директор НАБУ інформує Президента, Верховну Раду та Кабінет Міністрів України з основних питань діяльності Національного бюро та його підрозділів про виконання покладених завдань, додержання законодавства, прав і свобод осіб. У відповідності до ст. 8 Закону «Про прокуратуру» функцію

здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України здійснює виключно Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Друге. Незважаючи на те, що керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури є одночасно й заступником Генерального прокурора України, законодавці практично вивели його із підпорядкування головному наглядовому відомству нашої держави, чим фактично створили умови для зрощування НАБУ і САП та їх безконтрольності. Так, попри те, що у відповідності до ч. 5 ст. 36 КПК України вищестоящі прокурори мають право своєю вмотивованою постановою доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального провадження іншому органу досудового розслідування в разі його неефективності, разом із тим ця ж норма забороняє навіть Генеральному прокурору України доручати здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, підслідних НАБУ, іншим органам досудового розслідування. Тобто цим фактично дозволено детективам Антикорупційного бюро проводити досудове розслідування стосовно підслідних їм справ, а точніше щодо будь-яких справ, які вони взяли до свого провадження, не тільки неефективно, а й упереджено, з порушенням норм процесуального законодавства та прав громадян, що вступає в протиріччя з основними засадами кримінального провадження, перерахованими в ст. 7 КПК України, в тому числі верховен-

ства права, а відповідно й презумпції невинуватості, законності, рівності всіх перед законом і судом, забезпечення прав і свобод та особистої недоторканності тощо.

Передумови всездозволеності і беззаконня

Суттєвою передумовою для можливого створення в НАБУ обстановки всездозволеності та беззаконня було, надання виключно Генеральному прокурору права скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих і прокурорів Національного антикорупційного бюро України (зверніть увагу навіть на цю непомітну деталь у самій назві прокурора, який, начебто, входить до складу НАБУ, хоча фактично є працівником антикорупційної прокуратури). Для того, аби переконатися в недовісті навіть цього повноваження Генпрокурора, тобто існування «лише на папері», можна уявити ситуацію, коли керівник антикорупційної прокуратури погоджується із законністю постанови детектива НАБУ чи підпорядкованого йому процесуального керівника, яку оскаржує зацікавлена особа, тоді незрозуміло, яким чином Генеральний прокурор України, який, до речі, тепер не обов'язково повинен мати юридичну освіту, а тим більше необхідний стаж роботи в органах прокуратури, зможе перевірити належним чином законність уже прийнятого його нехай і формальним, але, все ж таки, заступником рішення. А тому й не дивно, коли в НАБУ слідчими ГПУ було проведено обшуки чи виїмки, з дозволу суду, як емоційно відреагував на це керівник антикорупційної прокуратури, який повів себе не як наглядовий прокурор за діяльністю НАБУ, а як керівник цього підзвітного йому бюро, та навіть більше того, почав у пресі звинувачувати свого фактичного керівника в неправомірних діях, причому абсолютно безпідставно.

Про повноваження

Узагалі з такими повноваженнями, які є в НАБУ, в Україні немає жодного правоохоронного органу. Ви тільки вдумайтесь, незважаючи на своє так розрекламоване призначення боротися з корупцією саме у вищих ешелонах

нах влади, перш за все серед високопоставлених посадових осіб (а саме народних депутатів України, Прем'єр-міністра України та членів Кабінету Міністрів України, перших заступників і заступників міністрів, голови Національного банку України, його першого заступника та заступників, членів Ради Національного банку України, секретаря Ради національної безпеки і оборони України, його перших заступників та заступників, державних службовців, посади яких відносяться до 1 і 2 категорії), статтю 216 КПК України надано право будь-якому прокурору антикорупційної прокуратури своєю постановою відносити до підслідності детективів НАБУ будь-яке кримінальне провадження у злочинах, передбачених статтями 191, 206-6, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 КК України, якщо «відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам чи інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам», тобто навіть тоді, коли вказані злочини будуть вчинені будь-якими особами, не обов'язково високопосадовцями.

Абсолютно неприйнятним та таким, що суперечить взагалі самій суті прокурорського нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва є також положення вищезазначеної статті КПК України й про те, що детективи НАБУ з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені до його підслідності, за рішенням директора НАБУ (повний абсурд) та за погодженням із прокурором САП (тобто будь-яким, а не обов'язково її керівником) можуть також розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів!

Таким чином виходить, що НАБУ за такої розпливчастої мотивації може взяти до свого провадження будь-яку кримінальну справу, наприклад, про кишенькові чи квартирні крадіжки, чи згвалтування, підслідні органам поліції, до речі, за якими наглядає інший прокурор, без будь-якої його згоди. При цьому, звертаю вашу увагу на те, що зміна підслідності кримінальних проваджень та їх передача від одного органу досудового розслідування до іншого є складовою саме прокурорського нагляду, а тому має здійснюватися виключно за рішенням вищестоячого прокурора, але аж ніяк не директора Національного антикорупційного бюро, тобто керівника одного з правоохоронних органів, який, вибачте,

не є стороною в кримінальному процесі. Тому, варто це повторити, що у всіх інших випадках таке право доручати здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального провадження, в разі його неефективності, іншому органу досудового розслідування, згідно ст. 36 КПК України, має лише Генеральний прокурор України, керівник обласної прокуратури та їхні заступники. Але й ці виключні повноваження Генерального прокурора обмежені в частині прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням у НАБУ, разом із тим його повноваження в цій частині абсолютно безглуздо передані фактично детективам НАБУ, чого в жодній країні світу немає.

Ще одним підтвердженням надання понадвеликих повноважень детективам НАБУ є й той факт, що тією ж ст. 216 КПК України також передбачено, що в разі встановлення підрозділом внутрішнього контролю НАБУ злочинів, які були вчинені службовою особою антикорупційного бюро (крім директора та його заступників), вони також розслідуються детективами цього ж підрозділу, що фактично свідчить про кругову поруку в цьому відомстві, породжує корупційні ризики й створює умови для уникнення працівників НАБУ від кримінальної відповідальності. Окрім цього, ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» передбачено утворення за рішенням директора НАБУ «комісій» у складі працівників цього бюро, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (незрозуміло, хто це робитиме), службових осіб інших державних органів, органів місцевого самоврядування, представників громадськості, які мають вивчати питання щодо порушення прав осіб, які співпрацюють із НАБУ (що взагалі, вибачте, є повною нісенітницею), та виносити обов'язкові (зауважить) рекомендації щодо усунення зна-

чених порушень. У той же час, у відповідності до Закону України «Про прокуратуру», прокурори не можуть входити до складу будь-яких комісій, комітетів чи інших колегіальних органів, оскільки є незалежними від інших органів влади, що і є однією з гарантій викликання ними своїх повноважень.

Більше того, додатковим важелем переваги детективів НАБУ над слідчими і працівниками інших правоохоронних органів є поєднання ними в одній особі функцій досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності. Це однозначно суперечить як концепції КПК України, так і Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», якими відповідні функції правоохоронних органів чітко розмежовані. Про яку рівність усіх перед законом і судом можна говорити, якщо в статтю 41 КПК України були внесені такі зміни: «Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ!) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися до слідчого судді чи прокурора».

Щодо відповідності керівників НАБУ і САП

Приділимо увагу й тому факту, що ні в Законі України «Про Національне антикорупційне бюро», ні в Законі «Про прокуратуру» немає положень, які б закріплювали конкретну відповідальність керівників НАБУ і САП за недодержання вимог законодавства, порушення своїх професійних обов'язків, що в першу чергу призводить до порушення прав та законних інтересів громадян. Так, ст. 26 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» передбачено проведення щорічної незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності Національного бюро, його операційної та інституційної

незалежності, в тому числі шляхом вибіркового аудиту кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювалося бюро та було завершено. Й лише на підставі негативного висновку комісії зовнішнього контролю, яка безпосередньо проводить таку перевірку, зауважу один раз в рік, директора НАБУ може бути звільнено Верховною Радою України (за пропозицією не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу ВРУ) за неналежне виконання своїх обов'язків.

Така ускладнена процедура звільнення очільника антикорупційного відомства дозволяє уникнути відповідальності за вчинення законодавчих порушень. Окрім цього, й норми щодо відповідальності керівника САП теж відсутні – він звільняється з посади Генерального прокурором за поданням Ради прокурорів України за загальними підставами, серед яких відсутня підстава неналежного виконання своїх обов'язків, що дозволяє йому діяти як в межах правового поля, так і поза його межами.

«друзів» із-за кордону обмежити неупереджений (незалежний) прокурорський нагляд за проведенням досудового розслідування детективами НАБУ, що в майбутньому тільки неминуче призведе до порушень прав і законних інтересів учасників процесу (тим більше, що подібні випадки вже були предметом обговорення в суспільстві).

Так, сьогодні стало звичним, що майже всі засоби масової інформації ледве не щоденно повідомляють, як НАБУ когось затримало, чи оголосило про підозру, або ж запевнило про «перспективність» розслідування тієї чи іншої корупційної справи, або, не маючи ще вироку суду, вже звинуватило як словесно, так і в своїх інформаційних повідомленнях ту чи іншу особу у вчиненні кримінального правопорушення, в той час як розслідування продовжується та невідомо чи завершиться дійсним покаранням підозрюваного чи обвинуваченого. Не поодинокими є випадки, коли керівники НАБУ і САП зловживають своїми можливостями доступу до матеріалів криміналь-

від службових приміщень Генеральної прокуратури і в той же час може міститися і в одному приміщенні з НАБУ, існує практично відокремлено (не тільки територіально) від Генеральної прокуратури України, що взагалі є анахронізмом. І тому не дивно, як засвідчили останні події, САП не стала ні справжнім організатором проводимого НАБУ досудового розслідування, ні забезпечила виконання покладених на неї функцій процесуального керівництва, як це прямо передбачено змінами до Конституції України, а перебуває в бюро фактично, вибачте, «на побігеньках», погоджуючи навіть сумнівні процесуальні документи, підготовлені детективами (для прикладу, клопотання про обшуки в приміщеннях адвокатських компаній, як зазначено, з метою пошуку додаткових доказів причетності тієї чи іншої особи до вчинення злочину, в той же час як у законі це повинно обґрунтовуватися лише наявністю достатніх даних про знаходження в місці проведення обшуку речей, документів, необхідних для встановлення істини по справі).

Чому лише антикорупційним детективам, антикорупційним прокурорам та майбутнім антикорупційним суддям повинні надаватися якісь підвищені гарантії захисту?

Таким чином, викладене вище законодавче підґрунтя діяльності НАБУ, з його надвеликими повноваженнями порівняно з іншими правоохоронними органами нашої держави, свідчить про відсутність реального та дієвого контролю, а тим більше незалежного нагляду з боку Генерального прокурора України як за діями антикорупційного бюро, так і за діями підпорядкованих йому керівника САП та його прокурорів, чого немає в жодній європейській державі і що створює необхідні передумови для існування в системі правоохоронних органів України непідконтрольних нікому суб'єктів із такими широкими повноваженнями. А тому й не дивно, що навіть не так давно не так давно сам колишній директор НАБУ відкрито заявляв про те, що посада Генерального прокурора України для НАБУ має другорядне значення, мовляв, для них, детективів, остання наглядова інстанція – це антикорупційний прокурор, а Генпрокурор не може навіть давати їм вказівки з приводу антикорупційних розслідувань.

Усе викладене вище, на жаль, свідчить про явне й неприховане бажання наших «реформаторів» та їх недоброзичливих

них проваджень і розголошують персональні дані осіб та дані досудового розслідування, які ганьблять людину, принижуючи її честь і гідність, що заборонено законом і за ці дії навіть передбачено притягнення до кримінальної відповідальності. Зокрема, на офіційному сайті НАБУ нерідко можна знайти оприлюднені такі процесуальні документи, а тим більше матеріали кримінального провадження.

Окрім цих негативних уже існуючих норм законодавства, які сприяють побудові в нашій державі абсолютно закритого й нікому непідконтрольного правоохоронного органу, в недалекому майбутньому можуть з'явитися й інші явні законодавчі передумови для формування «кругової поруки» цих правоохоронців під виглядом і гаслами «боротьби з корупцією» як це мало місце зовсім недавно. А тому й не дивно, що створена, на мою думку, саме з цією метою так звана Спеціалізована антикорупційна прокуратура (я вже не говорю про якість і прийнятність так званого «конкурсного відбору» прокурорів та їх керівників, про, що я раніше неодноразово писав), яка за законом повинна розташовуватися окремо

Звідки «ноги ростуть» (трохи історії)

Але бажання керівників НАБУ стати цілком закритою установою від будь-якого, а не тільки прокурорського, нагляду, а навіть і судового контролю, зростає й надалі. Згадаємо як ідеологи такої явно шкідливої ініціативи та їх депутатські лобі у Верховній Раді України вирішили забезпечити НАБУ і своїм, вибачте, «незалежним» антикорупційним судом, аби безперешкодно та швидко приймати за зверненням детективів будь-які потрібні їм рішення на стадії досудового розслідування, і в першу чергу про затримання та взяття під варту й при розгляді закінчених детективами проваджень, направлених з обвинувальними актами. Тоді ж Законом «Про судоустрій і статус судів», який вступив у силу 30 вересня 2016 р., було передбачено вже у наступному році створення Вищого антикорупційного суду, який здійснюватиме правосуддя, як суд першої інстанції, у справах, підслідних НАБУ. Про те, що таким чином хочуть створити найбільш сприйнятливий умови для діяльності цього антикорупційного органу, а не для забезпечення виконання завдань кримінального провадження, як того вимагає ст. 2 КПК України, свідчить і сама заява тодішнього директора НАБУ, який заявляв, що таким антикорупційним суддям «необхідно надати більші гарантії захисту, ніж

просто суддям, які розглядають інші справи». Вибачте, про яку рівність перед законом та справедливість можна говорити в такому випадку? Хіба інші судді не розглядають резонансні чи, тим більше, соціально значимі справи, навіть ті ж справи щодо злочинів на Майдані, щодо ОЗГ, та умисних замовних убивств? Чому лише антикорупційним детективам, антикорупційним прокурорам та антикорупційним суддям повинні надаватися якісь підвищені гарантії захисту?

Більше того, про яку рівність громадян перед законом і судом можна було говорити ще не так давно, якщо оскаржити рішення антикорупційного суду можна було лише до новоствореного Верховного Суду, що позбавляло громадян їх права на апеляційне та касаційне оскарження та, відповідно, звужувало зміст та обсяг їх існуючих прав і свобод, що свого часу ст. 22 Основного Закону. А враховуючи ще й той момент, що НАБУ підписало так званий «меморандум» про співпрацю з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України і наголосило, що готове навіть «допомогти» в проведенні конкурсу на зайняття вакантних посад суддів до Верховного Суду (як підкреслив тоді А. Ситник – «підставити плече допомоги в цьому процесі»), то масштаби впливу цього антикорупційного відомства навіть і на цей суд годі було й уявити.

До речі, наших законодавців навіть і сьогодні не засмуче ні низька результативність діяльності НАБУ за весь час його існування, що не засвідчує про таку велику кількість розкритих корупційних злочинів, тим більше про злочини, вчинені найвищими посадовими особами держави та державними службовцями 1–2 категорії, для розгляду яких, начебто, й необхідний новий спеціалізований суд, ні та обставина, що на формування «з нуля» цього суду потрібні нові додаткові витрати коштів із державного бюджету, і мало ймовірно, що вони будуть виправдані, в той час як подавляюча більшість вітчизняних судів не мають навіть елементарного матеріально-технічного забезпечення.

З урахуванням викладеного, у мене особисто складається враження, що далі в наших законодавців повинні з'явитися ще кілька ініціатив для створення необхідних умов для подальшого комфортного існування наших надпотужних антикорупційних органів. Слідуючи такій логіці, тепер потрібно створити і спеціалізовану антикорупційну адвокатуру, керівництво якої, бажано, повинно міститися в одному приміщенні з НАБУ (для забезпечення її «неза-

лежності»), або краще взагалі заборонити участь адвокатів у захисті підозрюваних та обвинувачуваних у підслідних НАБУ проваджень. До речі, сигналом для таких побоювань є письмові реакції НАБУ на заяви адвокатської спільноти про погрози на адресу адвокатів. Подібні заяви-роз'яснення бюро про відсутність гарантій правової недоторканності у адвокатів при наявності в них «свідомості про ведення адвокатської практики» (хоча в дійсності цей документ має іншу назву) адвокатська спільнота сприймає як свідоме ігнорування закону цим правоохоронним органом і тому цілком логічним виявилось те, що слідом за кількома обшуками в приміщеннях адвокатських компаній здійнялася ціла низка протестів на захист професійних прав та гарантій адвокатів, що звичайно не пасує державі, яка прагне стати членом ЄС.

Ще одним небезпечним в цьому плані сигналом для суспільства майбутніх порушень антикорупційними детективами НАБУ і прокурорами САП прав людини стало намагання цього бюро отримати законне право знімати самостійно, без залучення СБУ, інформацію з транспортних телекомунікаційних мереж, тобто прослуховувати телефонні розмови громадян. Дивно, але комітет ВРУ з питань запобігання і протидії корупції та Головне науково-експертне управління Ради свого часу погодили такий законопроект, не навівши жодного заперечення чи ризику таких законодавчих змін, хоча це чергове обмеження прав людини, що є порушенням Конституції України (статей 21,22). Нагадаємо, стаття 31 Основного Закону зокрема, гарантує кожному право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Захист цього права також і гарантує КПК України, де в ч.2 ст.14 зазначено: «Втручання у таємницю спілкування

можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї меті».

Таким чином, на практиці всі ці надані надмірні повноваження в сукупності з чинними правовими нормами щодо безконтрольності та безкарності працівників НАБУ можуть перетворитися в корупційну складову, а за відповідних політичних умов – і перетворення НАБУ в орган переслідування політичних опонентів (тих же опозиційних народних депутатів) та неугодних тій чи іншій діючій владі осіб, і не важливо, які будуть прізвища в керівників НАБУ чи антикорупційної прокуратури.

Як справедливо останнім часом наголошують ЗМІ, НАБУ, на жаль, так і не стало тим незалежним і справедливим органом, на який розраховувало суспільство, відомство виявилось черговим каральним «інструментом», причому не для справжніх корупціонерів у вищих ешелонах влади, а для переслідування лише беззахисних держслужбовців та правоохоронців. Слід також наголосити на тому, що так званий Офіс Генерального прокурора, який по суті повинен перебувати на самій вершині захисту прав і свобод людини і громадянина, особливо на стадії досудового розслідування, на сьогодні позбавлений реальної можливості в порядку нагляду втрутитися в роботу Національного антикорупційного бюро, оскільки законодавець надав НАБУ усі гарантії ухилення від будь-якого нагляду чи контролю за дотриманням законності.

Ситуація погіршується, а зі створенням Антикорупційного суду і надання НАБУ права самостійно прослуховувати телефони, що цілком ймовірно, враховуючи тенденцію

до подальшого намагання розширювати повноваження Антикорупційного бюро, це може призвести до дуже невтішних наслідків, які підірватимуть основи держави, провокуватимуть «війни» різних відомств, як це проявилось в реакції Антикорупційної прокуратури та НАБУ на проведення обшуку в приміщеннях Антикорупційного бюро.

Разом з тим, в черговий раз, хочу наголосити, що аналогу такої антикорупційної системи, яка створюється в Україні, немає в міжнародній практиці. Порівняльний огляд різних моделей спеціалізованих інституцій, які покликані боротись з корупцією, дозволяє зробити аналіз за основними функціями, виділивши такі типи існуючих антикорупційних відомств:

- багатоцільові агентства, які мають правоохоронні повноваження та превентивні функції;
- служби боротьби проти корупції в структурі правоохоронних органів;
- інституції із запобігання корупції, розроблення політики і координації дій, які не мають повноважень правоохоронних органів.

Так, модель багатоцільових органів з правоохоронними повноваженнями являє собою найяскравіший приклад універсального підходу до вирішення проблеми боротьби із корупцією – поєднання у межах однієї установи превентивної і репресивної функцій. Органи, які належать до цього типу, виконують такі завдання: розробляють політику у сфері попередження корупції, здійснюють аналітичну діяльність, допомагають в запобіганні корупції, взаємодіють із громадянським суспільством, займаються інформуванням, моніторингом та одночасно з цим проведенням досудового розслідування. Слід зазначити, що у більшості випадків кримінальне переслідування є відокремленою функцією і залишається закріпленою за органами прокуратури, що

зроблено для забезпечення системи стримувань і противаг, тобто задля уникнення ситуації можливого зосередження повноти влади в руках якого-небудь державного органу (з огляду на те, що спеціалізовані органи вже наділені широкими повноваженнями та є відносно незалежними).

Цю модель прийнято ідентифікувати з Незалежною комісією проти корупції Гонконгу і Бюро з розслідування корупційної діяльності Сінгапуру. Для наглядності, зауважу, що Бюро з розслідування корупційної діяльності у Сінгапурі виконує лише повноваження по проведенню розслідувань корупційних правопорушень, в той же час як повноваження з кримінального переслідування зберігаються виключно за Генеральним прокурором, а відправлення правосуддя – за судами. За цією моделлю, найбільш успішно були створені і функціонують антикорупційні органи і у Литві (Спеціальна служба розслідувань), Латвії (Бюро із запобігання і боротьби проти корупції), Новому Південному Уельсі, Австралії (Незалежна комісія проти корупції), Ботсвані (Директорат боротьби проти корупції та економічними злочинами) та Уганді (Генеральний інспектор Уряду). Оскільки найбільш схожими із цього списку до нашої правової системи є європейські країни, а саме Литва та Латвія, та враховуючи те, що наші детективи НАБУ демонструють наміри по перейманню досвіду роботи у антикорупційних органів цих країн, хочу звернути увагу на декілька моментів функціонування їх закордонних колег. Так, Латвійське Бюро із запобігання і боротьби проти корупції є органом державного управління, який може здійснювати діяльність з розслідування злочинів у сфері боротьби, запобігання корупції та контролю за фінансуванням політичних партій (основна їх діяльність). Згідно Закону «Про Бюро із запобігання і боротьби проти корупції» та Кримінально-проце-

суального кодексу Латвії, службовці такого Бюро можуть, зокрема, проводити розслідування за зверненням Генерального прокурора; розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із фінансуванням політичних партій, проводиться лише під наглядом прокурора, а після завершення досудового розслідування Бюро направляє справу до Генеральної прокуратури Латвії з проханням розпочати кримінальне переслідування. Не зважаючи на те, що цей антикорупційний орган вважається незалежним та підзвітним Прем'єр-міністру країни, він не відмежований від їх Генеральної прокуратури та не має абсолютної безконтрольності.

У свою чергу, в Литві діє багатоцільовий орган по боротьбі з корупцією – Спеціальна служба розслідувань, яка, згідно Закону «Про спеціальну службу розслідувань» вважається державним правоохоронним органом, підзвітним Президентові і Сейму і здійснює виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією, а також розробляє та впроваджує заходи, спрямовані на запобігання корупції. Досудове розслідування корупційних справ проводиться під наглядом прокурора Департаменту організованої злочинності та корупції у складі Генеральної прокуратури, який фактично відкриває тає провадження і керує досудовим розслідуванням. Справи про корупцію розглядаються звичайним кримінальним судом у тому ж порядку, що й інші злочини. Відповідно, відмінність у розслідуванні і кримінальному переслідуванні правопорушень у сфері корупції полягає не в спеціальних повноваженнях головних учасників процесу як це впроваджують в Україні, а лише у спеціалізації інституцій, на які покладено завдання з виявлення і розслідування правопорушень, пов'язаних із корупцією, і пред'явлення обвинувачення.

Наступною моделлю є служби боротьби проти корупції в структурі правоохоронних органів. У рамках цієї моделі існують різні форми спеціалізованих органів, які можуть створюватися в системі поліцейських органів, або в системі органів прокуратури. У деяких країнах усі три функції (правоохоронна, превентивна та просвітницька) об'єднуються в рамках одного відомства. Ця модель є, мабуть, найпоширенішою у країнах Західної Європи. Прикладами є Норвегія (Норвезьке національне управління з розслідування і кримінального переслідування злочинів у сфері економіки і навколишнього середовища, яке поєднує в собі функції спеціального поліцейського відомства та

органу прокурорської служби і підпорядковується відповідно Директоратові поліції і Генеральному прокурору), Бельгія (Центральне управління боротьби проти корупції, яке розпочинає виконання своїх завдань лише за розпорядженням прокуратури і не діє за власною ініціативою; підзвітне Головному начальнику судової поліції), Іспанія (Спеціальна прокурорська служба з припинення економічних злочинів, пов'язаних з корупцією, яка є структурним підрозділом Державної прокурорської служби, керівник якої призначається за поданням Генерального прокурора і зобов'язаний повністю йому звітувати по всім справам), Хорватія (Управління з припинення корупції та організованої злочинності, яке є автономною службою кримінального переслідування в структурі Генеральної прокуратури, де директор і спеціальні прокурори призначаються на посаду відповідно Генеральним прокурором), Румунія (Національний антикорупційний директорат, який, як орган кримінального переслідування, здійснює свою діяльність у межах підзвітності, як і інші органи прокуратури Румунії), Великобританія (Бюро боротьби проти шахрайства в особливо великих розмірах, директор якого призначається на посаду і підзвітний Генеральному прокурору). До цієї категорії також входять відділи внутрішньої безпеки – підрозділи правоохоронних органів з вузькою юрисдикцією виявлення і розслідування корупції серед своїх співробітників. Можна навести два характерні такі приклади – у Німеччині (Департамент внутрішніх розслідувань) та Великобританії (Загін боротьби проти корупції в поліції метрополії). Зауважу, що всі ці органи діють в структурі інших вже діючих правоохоронних органів, чи то прокуратури, чи поліції, і відповідно підконтрольні та підзвітні Генеральному прокурору чи Головному поліцейському.

Модель інституції із запобігання корупції, розроблення політики і координації дій включає в себе спеціалізовані інституції, які виконують одну або декілька превентивних функцій. Вони можуть відповідати за: проведення досліджень явища корупції; аналіз корупційних ризиків; моніторинг і координацію заходів з виконання антикорупційних програм та планів дій; перегляд та підготовку нормативно-правових актів у цій сфері; контроль за виконанням положень про конфлікт інтересів і декларування майна публічними службовцями; вироблення та впровадження кодексів етики; допомога в антикорупційному навчанні персоналу; консультування з питань етики

на публічній службі; здійснення міжнародної співпраці і співпраці з громадянським суспільством тощо. Інституції, створені за цією моделлю, функціонують у Франції (Центральна служба із запобігання корупції), в Колишній Югославській Республіці Македонія (Державна комісія запобігання корупції), в Албанії (Антикорупційна моніторингова група), на Мальті (Постійна комісія проти корупції), у Сербії і Чорногорії (Антикорупційне управління), в США (Управління з урядової етики), в Індії (Центральна служба пильності), на Філіпінах (Офіс омбудсмена) і в Болгарії (Комісія з координації діяльності у сфері боротьби проти корупції). У своїй більшості такі спеціалізовані органи підзвітні Парламенту чи Міністерству юстиції, при цьому, зауважу, вони правоохоронних функцій як то оперативного-розшукове дізнання та досудове слідство не виконують.

Таким чином, ще раз заявляю: у світі вимог міжнародних стандартів, однією з найважливіших і обов'язкових рис спеціалізованих органів по боротьбі з корупцією є не повна незалежність від контролю

ваг, яка є визначальною для демократичної форми правління. Зокрема, пояснювальна доповідь до Кримінальної конвенції про боротьбу проти корупції правильно зазначає, що «незалежність спеціалізованих органів з боротьби проти корупції не повинна бути абсолютною. У дійсності, їхня діяльність має, по можливості, бути інтегрована і здійснюватися у співпраці з органами поліції, виконавчої влади і прокуратури. Рівень незалежності цих органів має бути достатнім для належного виконання ними своїх функцій і знаходитися під наглядом судових та прокурорських органів».

Окрім цього, якщо ж спеціалізовані прокурори існують у міжнародній практиці як окремі підрозділи чи навіть автономні установи (нам до такої моделі ще треба додати), то про існування аналогічного Антикорупційного суду немає згадки в жодній країні світу, ця практика являється новою для нашої правової системи, а тому, цілком передбачувано може створити небезпечне підґрунтя для масового порушення прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави.

Жоден державний орган не може користуватися повною незалежністю, особливо якщо він наділений слідчими повноваженнями, що передбачають обмеження прав осіб.

і нагляду, як це нав'язується в Україні, а достатній рівень організаційної і операційної автономії, гарантованої інституційними та юридичними механізмами, спрямованими на попередження неправомірного політичного втручання, а також забезпечення «попереджувальної слухняності» інституцій. Тобто, під такою незалежністю в Європі розуміють, насамперед, деполітизацію антикорупційних інституцій. Але, жоден державний орган не може користуватися повною незалежністю, особливо якщо він наділений слідчими повноваженнями, що передбачають обмеження прав осіб. Усі світові органи з боротьби проти корупції залежать та є підзвітними певній владі і лише дуже небагато з них мають конституційний статус, еквівалентний статусу судових органів або омбудсмена (до речі, такий рівень незалежності не вимагається і не рекомендується міжнародними стандартами). Більше того, міжнародні експерти наголошують, що спеціалізований антикорупційний орган має бути інтегрований до існуючої системи стримувань і проти-

З урахуванням викладеного, рекомендую нашому вищому законодавчому органу і Президенту України якомога швидше розробити потрібні зміни до профільних законів «Про прокуратуру», «Про Національне антикорупційне бюро», та КПК України з метою усунення явних недоліків у діяльності, перш за все, Національного антикорупційного бюро, та вжити всіх необхідних заходів для існування на практиці реальної системи стримувань і протидії, посиливши прокурорський нагляд за діяльністю НАБУ з боку Генерального прокурора, як найвищої посадової особи державного органу, на який Конституцією України покладено обов'язок як по організації, так і по процесуальному керівництву досудовим розслідуванням, яке проводиться всіма, без виключення, правоохоронними органами нашої держави і таким чином ліквідувати ті норми законодавства, які провокують «війни» між правоохоронними відомствами, що загрожує існуванню нашої держави, тим більше в нинішніх кризових умовах, пов'язаних, в тому числі, із повномасштабною війною.

Транснаціональна оргзлочинність

Участь України у міжнародній системі протидії ТОЗ в умовах правового режиму воєнного стану

Одним з основних завдань будь-якої держави є протидія злочинності, насамперед транснаціональній організованій злочинності (далі – ТОЗ), яка охоплює майже всі тяжкі злочинні дії міжнародного характеру з метою отримання прибутку і, безперечно, є загрозою національній та міжнародній безпеці та охоронюваним суспільним інтересам.

Олександр ТЕЛЕШЕЦЬКИЙ,
кандидат юридичних наук, доцент Національного
університету біоресурсів і природокористування України,
партнер Grain Law Firm, адвокат

Загроза нацбезпеці

Наразі в умовах глобалізації ТОЗ є законним результатом розвитку злочинної діяльності в суспільстві, її організованих сфер та є найбільш високолатентною й небезпечною системою організованої злочинної діяльності (далі – ОЗД). До основних напрямків ОЗД, що можуть бути охарактеризовані як ТОЗ, слід віднести такі: обіг наркотиків, контрабанда мігрантів, торгівля людьми, відмивання грошей, торгівля вогнепальною зброєю, контрафактні товари, тваринний світ і культурні цінності, а також деякі елементи кіберзлочинності. Безперечно, такі злочинні дії становлять загрозу миру і безпеці людства, призводять до порушення та підриву прав людини, негативно впливають на економічний, соціальний, культурний, політичний і громадянський розвиток держави і суспільства.

Як зазначається в Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р, «В умовах збройної агресії рф проти України та намагання створити терористичні організації в державі, організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки. Підвищення рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинено в складі організованих груп і злочинних організацій, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, установлення корумпованих відносин між посадовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування та криміналітетом, використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності підприємств негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток

України. Організована злочинність є інструментом, що використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в країні та завдання шкоди національній безпеці. Наявні умови для використання окремими громадянськими об'єднаннями організованої злочинності як засобу політичної боротьби та придушення демократії.

Відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби з таким явищем призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею. З огляду на стан поширення організованої злочинності, складне безпекове середовище навколо України та криміногенну ситуацію всередині держави організація системної боротьби з організованою злочинністю повинна стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих скоординованих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародного співробітництва», – йдеться в документі.

Запобігання ТОЗ: особливості міжнародного співробітництва

З огляду на зазначене, вбачається вкрай актуальним дослідження особливостей міжнародно-правового співробітництва України

в сфері запобігання ТОЗ, особливо з огляду на сучасні загрози та виклики, що стоять перед нашою державою. Очевидно, що з метою протидії ТОЗ на міжнародному рівні важливе значення має розробка стратегічних напрямів міждержавного співробітництва, інституційно-правових інструментів, а також запровадження спільних міждержавних заходів кримінально-правового характеру.

Незважаючи на наявність значного обсягу наукових праць, присвячених даній проблемі, питання нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва щодо запобігання ТОЗ є ще мало дослідженим. У цілому міжнародне співробітництво країн у боротьбі зі злочинністю можна визначити як співробітництво держав, спрямоване на розробку й координацію заходів щодо попередження, розкриття злочинів та поведження з правопорушниками, а також вироблення комплексних цілей і завдань з мінімізації транснаціональних та внутрішньодержавних протиправних діянь.

Міжнародне співтовариство приділяє увагу протидії ТОЗ, яка охоплює практично всі злочини міжнародного характеру. Головним міжнародним інструментом у боротьбі з ТОЗ є Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. (далі – Конвенція ТОЗ 2000 р.), в якій під «транснаціональним злочинном» розуміються протиправні дії, що мають транснаціональний характер, а саме: а) вчинені у більш ніж одній державі; б) вчинені в одній державі, але істотна частина їх підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; с) вчинені в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, під якою слід розуміти структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу й діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або опосередковано, фінансову або іншу матеріальну вигоду, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; д) вчинені в одній державі, але їх істотні наслідки мають місце в іншій державі. Відповідно до цієї Конвенції держави-учасниці взяли на себе зобов'язання вживати за-

ходів проти ТОЗ, включаючи криміналізацію транснаціональних злочинів у внутрішньому законодавстві (участь в організованій злочинній групі, відмивання грошей, корупція та перешкодження відправленню правосуддя); прийняття нових та широких рамок для екстрадиції, взаємної правової допомоги та співпраці правоохоронних органів; сприяння навчанню й технічній допомозі для створення або підвищення необхідного потенціалу національної влади.

Слід зазначити, що дана Конвенція доповнена трьома протоколами, які націлені на конкретні сфери та прояви ОЗД: Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї (резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р.); Протокол проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю та повітрям (резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р.); Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин та компонентів, а також боеприпасів до неї (резолюція 55/255 Генеральної Асамблеї ООН від 31 травня 2001 р.).

Найпоширеніші форми ТОЗ

Наразі найпоширенішими формами ТОЗ є тероризм, злочинність у сфері економіки й наркозлочинність. Крім того, останнім часом набули поширення такі злочинні прояви організованої злочинності, як піратство, кіберзлочинність, сексуальна експлуатація дітей, екологічна злочинність та незаконний обіг культурних цінностей. Поширенню сучасних викликів світової спільноти у вигляді різних злочинів сприяє можливість отримання незаконних надприбутків. Серед основних напрямів подолання ТОЗ у міжнародних нормативних джерелах та спеціальній літературі виокремлюють: розробку національного законодавства у сфері запобігання вказаним злочинам, посилення міжнародного співробітництва та вдосконалення діяльності органів кримінальної юстиції. У Конвенції ТОЗ окреслено основні напрями запобігання транснаціональній злочинності: Перший напрям охоплює стратегії з обмеження шляхів здійснення злочинної діяльності через скорочення наявних чи майбутніх можливостей для організованих злочинних груп діяти на законних ринках при використанні доходів від злочинів за допомогою законодавчих, адміністративних та інших заходів; другий викликає необхідність знизити рівень уразливості законної економіки з тим, аби перешкодити можливому проникненню до неї організа-

них злочинних груп. До спільних заходів щодо боротьби із ТОЗ в межах Європейського Союзу залучаються як представники національних правоохоронних органів, так і різноманітні міжнародні структури. Одним із найефективніших є інститут спільних слідчих груп, правовою основою впровадження якого стали положення ст. 13 Конвенції про взаємну правову допомогу в кримінальних справах між країнами-членами ЄС від 12 липня 2000 р. Цією Конвенцією передбачена можливість утворення уповноваженими органами держав-членів ЄС спільних слідчих груп для провадження конкретних заходів на певний визначений період часу (за умови наявності відповідної угоди між цими державами). Кожна з держав може ініціювати утворення такої групи в разі необхідності розслідування транснаціонального злочину. Статтями 19 Конвенції ТОЗ та 49 Конвенції ООН проти корупції, ратифікованих Україною, передбачено створення спільних слідчих груп із розслідування найбільш небезпечних злочинів, у тому числі транскордонних.

На виконання взятих на себе Україною міжнародно-правових зобов'язань у Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) було введено норму, яка регулює дане питання. Так, відповідно до ст. 571 КПК України для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи. Офіс Генерального прокурора розглядає й вирішує питання про створення спільних слідчих груп за запитом органу досудового розслідування України, прокурора та компетентних органів іноземних держав. Члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один з її членів. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться.

З аналізу нормативних та доктринальних джерел можна дійти висновку, що наразі міжнародне співробітництво у протидії ТОЗ здійснюється за такими напрямами: співробітництво у сфері оперативно-розшу-

кової діяльності, співпраця в сфері здійснення кримінального правосуддя; інформаційно-технічне співробітництво. Організація міжнародного співробітництва з протидії ТОЗ має здійснюватися за таким алгоритмом: а) розробка теоретичних положень щодо організації міжнародного співробітництва; б) прийняття відповідної нормативної правової основи для міжнародного співробітництва з протидії транснаціональній організованій злочинності; в) практична реалізація і контроль за розвитком міжнародного співробітництва; г) розгляд питання про розробку загальноправової Конвенції ТОЗ.

Діяльність Інтерполу та Європолу

Крім того, в аспекті дослідження питання міжнародно-правового співробітництва України у протидії ТОЗ важливо акцентувати увагу на значенні діяльності міжнародних правоохоронних, поліцейських організацій, зокрема Інтерполу та Європолу, для координації зусиль у протидії злочинам транснаціонального характеру. Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), яка є центром координації взаємодії правоохоронних органів країни з компетентними органами зарубіжних держав щодо ведення боротьби зі злочинністю, має транснаціональний характер або виходить за межі країни. При цьому підрозділом, на який безпосередньо покладається організація виконання функцій МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ), є робочий апарат Укрбюро Інтерполу. Україна в діяльності з розслідування транснаціональних злочинів взаємодіє також з установами Європолу, й ці відносини останнім часом значно активізувалися.

У боротьбі з ТОЗ на високому ступені реалізовані керівні принципи для попередження організованої злочинності (стандарти і норми ООН), що стосуються: залучення до співпраці засобів масової інформації; розробки та впровадження детальних правових програм, за яких факт вчинення злочинів стає явним; практики конфіскації доходів, отриманих від злочинної діяльності; зосередження уваги на виявленні каналів обігу грошових коштів, встановлення надійних бар'єрів між фінансовими ринками та ринками незаконно придбаного капіталу; наділення правоохоронних органів належними повноваженнями в законодавчому порядку; створення спеціалізованих міжвідомчих установ, які будуть конкретно займатися питаннями організованої злочинності.

Як слушно зазначається в спеціальній літературі, ефективність міжнародного співробітництва у боротьбі з ТОЗ вимагає від держав удосконалення та узгодження матеріального і процесуального законодавства. Адже узгодженість національного законодавства із міжнародним правом є основою, на якій вибудовується цілісний процес координації міжнаціональних зусиль, спрямованих на нейтралізацію ТОЗ та здійснення контролю над нею.

Вбачається, що в основі процесу узгодження національного та міжнародного законодавства в рамках міжнародного співробітництва повинна стати загальна концепція, яка б визначила кримінально-правові, кримінологічні, криміналістичні напрямки протидії ТОЗ, адже такий уніфікований підхід сприятиме ефективності міжнародного співробітництва правоохоронних органів на основі принципу взаємного визнання кримінальними відповідних правопорушень. З огляду на зазначене видається актуальним доповнити статтю 3 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» таким завданням,

як «створення належних правових, організаційних та інших умов для боротьби з транснаціональною організованою злочинністю», а також надати визначення поняттю «транснаціональна злочинність» з урахуванням змісту цього терміну, що міститься в Конвенції ТОЗ.

Крім того, вважаємо слушною думку совсно необхідності розробки та прийняття Закону «Про основи боротьби з транснаціональною злочинністю в Україні», в якому доцільно визначити, що транснаціональна злочинність є загрозою національній безпеці держави та наслідком корупційних зв'язків між представниками органів влади й транснаціональними злочинними угрупованнями, що транснаціональна злочинність має надприбутки й легалізує кошти, які отримуються злочинним шляхом завдяки використанню офшорних схем, що транснаціональна злочинність може бути подолана за умов активного сприяння держави роботі митних, податкових, правоохоронних органів, які мають залучатися до боротьби із транснаціональними угрупованнями на території України.

Висновки

У питаннях співпраці держав щодо протидії ТОЗ можна виділити кілька напрямів. Перш за все це: розробка багатосторонніх конвенцій із регламентації окремих галузей або інститутів міжнародного права, в яких є норми, що стосуються певних міжнародних правопорушень; поєднання договірних та інституційних форм міждержавного співробітництва з використанням потенціалу спеціальних установ (наприклад, Інтерполу) й універсальних міжнародних організацій та органів системи ООН; поєднання універсальних і локальних (перш за все двосторонніх) форм співробітництва, а також узгодження міжнародно-правових та

внутрішньодержавних норм і механізмів, що охоплюють кримінально-правові та кримінально-процесуальні аспекти співпраці.

Таким чином, можна відзначити, що співробітництво держав у боротьбі з ТОЗ розвивається в двох основних напрямках: співробітництво шляхом укладення міжнародних договорів і співробітництво в рамках міжнародних організацій. Звідси можна виділити два основних види співпраці – конвенційний та інституційний. Перший здійснюється у формі укладання багатосторонніх універсальних, регіональних і двосторонніх локальних угод, другий – у рамках різного роду комітетів і комісій, що створюються відповідно до тих чи інших договорів, нормативних документів міжнародних універсальних організацій (наприклад, ООН), спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй і, звичайно ж, Інтерполу та Європолу.

Ефективність протидії ТОЗ залежить від своєчасного вирішення ряду питань організаційно-правового, технічного, матеріального та міжнародно-нормативного характеру. Серед актуальних заходів, спрямованих на вирішення значної кількості проблем, пов'язаних із попередженням та подоланням ОЗД та її транснаціональних форм, на першому місці поряд із заходами організаційного характеру має бути законодавчий комплекс правових заходів, що враховує зарубіжний досвід такого правового попередження, а також узгодженість із міжнародними нормами.

Отже, з огляду на зазначене вище вбачається, що органам державної влади доцільно зосередитися на реалізації наступних завдань: законодавчо закріпити пріоритетність міжнародної співпраці в даному контексті, зокрема, шляхом внесення змін до законодавства України щодо розширення правових механізмів співробітництва з міжнародними правоохоронними органами (Інтерпол, Європол, ООН) та укладання нових міжнародних договорів та угод щодо боротьби з ТОЗ. Крім того, актуальним завданням вбачається розширення обміну інформацією та аналітичної взаємодії, що полягає у поглибленні співпраці з міжнародними базами даних та інформаційно-аналітичними платформами для виявлення злочинних мереж та посиленні співпраці між Національною поліцією України, ДБР, СБУ, БЕБ, НАБУ та іноземними партнерами щодо обміну оперативною інформацією, а також гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами, а саме адаптація національних норм до вимог міжнародних конвенцій ООН, Ради Європи, ЄС щодо боротьби з корупцією, тероризмом та кіберзлочинністю.

Підозріла нерухомість і ще дещо...

Розслідувачі Bihus.info знайшли в новопризначених обласних прокурорів підозрілу нерухомість та предмети розкоші. Фігурантами матеріалу стали очільники прокуратур Київської і Закарпатської областей.

Призначені новим генпрокурором Русланом Кравченком обласні прокурори користуються чужою нерухомістю, власники якої пов'язані з ними, з'ясували журналісти Bihus.info. Один із них – Олег Ткаленко, який у липні очолив Вінницьку обласну прокуратуру і який чотири роки тому був гостем на дні народження заступника голови Офісу Президента Олега Татарова. Він пропрацював у системі прокуратури 18 років, зокрема в Шостці, Сумській і Вінницькій обласних прокуратурах. У листопаді 2020-го він став заступником начальника прокуратури Київської області – через декілька місяців після призначення згаданого О. Татарова в ОП.

Після розголосу журналістів Ткаленко на сторінці прокуратури публікував інформацію про його статки, а також декларував гараж у столичному ЖК, де мешкає в квартирі батька. А ще володіє BMW X5 за 65 тис. дол. (2022 р.). Кошти на авто він «позичив у мешканця Шостки на прізвище Овсіп'ян». Ця родина володіє магазинами в Шостці, а ще має сімейні зв'язки з дружиною Олега Ткаленка.

У декларації прокурора за 2020 рік вказано, що Овсіп'яни дозволяли йому жити в своїх квартирах та їздити на авто. У 2022 р. 2,3 млн гривень позичили дружині прокурора, після чого в прокурорського подружжя з'явилося нове авто. Ще через деякий час згадані Овсіп'яни надали можливість користуватися Ткаленкам Audi. А падчерка прокурора Анна, яка працює спеціалістом в Офісі Генпрокурора, мешкає в ЖК «Ва-

сильківський», куди її теж «пустили пожити» Овсіп'яни. Анна вже купила собі там паркомісце. Щодо дружини прокурора, то вона володіє кількома земельними ділянками. Батько прокурора, Валерій Ткаленко, через пів року після призначення сина в Київську обласну прокуратуру, купив трикімнатну квартиру в Києві у трьох хвилинах ходи до станції метро «Голосіївська». Саме там і оселився прокурор із родиною.

Через рік батько прокурора інвестував у котеджне містечко Gold fish на дамбі Київського водосховища. Це в той рік, коли на BMW «позичали гроші». Сам прокурор стверджує, що батько придбав нерухомість за вигідними цінами, оскільки ринок «почало штормити» перед повномасштабним вторгненням. Котедж Валерій Ткаленко після ремонту продав.

Олег Ткаленко стверджує, що його батько, який був бізнесменом, збирав кошти. Потім працював на різних комунальних підприємствах, здав щось в оренду, і так зібрав 17 млн гривень. Витратити кошти, як звернули увагу журналісти, він почав якраз після призначення сина прокурором Київської області.

Щодо згаданої родини Овсіп'ян, то майже вся столична їхня нерухомість була куплена під час повномасштабної війни, а саме після призначення Ткаленка в Київську обласну прокуратуру. «За останні три роки в Києві накупилася: квартира і два паркомісця в ЖК «Панорама» на Печерську. Назва ЖК говорить сама за себе. Загальна вартість такої нерухомості наразі – понад

350 000 доларів. Є також квартира і, куди ж без них, два паркомісця в елітному ЖК на Печерську «Метрополь». Цінники на все про все може доходити до 400 тисяч доларів. Не обійшлося і без квартири та паркомісця в одному з найдорожчих ЖК Києва «Трініті», – йдеться в матеріалі.

Ткаленко у відповідь на запит журналістів сказав, що оборот в магазинах Овсіп'янів склав 600 млн гривень. Але це саме оборот, а не прибуток.

Другий фігурант матеріалу теж був призначений генпрокурором Русланом Кравченком нещодавно. Це новий очільник Закарпатської обласної прокуратури Мирослав Пацкан. До цього він працював у прокуратурах різних областей, а з 2021 року перейшов до прокуратури Київської області. До того, як сісти в крісло головного прокурора Закарпаття, був першим заступником прокурора Бориспільської обласної прокуратури.

Зазначимо й те, що Пацкан має тестя-екс-начальника відділу прокуратури Києва Василя Смітюха, що раніше фігурував у журналістському розслідуванні про дерибан. Батько прокурора очолював Ужгородську податкову інспекцію, і зараз працює там заступником керівника.

При тому в декларації Пацкана майже нічого немає. Але після зацікавлення журналістів його персоною він теж опублікував допис про статки. «Тесть і теща прокурора володіють «палачиком» на 700 квадратів у Козині. Батьки самого прокурора проживають у будинку в Ужгороді на 450 квадратів», – йдеться в матеріалі.

Сам Пацкан володіє машиною Toyota Camry 2023 р. і раніше інвестував у недобуд у Києві, зведення якого на паузі. Пацкан задекларував, що проживає в нерухомості Кошерець Ганни Сергіївни з Волинської області, яка володіє квартирами в ЖК і паркомісцем. Обома її квартирами й користується родина Пацкана.

За словами прокурора, бабуся набула цю нерухомість після продажу чотирикімнатної квартири в Києві в 2017 році. Дружина прокурора відкрила butik брендового одягу в Ужгороді. На фото дружини прокурора журналісти помітили коштовні годинники Rolex і Cartier, в декларації яких немає на що. Пацкан заявив, що ці прикраси «привезені з Китаю», як і брендовий одяг, який, за його словами, є підrobкою.

Доктрина та практика тлумачення основних якостей кримінально-протиправного посягання:

особисті міркування

Складність реалізації норм кримінального права в умовах сучасних соціально-правових трансформацій зумовлює необхідність поглибленого аналізу чинного законодавства, практики його застосування, а також теоретичних досліджень, спрямованих на вдосконалення кримінально-правового механізму як у цілому, так і в окремих напрямках його функціонування. Однією з найактуальніших і водночас дискусійних проблем залишається питання чіткого визначення ознак суб'єкта кримінального правопорушення, що становить підґрунтя для правомірної та обґрунтованої притягнення особи до кримінальної відповідальності. Своє бачення з цього приводу висловлює доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України Є. Л. СТРЕЛЬЦОВ.

Чим обумовлено дане дослідження?

Україна нині перебуває в процесі складного перехідного розвитку, що супроводжується запровадженням воєнного стану – чинника, який істотно впливає на трансформацію її правової системи, системи права загалом та окремих її галузей, зокрема. За таких умов особливої, а подекуди навіть посиленої, ваги набуває правова наука як провідна сила, покликана забезпечити (має забезпечувати) теоретичну та методологічну підтримку правової політики держави – як у загальному вимірі, так і в межах окремих її напрямів, зокрема кримінально-правової політики. Варто наголосити, що наука кримінального права покликана не лише констатувати наявні проблеми, а й активно формувати доктринальні засади цієї галузі права, розробляти науково обґрунтовані підходи до її інтерпретації та практичного застосування. Здійснюючи спробу проникнути в «глибину» суспільно небезпечного діяння, вона створює підґрунтя для глибшого розуміння змісту та сутності кримінально-правової норми, виконуючи, тим самим, стратегічну функцію – шляхом ґрунтового аналізу чинного законодавства, правозастосовної практики та актуальних викликів сьогодення формулює (має формулювати) пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання та адаптації правових норм до новітніх суспільних реалій.

Правова наука також нерозривно пов'язана з розвитком юридичної освіти, зокрема з формуванням сучасних навчальних програм, оновленням змісту підготовки правничих кадрів, підвищенням рівня їхньої теоретичної обізнаності та практичної компетентності. Саме завдяки науково-освітньому впливу формуються правова культура, аналітичне мислення та здатність до критичного осмислення правових явищ у майбутніх фахівців – суддів, прокурорів, адвокатів та інших представників правничої спільноти. Це ще раз засвідчує, що в умовах сучасних викликів правова наука не може залишатися пасивним спостерігачем, а повинна виступати активним суб'єктом формування ефективної, справедливої та науково обґрунтованої системи кримінального права, а також розробником дієвих рекомендацій щодо його практичного застосування.

Усе зазначене зумовлює для науковців необхідність постійного виявлення та тлумачення складних проблем сучасного і перспективного кримінального права (в широкому розумінні цього поняття), а також безперервного продовження наукових праць у цій сфері (Стрельцов Є. Л. Раціональний дискурс про кримінальне право: монографія. Київ: Юрінком Прес, 2024). Однією з ключових проблем залишається потреба в системному й ретельному аналізі одного з основних інститутів кримінального права – складу кримінального правопорушення в цілому, а також кожного з його

елементів на більш деталізованому рівні. Такий аналіз є необхідним з огляду на те, що склад кримінального правопорушення репрезентує модель правопорушення, що визначається державою як кримінально заборонений вчинок, та слугує підставою для притягнення до кримінальної відповідальності. Це принципово важливе значення ще раз підкреслює актуальність і доцільність зосередження уваги на поглибленому вивченні цього інституту.

Аналізуючи елементи, що формують склад кримінального правопорушення, можна з певною умовністю виокремити два з них, які відіграють особливо значущу роль у його розумінні. Перший об'єкт – те, на що спрямоване посягання, що порушується (може бути порушене) внаслідок вчинення кримінально караного діяння, і що, відповідно до правової позиції держави, потребує кримінально-правової охорони. Другим є суб'єкт – особа, яка вчиняє діяння, посягає на об'єкт, порушує або намагається порушити встановлену державну заборону на вчинення відповідного діяння (вчинку).

Інші два структурні елементи – об'єктивна та суб'єктивна сторони – традиційно характеризують відповідне діяння «того ж» суб'єкта із зовнішнього та внутрішнього боків. Саме тому проблема визначення суб'єкта кримінального правопорушення, а також ознак, які його характеризують і, відповідно, визначають наявність або відсутність у нього статусу елемента складу кримінального правопорушення, підкреслює: чіткість, повнота та належна теоретична обґрунтованість встановлення таких ознак є критично важливими для забезпечення законності й справедливості в процесі притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому ще раз слід наголосити, що саме правова наука відіграє в цьому процесі ключову роль, забезпечуючи точність кваліфікації кримінально-правових діянь, а також запобігаючи надмірному формалізму й свавільному тлумаченню норм кримінального права.

Значущість порушеного питання, особливо в контексті сучасних тенденцій розвитку кримінального права, додатково підкреслюється ще однією суттєвою обставиною. Йдеться про необхідність здійснення наукового аналізу з урахуванням практики реалізації положень законодавства, насамперед – у формі судових вироків. Саме вони здатні надати науковим дослідженням необхідного рівня реалізму або, навпаки, виявити їх відірваність від реалій правозастосування, підтвердити або спростувати продуктивність певних доктринальних положень. Це має особливу вагу, адже вирок – це акт правосуддя, найважливіше підсумкове процесуальне рішення суду, що містить офіційну, державно-правову оцінку конкретного діяння та закріплює правову «долю» особи. Водночас вирок є підставою для подальшого кримінологічного, правозастосовного й доктринального аналізу.

З іншого боку, обґрунтовані наукові положення можуть здійснювати консультативний вплив на судову практику, зокрема на формулювання мотивувальної частини судових рішень. Значущість такого взаємозв'язку полягає не лише у сприянні вдосконаленню правозастосовної практики, а й у ширшому контексті – зокрема в контексті розвитку інституту судового прецеденту в Україні. Як відомо, це питання перебуває нині в центрі фахових дискусій, оскільки виникає як результат усталеної судової практики. У зв'язку з цим дедалі частіше висловлюється думка, що вирок вищих судових інстанцій мають не лише забезпечувати сталість та єдність судової практики, а й сприяти усуненню прогалин у законодавстві (див.: Володимир Дон. Еволюція українського правосуддя: судовий прецедент – реальність, конституційність, надії та майбутнє. Частина 6. [lexinform.com.ua/dumka-eksperta/evolyutsiya-ukrayinskogo-pravosuddya-sudovyj-pretседent-realist-konstytutsijnist-nadiyi-ta-majbutnyechastyna-6/]). Це засвідчує, що зв'язок між доктринальними положеннями та судовими рішеннями (незалежно від послідовності їх виникнення) є надзвичайно важливим, оскільки справляє (або повинен справляти) вплив на ключові складові функціонування правового механізму.

З урахуванням наведених положень, виклад моїх власних міркувань здійснюватиметься в двох взаємопов'язаних частинах. У першій частині будуть подані загальні кримінально-правові положення, які можна розглядати як методологічні «поради» для загального тлумачення норм чинного зако-

нодавства. Друга частина буде присвячена більш предметному аналізу, зосередженому на практичному оцінюванні кримінально-правової матерії. Така структура викладення матеріалу має забезпечити комплексне визначення предмета дослідження – як із теоретичного боку, так і з позицій його практичної значущості та прикладної цінності отриманих результатів.

Частина I. Загальні положення

Про взаємозв'язок та взаємозалежність кримінальної відповідальності і кваліфікації.

У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК) відсутнє офіційне визначення поняття «кримінальна відповідальність», що, як відомо, створює певні труднощі в правозастосованні. Ці труднощі зумовлені не лише постійними науковими дискусіями щодо сутності цього інституту, але й, що особливо важливо, тим, що адекватне розуміння змісту та природи кримінальної відповідальності має бути концептуальною основою при реалізації будь-яких кримінально-правових заходів. У зв'язку з цим доцільно звернутися до правових позицій Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції, уповноваженого тлумачити положення Конституції України. У своїх рішеннях, зокрема щодо змісту статей 61, 62, 63 Основного Закону, цей суд зазначає, що кримінальну відповідальність слід розглядати як «особливий правовий інститут, у межах якого здійснюється реагування держави на вчинений злочин» (у сучасному визначенні (тут і далі) – кримінальне правопорушення, – Є. С.). Кримінальна відповідальність передбачає офіційну оцінку поведінки особи як злочинної, що здійснюється уповноваженими державними органами. Її підставою є наяв-

ність у діянні особи складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Кримінальна відповідальність виступає формою реалізації державою охоронних норм права, яка, в підсумку, зазвичай втілюється в застосуванні до особи, котра вчинила злочин, конкретних кримінально-правових примусових заходів шляхом ухвалення обвинувального вироку суду (Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9-рп у справі про депутатську недоторканність // Офіційний вісник України. 1999. № 44. С. 71).

Зазначене тлумачення дає змогу дійти низки важливих висновків. По-перше, кримінальна відповідальність є формою державного реагування на кримінально-протиправну поведінку особи. По-друге, офіційна оцінка поведінки особи як кримінально протиправної відбувається в межах процесу надання правової оцінки вчиненого – тобто кваліфікації. І, по-третє, підставою кримінальної відповідальності, що повинна бути встановлена в процесі кваліфікації, є наявність у діянні ознак конкретного посягання, які повністю відповідають елементам складу кримінального правопорушення, передбаченого чинним КК України. Отже, кваліфікація, як процес і як результат, відіграє роль ключової сполучної ланки між моделлю кримінального правопорушення, що закріплена в законі у вигляді складу злочину, та конкретним вчинком особи, що підлягає правовій оцінці. Саме на підставі такої оцінки держава формулює своє негативне ставлення до цього вчинку у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності та фіксує його у вирокі суду. Це підкреслює ту значну, без перебільшення, функціональну та змістовну роль, яка покладається на інститут кваліфікації: як на процес, так і на результат, адже саме через нього реалі-

зуються загальні кримінально-правові положення, закріплені в кримінальному праві (законі).

Деякі важливі додаткові міркування щодо інституту кваліфікації. По-перше, кваліфікація – це не лише акт правозастосування, який має формалізовану (письмову) форму; в її межах відбувається юридична інтерпретація, тобто встановлення змісту фактичних обставин справи (ознак діяння) з урахуванням положень, закріплених у диспозиції (диспозиціях) кримінально-правової норми (норм). У загальному розумінні, кваліфікація – це правове закріплення кримінальної відповідальності у вигляді конкретної кримінально-правової норми (статті КК). По-друге, у кримінальному праві держава не має змоги реагувати на негативні діяння (вчинки), суспільно небезпечні діяння у відриві від правових конструкцій – тобто «взагалі»: реакція держави на таке діяння відбувається виключно через застосування конкретної кримінально-правової норми (норм). Саме шляхом

ня, до недооцінки або перебільшення його наслідків, а також до неправомірного застосування кваліфікуючих чи обтяжуючих обставин.

У зв'язку з цим, слід зазначити: коли кваліфікацію вчиненого діяння здійснено неточно або неправильно, це фактично означає, що ознаки вчинку та інші релевантні обставини були некоректно «перекладені» на юридичну мову. Не згущуючи фарби, але водночас послідовно розвиваючи цю думку, можна стверджувати: неточність у кваліфікації є водночас і неточністю в реалізації самої кримінальної відповідальності. Відповідно, держава таким чином неточно (необґрунтовано, надмірно) висловлює свою негативну оцінку конкретного діяння особи. Більше того, якщо розглядати ситуацію на більш загальному рівні, помилкова або неточна кваліфікація безпосередньо впливає на реалізацію основоположних принципів кримінального права – насамперед принципів законності та справедливості: це проявляється в тому, що особа може бу-

слідків та їхнього відображення в конструкції складів кримінальних правопорушень.

Розвиваючи міркування, викладені в попередньому розділі, варто розпочати цей із постановки базового питання: що є головним у рішенні, яке, умовно кажучи, приймає держава, негативно оцінюючи поведінку особи, котра вчинила шкідливе діяння – саме на рівні кримінальної відповідальності? В загальному розумінні про підстави такої оцінки можуть свідчити як окремо, так і в сукупності: характер самого діяння, його суб'єктивні ознаки, а також особисті характеристики суб'єкта. Усі ці фактори в своїй сукупності дозволяють кваліфікувати конкретне діяння (чи їхню групу) як суспільно небезпечне. Саме тому категорія суспільної небезпеки є фундаментальною для інституту кримінальної відповідальності. Законодавчо цю категорію відображено в ч. 2 ст. 1 КК, де наголошено, що кримінальне правопорушення – це діяння, якому притаманна суспільна небезпека, і яке, відповідно, становить підставу для кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК). У свою чергу в частині першій статті 11 КК зазначено, що кримінальне правопорушення – це передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Водночас, закон прямо визначає винятки: не визнається кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально й містить ознаки діяння, передбаченого КК, однак унаслідок малозначності не становить суспільної небезпеки, тобто не спричинила й не могла спричинити істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК). Це додатково підкреслює, що в кожному конкретному випадку ключовим елементом кваліфікації є встановлення наявності або відсутності суспільної небезпеки. Таким чином, саме категорія суспільної небезпеки та її достатній кримінально-правовий рівень є тим критерієм, що відмежовує кримінальне правопорушення від інших видів правопорушень.

У загальному розумінні суспільна небезпека – це об'єктивна властивість діяння, яка полягає в спричиненні шкоди або створенні загрози спричинення шкоди суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом. Водночас у науці триває дискусія щодо того, що саме складає основу суспільної небезпеки, її характеру та ступеня в контексті конкретного кримінального правопорушення? Чи полягає вона насамперед у

Не згущуючи фарби, але водночас послідовно розвиваючи цю думку, можна стверджувати: неточність у кваліфікації є водночас і неточністю в реалізації самої кримінальної відповідальності.

посилання на конкретну кримінально-правову норму (статтю, частину, пункт КК) забезпечується індивідуалізація кримінальної відповідальності.

Про значення кваліфікації

Слід окремо підкреслити, що значення кваліфікації в межах судового провадження, де вона, умовно кажучи, набуває остаточного вигляду, не обмежується лише так званим «обвинувальним ухилом». Навпаки, саме інститут кваліфікації має розглядатися як один із ключових механізмів реалізації принципу *nullum crimen sine lege* – лише діяння, прямо передбачене в кримінальному законі, може бути підставою для притягнення до кримінальної відповідальності. Окрім цього, кваліфікація безпосередньо впливає (повинна впливати) на забезпечення правового захисту особи, яка притягується до кримінальної відповідальності. Йдеться, зокрема, про те, що процес кваліфікації не може й не повинен призводити до викривлення змісту діяння, мотивів його вчинен-

ня, до притягнення до надмірної, недостатньої або, умовно кажучи, взагалі «зайвої» відповідальності. В сукупності такі обставини здатні поставити під сумнів легітимність самої кримінальної відповідальності, тобто її законність і правомірність як інституційної реакції держави на вчинене кримінальне правопорушення.

Отже, в своєму остаточному вигляді кваліфікація відповідного діяння знаходить своє відображення у вироку суду, в якому, поряд із юридичним формулюванням, закріплюється остаточна державна оцінка такого діяння та відкривається можливість реалізації (створюються умови для реалізації) негативного ставлення держави до особи, яка вчинила це діяння, у формі застосування до неї кримінально-правових засобів. Це, до речі, дозволяє провести чітке розмежування між поняттями «притягнення до кримінальної відповідальності» та «реалізація кримінальної відповідальності», що є важливим як у теоретичному, так і в практико-правозастосовному аспектах.

Щодо рівнів суспільно небезпечних на-

формі (способі) кримінального правопорушення, в його наслідках, у характеристиках суб'єкта чи, можливо, в їхній певній комбінації? Не розгортаючи зазначену дискусію в межах цієї публікації, надалі зосереджу увагу на наслідках кримінально-протиправного посягання як ключовому чиннику, що формує ступінь суспільної небезпеки.

Такий підхід дозволяє дає змогу здійснити більш предметну диференціацію наслідків кримінально-протиправних посягань і, відповідно, виділити умовно три рівні наслідків, які можуть проявлятися як «зримо», так і «незримо». Зокрема: 1) загальнонегативні наслідки, що характеризують негативні трансформації, які відбуваються (потенційно можуть відбутися) на рівні суспільства загалом; 2) видові збитки, що настають (можуть настати) внаслідок вчинення певної (суміжної) групи кримінально-протиправних діянь у конкретній суспільній сфері; та 3) конкретна шкода, яка безпосередньо завдається (може бути завдана) в результаті вчинення окремого кримінального-протиправного посягання щодо певного охоронюваного блага (інтересу). Для ілюстрації цього поділу звернімося до прикладу кримінально-протиправних посягань проти економіки. Загальнонегативні наслідки в такому випадку можуть мати прояв у різних секторах суспільного життя: в економічній сфері – це дестабілізація ринку, зниження інвестиційної привабливості, зростання тіньового сектору економіки, втрати державних доходів; у соціальній сфері – зростання безробіття, посилення соціальної нерівності, зниження рівня добробуту населення; в політичній сфері – підірив довіри до державних інституцій, поширення корупції, зменшення ефективності державного управління; у правовій сфері – порушення принципу справедливості, зниження рівня правової культури та правосвідомості громадян, правовий нігілізм; у морально-психологічній сфері – зневага в чесній економічній діяльності, поширення соціального цинізму. Варто зауважити, що в кожному конкретному випадку ці наслідки можуть мати свою специфіку й варіюватися за ступенем вияву, однак у разі їх масовості та системності вони набувають комплексного, деструктивного характеру. Це становить реальну загрозу національній безпеці, підриває стабільність державного устрою та гальмує сталий соціально-економічний розвиток держави.

Суспільно небезпечні наслідки, що мають видовий характер, виявляються, зокрема, при вчиненні кримінально-проти-

правних посягань проти життя. Так, у разі умисного вбивства можна виокремити низку наслідків, які мають значення не лише в індивідуальному, а й у ширшому соціальному вимірі. До таких наслідків, зокрема належать: невідворотна втрата людського життя як найвищої цінності, що гарантована Конституцією України; психологічна травматизація близьких родичів, очевидців та місцевої спільноти; підірив почуття безпеки в суспільстві, зростання недовіри та страху; соціальна дестабілізація, особливо у випадках серійних чи суспільно резонансних злочинів; негативний вплив на правосвідомість – формування відчуття безкарності або несправедливості.

Таким чином, видові наслідки, притаманні цій категорії кримінально-протиправних діянь, мають (можуть мати) глибокі моральні та соціальні виміри, які значною мірою виходять за межі індивідуальності постраждалого та його оточення. Аналізуючи загальні та видові наслідки, слід враховувати, що вони можуть мати різну інтенсивність заподіяння шкоди, різну спрямованість впливу, відмінні часові характеристики – від безпосередніх і негайних до віддалених у часі, – а також різний ступінь передбачуваності. Однак, умовно кажучи, «аморфність» цих наслідків не повинна знижувати рівень наукового інтересу до їх вивчення.

Конкретна шкода, яка настає (або потенційно може настати) в результаті вчинення окремого кримінально-протиправного посягання, на перший погляд може здаватися більш «простою» для сприйняття та розуміння. Проте така видима «очевидність» не повинна призводити до спрощеного розуміння її змісту. В загальному плані така складність має (повинна мати) відповідне відображення в кримінально-правових кон-

струкціях. Більш глибокий аналіз свідчить про те, що навіть «конкретна» шкода може мати складну правову природу та вимагає ретельного концептуального опрацювання, насамперед на рівні кримінально-правових конструкцій.

У цілому можна констатувати, що наслідки, які виникають у результаті вчинення кримінально-протиправного посягання, мають багаторівневий характер: 1) загальнонегативні наслідки, що відображають системні зміни у суспільстві; 2) видові збитки, що виникають у межах певних груп кримінально-правових діянь і сфер життєдіяльності; 3) конкретна шкода, яка безпосередньо «зачіпає» певне охоронюване кримінальним законом благо або інтерес. Таке розуміння дає змогу глибше оцінити ступінь суспільної небезпеки, однак не знімає проблематики чіткого розмежування зазначених видів наслідків, а також – їх нормативного відображення в кримінально-правовій матерії. Саме для розв'язання цього складного завдання законодавець застосовує класифікацію складів кримінальних правопорушень на матеріальні, формальні та усечені, що безпосередньо впливає на підстави кримінальної відповідальності, а також на алгоритм правозастосування при кваліфікації кримінально-протиправних діянь.

При цьому варто ще раз акцентувати увагу на тому, що всі, підкреслюю, всі кримінально-протиправні посягання супроводжуються певними суспільно небезпечними наслідками, які, як уже було зазначено вище, можуть мати різний рівень прояву. Водночас різноплановість наслідків кримінально-протиправного посягання не може мати своє конкретизоване відображення (закріплення) в конкретному кримінально-правовому приписі, який, за своєю при-

родою, має характеризуватися визначеністю, чіткістю та зрозумілістю. Саме тому, на моє переконання, й існують різні конструкції кримінальних правопорушень – матеріальні, формальні та усічені. У матеріальних складах кримінальних правопорушень встановлення як діяння, так і суспільно небезпечних наслідків є обов'язковим, оскільки саме ця сукупність виступає підставою для кримінальної відповідальності.

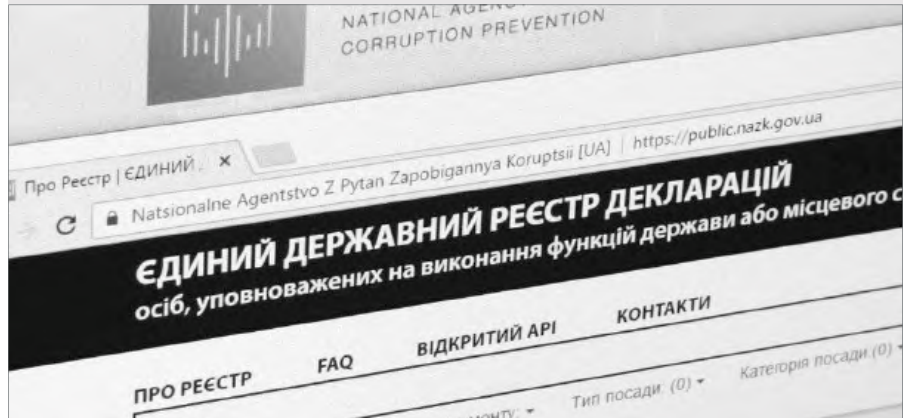
Прикладами таких складів є умисне вбивство, крадіжка, тяжкі тілесні ушкодження тощо, де наслідки можна об'єктивно зафіксувати та оцінити. Діяння у формальних складах кримінальних правопорушень теж мають свої наслідки, але встановити їх, визначити, так би мовити, їх зрозумілу «вартість» дуже складно або взагалі неможливо, а тому законодавець формулює ці склади як такі, що «не мають наслідків». Іншими словами, він презюмує, що такі наслідки є, але в процесі кваліфікації їх встановлювати не потрібно. Наприклад, ухилення від призову на військову службу під час мобілізації (ст. 336 КК України), безсумнівно, негативно впливає на обороноздатність держави, але визначити ступінь впливу конкретного випадку об'єктивно неможливо. Саме тому для кваліфікації достатньо лише встановити сам факт вчинення діяння. Усічені склади відображають підвищений рівень суспільної безпеки самого діяння, що дозволяє законодавцю визнати його завершеним ще на стадії готування або замаху. Прикладами є бандитизм, розбій, захоплення заручників тощо. Отже, кожне діяння, що передбачене кримінальним кодексом як кримінально-протиправне, має свою власну специфіку наслідків – явних і латентних, а також вимагає ретельного аналізу під час кваліфікації з огляду на відповідну конструкцію складу правопорушення. Неврахування цих характеристик може призвести до помилок у правозастосуванні та порушення принципів законності й справедливості. Загалом же, слід визнати, що положення, викладені в цьому та попередньому розділах, є достатньо усталеними в теорії кримінального права, однак...

(Далі буде...)

Від редакції: Редакційна колегія ЮВУ принагідно щиро вітає Євгена Львовича з обранням членом Президії (вищого виконавчого органу) Національної академії правових наук України. Бажаємо йому здоров'я, творчої наснаги та продовжуємо нашу плідну співпрацю.

Посадовці «помилялися» в кожній третій декларації

Кожна третя перевірена НАЗК декларація (423 випадки) містила ознаки подання свідомо неправдивих даних. Сума таких «похибок» – понад 5,8 млрд грн, або, в середньому, по 13,6 млн грн на декларацію.

Про це повідомляє Опендатабот з посиланням на дані Національного агентства з питань запобігання корупції. Як зазначається, за січень-червень посадовці подали 706 311 декларацій. Це на 34% менше ніж за аналогічний період 2024 року. При тому 71% усіх цьогорічних декларацій подано саме в березні, кожна 8 подана декларація надалі зазнала виправлень. Із загальної кількості в 1 534 перевірки на кінець червня завершено вже 1 203 – тобто 78%. Порушень не знайдено лише в 0,9% випадків – це 11 перевірок. Уточнюється, що наразі алгоритми передбачають перевірки не всіх декларацій, а лише високоризикових.

Додамо, згідно законодавства, в Україні відносно безкарно помилятися можна на суму, меншу за 100 прожиткових мінімумів (приблизно 302 тисячі грн). За такі похибки передбачена дисциплінарна відповідальність – догани, звільнення, позбавлення премій. Саме такі порушення виявили в майже половині перевірених декларацій (45% або ж 558 перевірок), йдеться в дослідженні.

Якщо ж «неточність» більша, покарання тоді залежатиме від суми – це може бути як адміністративна, так і кримінальна відповідальність. Цього року кожна третя перевірена декларація (423 випадки) містила ознаки подання свідомо неправдивих даних, повідомляє Опендатабот. Сума таких «похибок», як зазначалося вище, – понад 5,8 мільярда гривень. У середньому це входить по 13,6 млн грн на декларацію.

На основі цих матеріалів відкрито 358 кримінальних справ у 2024 році та 258 справ цьогоріч. Втім результативність таких проваджень наразі не дуже велика – близько 9%. Окрім того, торік було вручено 33 підозри, цьогоріч – 24. До суду дійшли лише 20 справ (6%) торік та 17 справ (7%) цьогоріч, йдеться в дослідженні. Ще в 159-ти деклараціях (13%) посадовці навели недостовірні відомості. Загалом «напомилялися» чиновники на понад 129,5 млн грн – близько 814 тисяч грн на кожну декларацію. За це передбачений штраф від 17 000 до 42 500 гривень.

Повідомляється також, що в 21 декларації (2%) виявлено ознаки незаконного збагачення. Йдеться про статки в 646,2 млн грн (в середньому, по 30,7 млн грн на декларанта). За результатами дослідження-торік було відкрито 102 кримінальні провадження, проте вручили лише 7 підозр. Цьогоріч відкрито вже 52 провадження та вручено 2 підозри, й з яких одна справа таки дійшла до суду.

Вкажемо й те, що в 30-ти деклараціях (3%) йдеться про необґрунтованість активів (ст. 290 ЦПК України). Посадовці напорушували на понад 129,1 млн грн. Це приблизно по 4,3 млн грн на кожну декларацію. Окрім того, у 18 деклараціях виявлено одночасно порушення двох статей: недостовірні дані та незаконне збагачення. А в 24-х деклараціях поєдналися недостовірні дані та ознаки необґрунтованості активів.

Межа допустимого втручання держави в бізнес

Примара мораторію: чи стане Указ Президента № 538/2025 новим суспільним договором між державою і бізнесом?

Світлана ПРИЙМАК,
юристка

Між юридичною формальністю та політичним маніфестом. Коли країна воює – фронт утворюється не лише на лінії зіткнення, а й у серці економіки. Бізнес-активність, довіра до держави, інвестиційна привабливість – усе це критично важливі елементи національної безпеки. Саме тому Указ Президента № 538/2025 викликає стільки питань, сподівань і скепсису. Звучить рішуче: мораторій на безпідставні перевірки. Але чи здатна політична воля ламати звичку системи тиснути, карати й контролювати замість підтримувати, сприяти та гарантувати свободу дії?

Як на мій погляд, цей указ не просто президентська директива. Він – спроба заявити, що держава хоче змінити парадигму: з каральної – на партнерську. Однак, з огляду на правову природу таких документів, ми маємо справу з класичним прикладом «м'якого права». Указ має силу для виконавчої гілки влади, але не обов'язковий для парламенту, судів чи прокуратури. Тому його реалізація залежить не від рішень, а від характеру, амбіцій і... політичної атмосфери.

Тепер про секрети гібридності, або те, що саме приховує текст рішення РНБО? Документ працює як трисекційна ракета. Перша секція – конкретні доручення виконавчим органам: терміни, КРІ, контроль. Друга – рекомендації парламенту: ухвалити низку законопроектів, з яких лише деякі вже мають політичну підтримку. Третя – меседж силовикам: перегляньте, будь ласка, кримінальні провадження. Формально – ніби все охоплено. Фактично – справжній результат можливий лише при синергії всіх трьох блоків. А от синергія в нашій політичній реальності – це, радше, виняток, аніж правило.

Міф про мораторій: замість заборони – гра з ризиками. Рішення не встановлює всеосяжної заборони на перевірки. Мова лише про обмеження щодо суб'єктів з «незначним ступенем ризику». Це повер-

тає нас до старої, як світ, теми: хто визнає ризик, за якими критеріями, і чому одні компанії стають «незначними», а інші – «підозрілими»?

Закордонний досвід, наприклад, Великої Британії або Канади, демонструє ефективність ризик-орієнтованого підходу лише за умови абсолютної прозорості: всі критерії – у відкритому доступі, процедура – оскаржувана, ухвали – мотивовані. В українських умовах ризик перетворити дану ініціативу на «індульгенцію для своїх» виглядає загрозливо реальним.

Судова практика: де межа між тиском і контролем? Рішення ЄСПЛ у справах щодо надмірного втручання держав у господарську діяльність (наприклад, «Іванов проти Росії» або «Функе проти Франції») чітко демонструють: будь-яке втручання повинне бути не лише передбаченим законом, а й необхідним у демократичному суспільстві. Українські силові органи часто діють у межах формальної законності, але без фактичної необхідності. Це й створює правовий вакуум – і підґрунтя для скарг у міжнародні інстанції.

Парадокс тиску: чим «швидший аудит», тим вища ймовірність маніпуляції. Поглянемо на проблему ще й із цього боку. Указ зобов'язує силовий блок провести ревізію кримінальних проваджень проти бізнесу у 30-денний строк. Мета зрозуміла: очистити простір від фіктивних справ. Але метод – сумнівний. За браком часу буде не глибокий аналіз, а «галочкове» закриття справ або, навпаки, їх «консервація» як спосіб «тримати бізнес на гачку». У міжнародній практиці – зокрема, в Італії та Іспанії – подібні кампанії закінчувалися скандалами: намагання держави швидко «відпустити бізнес» призводило до формалізму та втрати довіри.

Законопроекти як лакмусовий папір намірів. Найпотужніший інструмент змін – не указ, а парламентські закони. Указ «реко-

мендує» ухвалити низку законопроектів, але ключовими є два з них: № 12439 (зміни до КПК) і № 5838 (відповідальність для контролерів). Якщо ці два документи «не пройдуть» у залі, жоден мораторій не врятує бізнес від чергового візиту зі «збитками в бюджет» і «тимчасовим вилученням серверів».

Відкритий ризик-орієнтований підхід – це можливість. Закритий – це схема. Якщо критерії ризику будуть відомі лише інспекторам, ми отримаємо не реформу, а ліцензію на вибіркову лояльність. У Грузії після податкової реформи 2005–2006 років ризик-орієнтований підхід спрацював, бо кожен підприємець знав, як уникнути перевірки: сплати податки, не змінюй бенефіціара, не працюй з офшорами. У нас же поки що – тиша.

Контроль чи партнерство: філософія правового переходу. Насправді указ не про перевірки. Він про нову модель взаємодії. Якщо держава – партнер бізнесу, вона будує довіру, а не шукає зачіпки. Якщо – каральна машина, то будь-який інструмент – навіть мораторій – буде сприйматися як тимчасова пауза перед черговим наступом. Тому центральне питання не в технічному виконанні указу, а в зміні парадигми.

Реальний прорив – це поява підзаконних актів, які закріплюють критерії ризику, уніфікують процедури перевірок, запровадять відповідальність інспекторів. Усе інше – димова завіса. Саме тут правники мають працювати з урядом: не лобювати інтереси бізнесу, а будувати систему, що не залежить від персоналії і політичної погоди.

Указ № 538/2025 – це не відповідь, а заплякування. Він не змінює систему, але примушує її рухатися. Якщо парламент підтримає критичні закони, якщо виконавча влада зробить прозорі підзаконні акти, якщо правоохоронці не зімітують перегляд справ – це стане першим кроком до нової правової етики: коли закон – не інструмент покарання, а основа довіри.

Але за це доведеться поборотися – і бізнесу, і правникам, і суспільству загалом. Бо за кожним формальним мораторієм стоїть щось набагато більше – моральний вибір держави: ким вона хоче бути для тих, хто ще має сміливість створювати в цій країні робочі місця, сплачувати податки й будувати майбутнє.

■ АНТИКОРУПЦІЯ

«Справа
Харківобленерго»

Детективи завершили розслідування мільйонних розкрадань у даному АТ

НАБУ і САП завершили слідство у справі за підозрою 8 учасників організованої групи в масштабних розкраданнях в АТ «Харківобленерго».

Про це йдеться у повідомленні Незалежного антикорупційного бюро України. Як вказується, у 2021 році організатор схеми взяв під особистий контроль проведення закупівель енергетичного обладнання в АТ «Харківобленерго» та вживав заходів щодо поширення свого впливу на закупівлі такого обладнання іншими держпідприємствами енергетичного сектору. Керівник товариства виконував вказівки організатора схеми та забезпечив укладення контрактів про закупівлю енергетичного обладнання (трансформатори, лічильники) з підконтрольними організатору компаніями за завищеними подекуди в кілька разів цінами.

Реалізації схеми сприяла низка інших керівників структурних підрозділів АТ «Харківобленерго», співробітник Харківської ТПП та приватний оцінювач. «У такий спосіб учасники організованої групи планували заволодіти в 2021–2022 роках коштами АТ «Харківобленерго» на суму понад 132 млн грн», – додали в НАБУ.

Нагадаємо, раніше повідомлялося, що підозрюваний організатор мільйонних розкрадань у «Харківобленерго» вийшов з-під варти під заставу. За Леоніда Міндіча, якого підозрюють в організації схеми мільйонних розкрадань на закупівлях трансформаторів для «Харківобленерго», внесли заставу, визначену судом у розмірі 8 мільйонів гривень. За даними джерела УП в правоохоронних органах, йдеться про родича співвласника «Кварталу 95» Тимура Міндіча.

Підготував
Андрій МУРАВСЬКИЙ

■ РЕФОРМА

Деколонізація музеїв:

і це треба робити також...

Гід допоможе музеям та культурним установам усього світу донести Україну до своєї практики деколонізації.

Посібник «Підтримка деколонізації в музеях: Україна у фокусі» розроблено Українським інститутом разом з International Council of Museums UK (ICOM UK), ICOM Ukraine та Museums Association за підтримки British Council Ukraine. Понад сто культурних діячів і дослідників з усього світу об'єдналися, аби створити практичний музейний путівник для різних інституцій. Він спрямований на повернення історичної точності та глибини представлення української спадщини. У посібнику зібрані успішні кейси, які можна використовувати в музеях, архівах та інших культурних установах, пише Український Інститут в Facebook.

Як ми уточнили, цей гід розроблений для тих, хто ще мало знає про Україну, але хоче працювати з темами різноманіття та

Черкаський обласний краєзнавчий музей

справедливого представлення її культури. В ньому показано практичні методики, які допоможуть музеям переосмислити репрезентацію української ідентичності та позбутися нав'язаних колоніальних наративів. Посібник з інструментами та покроковими рекомендаціями доступний для безкоштовного завантаження на сайтах партнерів. Додамо, що офіційна онлайн-презентація посібника відбулася 21 липня.

■ СУДОВА ВЛАДА

«Феміда

в Україні з'явилася платформа для

Нова громадська організація «Феміда ПРО» об'єднала суддів, адвокатів, правозахисників і громадських діячів. За словами її ініціаторів, зроблено це з єдиною метою – повернути довіру до судової системи.

У той час, коли правосуддя часто опиняється під тиском політичних впливів і суспільних стереотипів, ця ініціатива пропонує свіжий підхід: суд має бути прозорим, незалежним і справді законним. Про запуск платформи повідомив Штаб.інфо.

Хто стоїть за «Феміда ПРО»? На чолі ініціативи – відомі особистості: Віктор Шишкін, перший Генеральний прокурор незалежної України та колишній суддя Конституційного Суду, а також Дмитро Чабан, виконавчий директор організації. За їхніми словами, громадську організацію «Феміда ПРО» створено, аби зупинити занепад правової системи, яка роками потерпає від недовіри суспільства.

«Суддя – це не ворог, а захисник закону», – підкреслюють засновники. Платформа об'єд-

нує людей із різних середовищ: від суддів, котрі щодня стикаються з тиском, до активістів, які прагнуть реальних змін. Їхня мета – не просто критикувати, а шукати рішення для відновлення авторитету правосуддя.

Проблеми, які порушує «Феміда ПРО», знайомі кожному. Судову систему часто пов'язують із корупцією, політичними впливами й сумнівними рішеннями. Але чи завжди винні судді? Учасники організації стверджують: нерідко саме представники законодавчої та виконавчої гілок влади порушують Конституцію, прикриваючись реформами, й формують викривлене уявлення про судову систему. Яскравий приклад – тиск на суддів через публікацію їхніх персональних даних. Іноді правоохоронці або псевдоактивісти розголошують інфор-

■ ТРЕНІНГ

Штучний інтелект – нові горизонти суддівської освіти

П'ятого серпня Національна школа суддів України провела тренінг «DIGITAL COACHING 360: штучний інтелект (ШІ), контент і діджиталізація тренінгів», спрямований на озброєння суддів та викладачів сучасними цифровими інструментами.

Учасники навчання занурилися в інтерактивні практики створення візуалізацій, освітніх ботів і навчальних матеріалів із застосуванням generative AI. Під час заходу були презентовані ключові теми: візуалізація навчального контенту; застосування Canva, концепції візуального мислення та методики спрощення складної інформації; генеративний ШІ: створення навчальних планів і контенту за допомогою ChatGPT, Gemini, Krea, опанування ефективного запитання; освітні боти та автоматизація: розробка Gem-ботів, супровід учасників і інтеграція ботів у навчальні модулі; інтерактивність й залучення аудиторії: використання Gamma, Mentimeter, Kahoot, Excalidraw, Padlet для створення живої взаємодії з учасниками.

В якості викладачів цього разу виступили: Василь Орищук, експерт із digital-навичок і AI, доктор філософії в публічному управлінні, науковець КНУ імені Тараса Шевченка, співзасновник проекту «AI-експеримент», співавтор принципів відповідального ШІ та Максим Валін, архітектор AI та фахівець із EdTech, співзасновник «AI-експерименту», має досвід у розробці освітніх інноваційних рішень.

Як прозвучало, тренінг «DIGITAL COACHING 360» став важливим кроком у модернізації професійної підготовки тренерів Національної школи суддів України. Учасники навчання отримали актуальні цифрові інструменти, які зміцнюють потенціал суддівської освіти в умовах діджиталізації.

ПРО»:

захисту суддів і відновлення справедливості

мацію про майно, родину чи приватне життя судді, що не лише незаконно, а підриває довіру до правосуддя загалом. «Коли суддю перетворюють на мішень – страждає вся система», – наголошують у «Феміда ПРО».

Як «Феміда ПРО» планує змінити ситуацію? Організація декларує кілька ключових цілей:

– **захист суддів.** «Феміда ПРО» виступає проти будь-якого незаконного тиску – політичного, медійного чи особистого. За словами учасників, гідна оплата праці суддів – це не розкіш, а спосіб зменшити ризики корупції;

– **прозорий діалог.** Платформа стане майданчиком для відкритого обговорення проблем правосуддя між суспільством, суддями та державою. Це допоможе зруйнувати бар'єри й відновити комунікацію;

– **рівність перед законом.** Закон повинен бути єдиним і справедливим для всіх – від пересічного громадянина до високопосадовця.

На сьогодні учасники «Феміда ПРО» вже працюють над механізмами захисту суддів і планують активно залучати громади до діалогу щодо реформи судової системи. Наприклад, ініціатива пропонує публічні зустрічі, на яких судді зможуть пояснювати свої рішення, а громадяни – висловлювати думки й очікування.

Чому це важливо для України? Сьогодні, коли країна бореться за свободу й демократію, справедливе правосуддя – основа сильної держави. Без довіри до судів неможливо гарантувати верховенство права, забезпечити захист прав громадян чи залучити інвесторів. «Суд – це не інструмент тиску, а гарант справедливості», – нагадують у «Феміда ПРО». І кожен українець може долучитися до цієї місії – через участь, підтримку або просто небайдужість.

Підготував Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Незаконне отримання інвалідності

Заступника прокурора Уманської окружної прокуратури Черкаської області судитимуть за незаконне отримання II групи інвалідності.

Як повідомляють у прес-службах ДБР та Офісу Генпрокурора, в цій справі завершено досудове розслідування. Прокурор обвинувачується в тому, що протиправно отримав II групу інвалідності та незаконні виплати пенсійного забезпечення працівника прокуратури. «Достовірно знаючи, про відсутність тяжких розладів здоров'я, оскільки 31 липня 2020 року отримав висновок лікаря загальної практики про задовільний стан здоров'я, він цього ж дня звернувся до керівництва КП «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради» з метою безпідставного отримання направлення для проходження медико-соціальної експертизи», – зазначили прокурори.

Того ж дня посадовці вказаного центру медико-соціальної експертизи провели всі формальності та прийняли рішення про встановлення чиновнику II групи інвалідності (безтерміново). Увесь процес встановлення інвалідності прокурору в двох установах зайняв лише добу.

Після отримання виписки з акту огляду МСЕК від 31.07.2020 із відомостями про наявність II групи інвалідності, чоловік подав її до Головного управління пенсійного фонду в Черкаській області, аби оформити пенсію по інвалідності.

Як встановило слідство, із липня 2020 року по кінець листопада 2024 прокурору було виплачено 477 тисяч грн такої пенсії. Під час досудового розслідування підозрюваного звільнили з посади заступника керівника Уманської окружної прокуратури Черкаської області, а також було ініційовано його звільнення з посади прокурора.

Голові Черкаської обласної МСЕК № 2, який сприяв посадовцю в прискореному оформленні інвалідності також повідомили про підозру – за ч. 1 ст. 28, ч. 1 ст. 366 КК України. Обвинувальний акт стосовно нього вже скеровано до суду.

«Спалити і вижити»

ООН планує звільнити тисячі співробітників через рішення Трампа.

Антоніу Гутерріш уже зіткнувся з крикою через масштабну реформу. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш скорочує витрати понад 700 мільйонів доларів і готує масштабну реформу організації на тлі скорочення підтримки з боку її найбільшого спонсора – США. План Гутерріша передбачає скорочення витрат і персоналу на 20%, що знизить бюджет організації із поточних 3,7 мільярда доларів до найнижчого рівня з 2018 року. Окрім того, буде ліквідовано близько 3 000 робочих місць, пише Bloomberg.

Офіційно програма реформ приурочена до 80-річчя ООН, а не до зміни позиції адміністрації Сполучених Штатів Америки. Однак масштаб скорочень відображає загрозу подальшого зниження фінансування з боку США, які традиційно забезпечують близько 22% бюджету організації, заявляють журналісти. Як відомо, Дональд Трамп уже призупинив це фінансування і вивів країну з кількох структур ООН. «Ми не збираємося брати участь в організаціях, чия політика заважає інтересам США», – заявив заступник представника Департаменту Томмі Пайготт.

Після багатьох років фінансових труднощів керівництво ООН уже планувало масштабні структурні перетворення. Ще в січні Гутерріш попереджав, що організація стикається з «повноцінною кризою ліквідності». Загалом витрати за системою ООН можуть знизитися до найнижчого рівня за десятиліття – аж на 20 мільярдів доларів порівняно з піком у 2023 році. «Програма UN 80 багато в чому є відповіддю Генерального секретаря на виклики, які створює друге правління Трампа», – вважає старший науковий співробітник Центру міжнародного співробітництва Нью-Йоркського університету Юджин Чен. Очікується, що Гутерріш представить подробиці реформ у вересневому бюджеті. План передбачає реструктуризацію багатьох програм організації. Гутерріш контролює регулярний бюджет ООН, який становить лише частину загальних витрат усієї системи.

Додамо, що через власний дефіцит фінансування такі агентства, як ЮНІСЕФ і ЮНЕСКО також готують значні скорочення.

Дорога до ЄС

Навіщо Україні адаптація стандартів TEN-T і скільки це коштуватиме?

Україна є учасницею трансєвропейської транспортної мережі (TEN-T) від 2017 року – одразу як Європейський Союз офіційно поширив її на країни «Східного партнерства».

Анастасія КРОПОВА,
наукова співробітниця Інституту економічних досліджень та політичних консультацій

Що саме передбачає новий регламент?

Таким чином вперше українські автомобільні дороги були включені до карти TEN-T як частина мережі, що забезпечує стратегічне з'єднання з країнами-членами ЄС. Це стало основою для інтеграції української інфраструктури в єдиний європейський простір перевезень. Наступне суттєве оновлення відбулося в 2023 році, коли ЄС ухвалив нову версію карт TEN-T у межах Регламенту (ЄС) 2023/745. У цьому документі вже прямо визначено структуру TEN-T для України – з чітким поділом на основну (core) та розширену (comprehensive) мережі. Як країна-кандидат, Україна зобов'язана поступово адаптувати свою інфраструктуру до стандартів ЄС. У 2024 році ЄС ухвалив новий Регламент 2024/1679, який суттєво змінює технічні вимоги до автомобільних доріг, що входять до TEN-T, – як для країн-членів, так і для держав-кандидатів.

У червні 2025 року Україна завершила скринінг за Главою 21 права ЄС, що охоплює TEN-T, і зараз переходить до етапу практичної адаптації норм – як у законодавстві, так і в інженерному проектуванні та будівництві. Регламент 2024/1679 встановлює обов'язкові технічні характеристики для автомобільних доріг, що входять до основної (core) та розширеної (comprehensive) мережі TEN-T: мінімум по дві смуги в кожному напрямку (тобто чотири загалом); фізичне розділення потоків руху (відбійники, центральна смуга, бар'єри); обмеження доступу з другорядних доріг; ширина кожної смуги – не менше 3,5 м.

Ключовим поняттям стало «traffic separation lanes» – окремі смуги руху або інженерні рішення, які знижують ризик лобових зіткнень. Ці вимоги поширюються не лише на нові дороги, а й на ті, що вже входять до мережі TEN-T і мають бути модернізовані до 2030 року (core) та 2040 року (comprehensive).

Поточна ситуація в Україні

Загальна довжина автомобільної частини української мережі TEN-T становить близько 7 372 км: з них 4 753 км – основна (core) мережа, ще 2 619 км – розширена (comprehensive). Вимоги до них різні, але для обох категорій обов'язковими є: щонайменше дві смуги в кожен бік, фізичне розділення потоків, ширина смуги не менше 3,5 м, обмежений доступ із другорядних доріг. На сьогодні більшість українських доріг, що входять до TEN-T, не повністю відповідають цим стандартам. Частина ділянок, зокрема на трасах М-06 Київ – Чоп та М-05 Київ – Одеса, вже має розділення потоків і достатню кількість смуг. Водночас значна частина основної та розширеної мережі – це дороги з однією смугою в кожному напрямку і без фізичного поділу.

Під час тематичного заходу в Києві 30 липня 2025 року експерти та представники урядових структур підтвердили: лише близько половини основної мережі TEN-T відповідає вимогам нового регламенту, а в розширеній таких доріг ще менше. Експерти зазначили, що частина нових ділянок уже проектується з урахуванням оновлених вимог, проте масового переходу ще не відбулося.

Для впровадження положень Регламенту ЄС необхідно переглянути низку українських нормативних актів. Передусім – внести зміни до: Закону України «Про автомобільні дороги», визначивши поняття доріг TEN-T як окрему категорію з чітко встановленими технічними вимогами; державних будівельних норм (ДБН В.2.3-4:2015) – щодо ширини смуг, поділу потоків, обмеження доступу, інженерних рішень безпеки; ДСТУ Б В.2.3-12:2004 – у частині проектування споруд на дорогах TEN-T.

Також доцільно закріпити в нормативній базі визначення «traffic separation lanes» та оновити підходи до класифікації доріг на основі вимог TEN-T (з поділом на

core/comprehensive мережі). Ці зміни мають створити юридичне підґрунтя для розробки державної програми модернізації мережі.

Експерти у цій галузі підтверджують, що чинні державні будівельні норми лише частково відповідають вимогам регламенту. Наприклад, стандарт «дві смуги + розділення потоків» не є обов'язковим у національному проектуванні, що створює бар'єри для системної імплементації.

Модернізація: скільки це коштує?

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій підрахував орієнтовну вартість приведення української мережі TEN-T до нових стандартів ЄС. Для оцінки було використано порівняльні дані з країн ЄС, зокрема Словаччини, де будівництво одного кілометра автомагістралі в середньому коштує 14–17 млн євро. Для України було умовно прийнято розрахункову ставку – 15 млн євро/км. Таким чином, приведення основної мережі до європейських вимог може коштувати близько 71 млрд євро, а розширеної – ще 39 млрд євро. Загальні витрати становлять понад 110 млрд євро. Втім, ця сума не включає витрати на мости, тунелі, земельні питання чи екологічні заходи.

Для порівняння, у 2020 році середня вартість нового будівництва 1 км дороги в Україні становила близько 5,3 млн євро, тоді як капітальний ремонт – приблизно 1,9 мільйона. У межах програми «Велике будівництво» реалізовувалися здебільшого проекти поточного або капітального ремонту, а не повноцінної реконструкції до стандартів TEN-T. Попри масштабну оцінку витрат, значна частина фінансування потенційно може надходити з боку ЄС. Під час заходу експерти галузі наголосили, що Україна вже зараз може починати підготовку проектів для подання на фінансування в межах таких інструментів, як Механізм з'єднання Європи (CEF), Інструмент передвступної допомоги (IPA) та кредити Європейського інвестиційного банку (EIB). У майбутньому, під час переговорів про вступ, Україна зможе також претендувати на окремі грантові програми, що були доступні для інших країн-кандидатів у період наближення до ЄС.

Модернізація всієї мережі TEN-T в Україні – завдання щонайменше на 25 років. За темпів будівництва до 250 км на рік після

початкового періоду, приведення основної мережі до стандартів ЄС може тривати до 2050 року. Ще 10–11 років буде потрібно для завершення робіт у межах розширеної мережі, з частковим паралельним виконанням. Ці строки можуть змінюватися залежно від наявного фінансування, технічної спроможності виконавців та організаційного супроводу з боку держави.

Імплементація Регламенту (ЄС) 2024/1679 – це не лише інфраструктурне завдання, а повноцінна реформа нормативної та інституційної системи дорожнього господарства. Йдеться не тільки про будівництво, а й про запровадження нової логіки безпеки, мобільності та інтеграції з європейським простором. Навіть за повільних темпів процес задає нову якість дорожньої політики – з фокусом на безпеку, довговічність і європейську інтеграцію.

Експерти у галузі транспортної інфраструктури наголошують, що попри значні витрати, приведення української мережі TEN-T до європейських стандартів є необхідним і стратегічно важливим. Цей проект покликаний не лише інтегрувати Україну до єдиного транспортного простору ЄС, а й істотно зменшити аварійність, скоротити час доставки вантажів і забезпечити кращу логістику для економіки післявоєнного відновлення.

Цей матеріал підготовлено в рамках проекту «Оцінка економічного впливу адаптації права ЄС на окремі сфери економіки України» за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Європейське Відродження України». Матеріал – це погляд авторів на ситуацію і не обов'язково відображає позицію ЄС чи Міжнародного фонду «Відродження».

США запровадили санкції проти суддів і прокурорів МКС

США запровадили санкції проти чотирьох суддів та прокурорів Міжнародного кримінального суду, що раніше видав ордер на арешт володимира путіна. Відповідне повідомлення оприлюднив Державний департамент США.

Своє рішення Держдеп пояснює тим, що «зусилля МКС щодо розслідування, арешту, затримання або судового переслідування особи, яка перебуває під захистом, без згоди країни громадянства цієї особи» є «зловмисними діями».

Під санкції США потрапили двоє суддів та два заступники прокурора Міжнародного кримінального суду. Один суддя – через те, що дозволив Міжнародному кримінальному суду розслідувати «діяльність американського персоналу в Афганістані». Решта троє – через свою роль у видачі ордеру на арешт прем'єр-міністра Ізраїлю Біньяміна Нетаньягу та колишнього міністра оборони країни Йоава Галланта.

Санкції передбачають замороження та блокування на території США усіх активів цих осіб, резидентам США також заборонено здійснювати будь-які операції із закордонним майном підсанкційних осіб та надавати цим особам будь-які послуги.

Прем'єр-міністр Ізраїлю Біньямін Нетаньягу вже подякував державному секретарю США Марко Рубіо за це рішення. «Це – рішучий крок проти брехливої кампанії з дискредитації Держави Ізраїль та Збройних сил Ізраїлю, а також на захист правди та справедливості», – йдеться в повідомленні прес-служби Нетаньягу на платформі X.

Уточнимо, в листопаді минулого року Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт прем'єр-міністра Ізраїлю Біньяміна Нетаньягу та екс-міністра оборони Йоава Галланта. Ордери були виписані за «злочини проти людяності та воєнні злочини», скоєні під час ізраїльської військової операції проти ХАМАС у Гаазі з жовтня 2023 по травень 2024 р.

Національний менталітет:

Історико-правові реалії

В енциклопедичних джерелах поняття «менталітет» визначається як генетичний код нації, елемент психіки, що обумовлює стійкий соціально-психологічний стан суб'єкта (людини, нації, народу), органічну цілісність соціально-психологічних якостей і рис, притаманних певному народу, його громадянам, що обумовлює саме таку, а не інакшу, форму поведінки, певну реакцію суб'єкта менталітету на зміну умов оточуючого середовища. Національний менталітет представляє собою підсвідоме ідейно-психологічне явище в системі культурних і правових цінностей, що сформувалося впродовж існування народу.

Світлана БОЄВА,
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри історії НТУУ «КПІ імені Ігора Сікорського»

Соціально – правові чинники формування українського менталітету

Менталітет українського народу формувався під впливом таких чинників:

1. Релігійно-етичної доміанти. Запровадження християнства в Київській Русі стало важливим чинником етнокультурної самоідентифікації українського народу. Як вважають дослідники, християнська релігія та Церква на різних історичних етапах сприяли формуванню національної самосвідомості, консолідації та мобілізації народних мас для розгортання національно-визвольної боротьби, стимулювали процеси національного відродження, підтримували обстоювання суверенітету й незалежності української державності.

2. Географічного (природно-кліматичного) чинника. Ще античні автори своєрідність традицій та характерологію пов'язували з географічним розташуванням та природними умовами. Гіппократ, наприклад, фізично і психологічно своєрідність народів пояснював специфікою їх географічного положення та кліматичних умов. Аналізу ролі природного середовища в процесі формування української ментальності і культури присвячені праці М. Грушевського «Історія України – Русі», «На порозі нової України». Микола Костомаров формування менталітету українців пов'язує найперше з географічним положенням країни, яке було «Першим приводом відмінності народностей взагалі». І саме географічні умови,

Валентин ГОЛОВЧЕНКО,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

на його думку, надають певному народові «своєрідного типу».

Територія України, що простягається між Центральною Європою та Азією, стала місцем зустрічі різних культур. Тут здавна пролягали торговельні шляхи з Малої Азії та країн сходу до Південної й Західної Європи. Балансуючи між сходом і заходом, український психотип сформувався як суперечливий синтез різних, здавалось би, несумісних явищ, які, проте, окреслилися в його ментальності обрисами цілісності та єдності. Життя на стикові різних цивілізацій привнесло в світогляд українців толерантність, гнучкість, динамічність і, як наслідок, – здатність до створення високих духовних цінностей.

3. Найвпливовішим і найнеоднозначнішим чинником ментальності українського народу, що поряд з іншими сформував її сучасну природу та специфіку, є історичний чинник. Помітний слід в ментальності та поведінкових мотивах різних частин українського народу залишило перебування частин її території в окремі історичні періоди в складі різних державних утворень (Київська Русь, Галицько-Волинське князівство, Велике Литовське князівство, Польське королівство, Московське царство, Козацька держава, Річ Посполита, Російська імперія, Австро-Угорська імперія, УНР, ЗУНР, СРСР тощо).

Багатовікова відсутність власної держави суттєво деформувала український національний характер і призвела до гіперболізації зовнішніх чинників, покладання на

них провини за численні негаразди. Звідси беруть початок інтроверсійність світосприйняття та світобачення. Таким чином, українська нація сформувалася в результаті складних і тривалих історико-демографічних процесів із різних племінних частин протоукраїнської нації, кожна з яких мала свої особливості.

Давнина та середні віки

Мешканці Трипільської цивілізації не були представниками якогось певного етносу, однак були носіями спільного, більш-менш єдиного менталітету. Той самий орнамент, ті самі сільськогосподарські технології, такі самі обряди. Навіть зараз в Україні можна зустріти обмащені глиною, яскраво розфарбовані «трипільські» мазанки, а символіка українських візерунків на рушниках і сорочках має прототипи у трипільських керамічних розписах – 180 поколінь між українцями й трипільцями пов'язані тисячами ниточок традицій, спільних цінностей, вірувань і тисячами павутинок ментальності.

Світогляд скіфа певною мірою виявився в ментальності козака-запорожця. По суті, це один образ – жорстокий, гордий воїн із розвинутим почуттям власної гідності; він вільний, незалежний, невибагливий, не підкоряється чужим авторитетам, не боїться вступити в бій із супротивником, що переважає силою й числом. Головна його робота – чатування, війна, походи в чужі, в тому числі й далекі, краї. Перемагає він не так силою, як тактикою та кмітливістю.

Самобутні звичаї і традиції сарматів значно вплинули на звичаї і традиції не лише українців, а й інших народів, що жили поруч із ними. Зокрема, шляхта Речі Посполитої гордовито наголошувала, що її коріння – сарматське, польські аристократи бажали, щоб художники зображували їх у стилі «а ля сармат». У мистецтвознавстві є навіть особливий термін – «сарматський портрет». До речі, Богдан Хмельницький скромно йменував себе сарматським князем. Як вважають лінгвісти, від сарматів в українській мові збереглися слова: дбати, тримати, катувати, Дунай, Дніпро, Дністер, Дон та інші. Специфічне українське «Г», якого немає ані в російській, ані в інших слов'янських мовах, можливо, сарматське.

Тісна взаємодія трьох культур – античної, скіфо-сарматської та праслов'янської – викристалізувала те загальне, що було характерне для ментальності цього регіону.

У добу раннього середньовіччя (до початку Відродження) в Європі античність себе майже вичерпала. Але в Київській Русі вона й надалі розвивалася: увібравши в себе найкращі досягнення могутньої цивілізації, наші прабатьки перейшли до наступної сходинки розвитку свого суспільства – створення власної цивілізації, власної культури і власної нації, зі своєю особливою суперечливою ментальністю. Світова цивілізація немислима без спадщини Трипілля, без античної культури Північного Причорномор'я, без скіфського золота, киеворуських ювелірних шедеврів, східнослов'янських легенд, українських ікон, пісень і вишиванок.

Провідною характерною рисою ментальності будь-якого народу є ставлення до власної державності. Після розпаду Київської Русі її південь і північ пішли різними шляхами. Як зазначає О. Стражний, в Україні давньогрецька демократія, давньоруське віче перейшли в народовладдя Запорозької Січі. Вкоренилася козацька демократія, де домінувала рада, а обраного з-поміж своїх гетьмана, щоб він не зазнавався, час від часу обмазували брудом. Випадки довголітнього правління гетьмана були поодинокими, тим паче, якщо він намагався нав'язати культ своєї особи. Навіть такий авторитет, як Богдан Хмельницький, зобов'язаний був виконувати постанови старшинської ради, яка залишалася головним органом влади. Однак, не падаючи навколішки перед владою, українці не особливо поважали й закони. Правобережжя, особливо Галицькі землі, розвивалося на ґрунті європейської законності. У росії ж звичайлася «богообрана» абсолютна влада князів, царів, імператорів.

Українська демократичність знайшла своє віддзеркалення в першій Конституції, підготовленій Пилипом Орликом. Цей уклад законів був заснований на традиціях козацького права й раціональної європейської думки доби Просвітництва. З'явившись на 80 років раніше французької «Декларації прав людини й громадянина» і на 60 років раніше американської «Декларації незалежності», своєю актуальністю й високим рівнем демократичних ідей вона випередила віяння Французької революції, яка зруйнувала монархічний лад.

Відомо, що понад 300 років Україна перебувала у складі російської імперії й радянського союзу. У цей час наша демократія

«спала летаргічним сном». Але її неперушні істини – домінанта права, відсутність авторитарного правління, чесні вибори – на сьогоднішній день уже майже «прокинулися» й хочеться вірити, остаточно. Однак у середовищі депутатів усе ще живе переконання, що аморальність влади – це нормально, що коли «вдалося залізти» на державний подіум, варто цим скористатися й накрести на все життя. Це переконання, якого давно позбувся Захід, «своєю смертю» в Україні не помре.

Ранньомодерний період

У ранньомодерний час, коли території Давньої Русі були інкорпоровані в інші держави, зокрема Річ Посполиту, на руські, українські землі прийшли нові жителі, нова культура та ментальність. Це обумовило специфічне поєднання в світогляді українців західного (активно реалістичного, індивідуалістичного, матеріалістичного, динамічного, схильного до оновлення) світського і релігійного менталітету та східної (пасивно-споглядальної, спрямованої на вищі істини консервативної) ментальності русинів-українців. На цьому етапі стала чіткішою, кристалізувалася західна спрямованість руської, української ментальності, яка поступово відокремилася від ментальності жителів Московського царства, пізніше названої «російською», що представляла собою переплетення елементів різних ментальностей Русі, а також східних і північних народів.

За всю історію свого існування українці не раз доводили, що жодної влади над собою вони не визнають і жодної довго не потерплять. Перебуваючи тривалий період під Польською Короною та протекторатом московки, вони залишалися народом, який жив своїм життям. Народне уявлення про владу полягало в тому, що управляти власним життям можуть лише самі люди. А поняття «влада» ніколи не ототожнювалося на українських землях з якоюсь «богом обраною» конкретною персоною.

Свого часу, виступаючи в сенаті, російський цар Петро I так охарактеризував українців: «Малоросійський народ zelo розумний і zelo лукавий: він, яко бджола любодельна, дає російській державі і кращій мед розумовий, і кращій віск для свічі російської освіти. Але в нього є жало». Так,

жало це – власна воля та непокоря. Козаки, потрапивши в польський чи турецький полон, відмовлялися переходити в католицизм або іслам і приймали мученицьку смерть – під час страти вони сміялися, ганьбили останніми словами королів, султанів, закликали до непокори. А Тарас Шевченко, викуплений із кріпацтва коштом друзів, через шість років у поемі «Сон» розкрив усю колоніальну сутність імперії, відкрито закликав до ліквідації самодержавства, сатирично відобразив царську ієрархію, зокрема августійшу родину.

Ідеал свободи був типовим для українського менталітету. Він характеризував життєвий імператив України як кордонної цивілізації, яка, мабуть, була єдиною в світі, що витримала тиск степу, кочових навал, стала батьківщиною людей, з яких ніхто, за виразом М. Гоголя, «не хотів бути глядачем світової драми, а тільки її дійовою особою». Певно саме тому в XVII ст. французький інженер Г. Боплан, працюючи на нашій землі, залишив у своєму «Описі України» свідчення про те, що «українці над усе цінують волю, без якої жити не можуть».

Козаки не вписувалися в жодні шаблони, жили своєю, а не чужою волею. Насторожене ставлення до запорожців було пов'язане з найстрашнішою для Європи небезпекою – свободою духу, а не з військовою погрозою з їхнього боку. Козаки мали іншу сутність, не властиву європейцям, їхня байдужість до безпеки, презирство до смерті, абсолютна тверезість під час походу, демонстративна зневага до багатства змушували Європу елементарно «комплексувати» перед запорожцями.

Під імперською владою

Період перебування українського народу в складі російської, а потім і комуністич-

ної імперії сприяло знищенню мужнього, «лицарського» й збільшенню потаємного, спрямованого на елементарне біологічне виживання, в психіці українського етносу. В цей період в українській ментальності з'явилися такі нові явища, які вплинули на подальший розвиток українського суспільства:

1. Централізація влади – імперська влада вводила централізовану систему управління, що призводило до знищення традиційних форм самоврядування та автономії.
2. Руйнування традиційних цінностей – імперська влада пропагувала власні цінності та культуру, що призводило до втрати українського ідентичності та національної свідомості.
3. Зміна соціального статусу – під впливом імперської влади змінювалися соціальні статуси українського населення, зокрема зростала кількість прибічників імперської влади, а також знижувалася роль традиційних еліт.
4. Гомогенізація ментальності – під впливом імперської влади українська ментальність стала більш однорідною та однаковою, оскільки всі верстви населення були піддані одній системі політичного та культурного впливу.

В. Яворський свого часу писав, що «у психіці зрусифікованих українців панує роздвоєність. Вони, будучи за духом українцями, за формою намагаються бути росіянами. Це спричиняє нерозв'язаний конфлікт між їх внутрішніми бажаннями і способами їх зовнішньої реалізації. У результаті дух не знаходить матеріального виявлення, а матеріальне позбавлене духу»

На думку Н. Вадима руйнівна культурна експансія росії «... 11.24 вириває з українського суспільства значну частину людського потенціалу... І якби вдалося все населення України, включаючи зрусифіковану його частину, замкнути на українській на-

ціональній культурній основі, то ми неодмінно вийшли б за короткий час на рубежі світової культури»

Період незалежності

У часи незалежності саме ці дві тенденції відбилися на розвитку української ментальності. З одного боку, формувалася ментальність українців, налаштованих антикомуністично й орієнтованих на європейський менталітет з уявленнями про демократичне суспільство. З іншого боку, радянська ментальність перетворилася на пострадянську й постколоніальну з негативними стереотипами НАТО, США, Західної Європи, ностальгії за СРСР тощо. Протистояння цих двох ментальностей, що триває фактично й донині, посилили Помаранчева революція, Революція Гідності та російсько-українська війна, яка триває з 2014 р. і до сьогодні.

У XXI столітті у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф в Україну серед її населення набули поширення терміни «когнітивна війна», «консцієнтальна війна», «семантична війна», «дискурсивна війна», «ментальна війна». Слід зазначити, що поняття «ментальна війна» увібрало в себе всі попередні визначення й стало певним чином узагальнюючим. Це – ураження нематеріальних складових мілітарної потуги: людської волі, духу, свідомості, знищення духовно-моральних цінностей, традицій та культурно-історичних засад держави, «стирання» національної ідентичності народу» для деморалізації армії та суспільства. Досвід сучасної російсько-української війни свідчить, що перемогу в ній забезпечить не досконала, далекобійна й високоточна зброя воюючих сторін, а боротьба за свідомість людей. Вона потенційно спроможна

спричинити розбрат і розколоти суспільство підкорити його, не застосовуючи фізичну силу чи примус.

«У колишніх війнах за важливе уважалося завоювання територій, – писав ще 1960 р. Євген Месснер. – Надалі найважливішим буде вважатися завоювання душ у ворогуючій державі». рф, готуючись до повномасштабного вторгнення в Україну, так само намагалась здобути спочатку перевагу в ментальній війні, що в подальшому допомогло б їй одержати перемогу у війні звичайній. Звідси – твердження ідеологів кремля про «один народ», пам'ятники князю Володимирі по росії та тюремні ув'язнення «історичних» дисидентів. Величезну роль у розбудові інститутів історичної та культурної політики для ментальної війни, на наш погляд, має відіграти Національна стратегія ментальної безпеки, що стала б вінцем зусиль у цьому сенсі.

Такі історичні виклики як війна, інші соціальні потрясіння (фінансово-економічні кризи, фізичні випробування, наприклад, епідемія ковіду) різною мірою сприяють ментальній уніфікації. На менталітет також впливають та об'єднують його в різних напрямках глобалізація, поширення інтернету, сучасної масової культури (локальної й світової). Проте існують і географічні, локальні, етнографічні різновиди української ментальності, субетноси, місцеві варіанти культури, діалекти.

Та попри складний історичний розвиток, а, можливо, саме завдяки йому, національний дух українців виявив дивовижну стійкість. На відміну від баварців, моравів або провансальців, які не зуміли зберегти свою автентичність і розчинилися в ментальності численних сусідів, автентичність українців із року в рік лише зростає. Багато рис української ментальності – волелюбність, непокірність, делікатність, незлобивість, рішучість, відкритість, толерантність, гумор і, зрештою, гідність виявила наша Революція Гідності. Під час подій на київському Майдані українці довели, що вони люблять Україну не лише до глибини душі, а й до глибини кишені. У 2014 р. незалежний міжнародний рейтинг «Immigrada» визнав українців найпатріотичнішим народом у світі, а ЮНЕСКО назвало наш гімн найкращим серед національних гімнів 193 країн.

Цей патріотизм українців значно зміцнив у війні з рф, українська символіка, почуття національної ідентичності, стали ще ближчими громадянам країни. Українці сприймають війну росії та України як боротьбу за виживання нації, а не просто як боротьбу

за територію. Саме тому багато людей готові боротися до кінця, відкидають територіальні поступки й підтримують українізацію. З початку війни і наразі яскраво проявилася стійкість та згуртованість українців, яка й досі допомагає підтримувати моральний дух нації.

Мова як важлива складова людської ідентичності

Важливим складником людської ідентичності була й залишається мова. Вона – «найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що зв'язує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле... Відберіть у народу все – і він усе зможе повернути; але відберіть мову – і він ніколи більше вже не створить її; нову батьківщину навіть може створити народ, але мови – ніколи; вимерла мова в устах народу – вимер і народ». Ці слова великого юриста й педагога Костянтина Ушинського в теперішню годину важких випробувань актуальні, як ніколи.

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», від 16 липня 2019 р., передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя. Конституційний Суд України в своєму рішенні від 14 липня 2021 р. дійшов висновку, що в зв'язку з військовою агресією з боку російської федерації й використанням нею «мовного питання», як одного з інструментів своєї геополітичної експансії, загроза українській мові рівносильна загрози національній безпеці України, існуванню української нації та її держави.

Право на мову – це абсолютне право людини, невід'ємна частина її ментальності, особистої культури. Історія української мови – це повністю підтверджує. Слід пам'ятати, що до українських теренів долучилася добра сотня етносів, які залишили тут не лише свої гени, а й свої мовні звороти. Наприклад, стародавні греки «подарували» українцям такі слова, як півень, співати, галасувати, Купала, левада, троянда, халепа; скіфи й сармати – Бог, дбати, тривати, борщ; кельти – будинок, нудити, цап, бруд, лютий, сокира, сало; готи – хліб, хлів, скотина, мито, князь. Гуни та хозари залишили українцям такі слова, як халява, табір, шатро; угорці – куліш, гуляш, кучма, гайдамака; литовці – кирпатий, нишпорити,

гаразд, пелька, ремесло; євреї – гвалтувати, мордувати, мозоль; німці – друкувати, ліхтар, скарга, пляшка, фартух, шафа, шпальта, штурвал, дякую, мусиш та інші. А польських і російських слів стільки, що й не перерахувати.

Силою законів, указів та інших актів українську мову намагалися як знищити, викорчувати (імперська росія), так і нав'язати, тобто провести суцільну українізацію суспільства (початок радянського періоду). І ті, й інші спроби завершилися нічим. А, скажімо, така ж полетнічна держжава, як і Україна, Бельгія, після тривалої мовної конфронтації, закріпила у статті 23 Конституції правило: «Використання мов, прийнятих у Бельгії, не є обов'язковим; воно може бути регламентоване лише законом і лише стосовно актів державної влади та для судочинства».

У формуванні національної ідентичності питання мови відіграє ключову роль.

Разом із тим, у формуванні національної ідентичності питання мови відіграє ключову роль. З одного боку, різноманітність мов країни відбиває багатство культурного розвитку, сприяє інклюзивному сприйняттю національної ідентичності. З іншого боку, українська мова як державна надважлива – як чинник єдності та національної самосвідомості.

Системотворчі ознаки ментальності українського народу

У ході досліджень українськими вченими (В. Дем'яненко) було виділено чотири системотворчі ознаки ментальності українського народу:

1. Інтровертивність вищих психічних функцій у сприйнятті дійсності, що виявляється в зосередженості особи на фактах і проблемах внутрішнього, особистісного індивідуального світу.

2. Кардіоцентричність, що проявляється у сентименталізмі, чутливості, любові до природи, яскраво відображених у пісенно-му фольклорі.

3. Анархічний індивідуалізм, партикулярне прагнення до особистої свободи, без належного прагнення до державності, коли бракує ясних цілей, дисциплінованості й організованості.

4. Перевага емоційного, чуттєвого над волю та інтелектом.

Свого часу дослідник української генеалогії Д. Анучін писав, що українці фізично (антропологічно) відрізняються від сусідів-слов'ян. Цілком самодостатніми є вони й духовно. Одна з очевидних їхніх прикмет – гумор (здатність ставитися й до світу, й до себе аналітично, оптимістично й поважно). Про життєрадісність трипільців свідчить яскрава кольорова гама їхньої кераміки, про веселу вдачу давніх слов'ян неодноразово згадували заїжджі мандрівники. Причорноморські греки так характеризували своїх північних сусідів: «Гіпербореї – щасливий, навіть шкідливий рід, що пізнав гармонію, не знав ворожечі, хвороб, не мав ні в чому потреби, жив у надиво м'якому кліматі й помирав тільки від пересиченості життям». Життєрадісність вирізняється й українська народна вишивка, українська кераміка, живопис, музика.

Життєрадісно виглядає також будь-яке сільське подвір'я – з акуратними світлими хатками й доглянутими квітниками. І не в останню чергу життєрадісність українця віддзеркалює гумор.

Серед інших особливостей української народності, що виникли на ґрунті економічних і побутових умов, цей дослідник називає розвиток індивідуалістичних рис характеру (подрібненість родин, подвірна форма землеволодіння, слабкість суспільного устрою). Вказані властивості психіки, зазначає Д. Анучін, під впливом природних умов розвинули в українці в мрійливість (схильність до символів, образів, порівнянь), ліризм, музикальність (втілені в українських піснях), в галузі релігійній – індиферентність до догматичних суперечок, догматики і взагалі до формальної сторони релігії... Розвиток інтелекту позначається на характері українця: йому важко визначитися, але вже визначившись, він є впертим у досягненні своєї цілі...»

Григорій Сковорода одним із перших у новоевропейській філософії обґрунтував феномен сердечності. Велика увага в його вченні приділяється тому, чим, власне, завжди жив український народ: щирості, теплоті взаємин, інфантильній надії, барвистості буття, умінню знаходити компроміс із зовнішньою п'яною. Та й узагалі психологи єдині в тому, що ментальності українства характерний індивідуалістич-

ний код цінностей, що стимулює мотивацію досягнень, особисту незалежність, впевненість, потребу спиратися лише на власні сили, рівність, неприпустимість насильства. Особливий наголос роблять психологи на емоційному аспекті української ментальності.

Так, Е. Онацький, автор виданої в еміграції Української малої енциклопедії (1957–1967 рр.), писав: «...Кожен з нас мав можливість безпосередньо спостерігати, як легко в нас люди гніваються, ображаються, запалюються, підпадають під вплив різних демагогів, як легко вірять різним наклепам, як легко обурюються і міняють свої політичні орієнтації». Розбіжності в даному плані української ментальності із західноєвропейською полягають у тому, що під впливом колективного стресу (революції, війни, стихійні лиха), що діє протягом досить довгого часу, національна психіка підсвідомо починає виробляти інші психічні, соціальні, а згодом і правові норми регуляції суспільного життя. Дійсно, в українців після багатьох віків життя в умовах постійної небезпеки, чисельних навал, воєн і голодоморів сформувалася певна толерантність до катастроф глобального масштабу.

Разом із тим, однією з характерних рис українського менталітету є доброта. І в цьому сенсі українці справді унікальний народ. Подолавши величезні випробування й розчарування, вони і тепер гостинні, відкриті, і надалі залишаються мрійниками. Це тому, що вони вірять у найкраще в людині.

Висновки

Узагальнюючи, зазначимо наступне. Український менталітет формувалася на основі історичного досвіду, специфіки дер-

жавного устрою, під впливом релігійних і правових норм, традицій, соціальних умов життя людини. Нагадаємо, назва терміну «менталітет» походить від латинського *mens, mentalis* – пов'язаний із розумом, думкою, духовністю. Ментальність означає стійку установку людини до оточуючого середовища, це – генетичний код нації, елемент психіки, що обумовлює певну форму поведінки людини, алгоритм мислення конкретної особи, історично вмонтований у загальну й правову свідомість. Позитивний менталітет має важливе значення для українського суспільства, завданням якого є розбудова правової держави.

Загалом же українська ментальність – результат складних історичних умов, за яких пересічний українець був вимушений шанувати більше волю конкретного носія влади (пана), релігійні або етичні норми ніж «сухі» норми писаного права. У уваленні громадян досі спостерігаються патерналістичні переконання про роль держави. Українець більшою мірою очікує допомоги з боку держави, аніж прагне допомогти чимось самій державі.

При тому наші співвітчизники все ще не навчилися позбавлятися від історичних помилок. Між тим за відомим латинським висловом «*Histria est magistra vitae*» історія – це вчитель життя, а її знання допоможе нам робити висновки з минулого заради кращого майбутнього.

Законодавцю ж у своїй діяльності важливо враховувати позитивний характер ментальності не тільки українців але й інших цивілізованих держав, інтуїтивно відчувати психологію української ментальності, її стереотипи, забобони, звички, традиції тощо під впливом яких людина засвоює й формує характер власних переконань і поведінки.

Що не так з управлінням водними ресурсами

Новий уряд демонтує систему управління водними ресурсами – наслідки можуть бути катастрофічні.

Олег ПЕНДЗИН,
економіст, експерт
Економічного
дискусійного клубу

Наразі КМУ намагається ліквідувати Державне агентство водних ресурсів (ДАВР) і приєднати його до іншої структури. Формально це подається як «оптимізація», але насправді ми маємо справу з кроком, який може зруйнувати систему управління водними ресурсами України.

Це рішення – помилка, яка матиме далекосяжні наслідки. По-перше, Кабмін фактично знищує єдиний орган, що професійно відповідає за воду – критичний ресурс для економіки та життя людей. ДАВР управляє стратегічними водосховищами, контролює якість води, координує роботу тисяч кілометрів дамб і каналів, відповідає за захист сотень населених пунктів від паводків. Це не функції, які можна «розмазати» по різних відомствах без втрати контролю.

По-друге, ліквідація агентства означає удар по міжнародному іміджу України. Європейський Союз і наші сусіди мають окремі водні агентства – саме так виконується Водна рамкова директива ЄС. Україна, яка декларує курс на ЄС, одночасно робить крок назад і демонструє, що не сприймає водну політику як стратегічну. Це виглядає відверто абсурдно.

По-третє, дане рішення створює пряму загрозу інвестиціям. ДАВР є ключовим виконавцем міжнародних проєктів, через які в Україну надходять кошти на модернізацію водної інфраструктури.

І нарешті – ризик для людей. У час війни та кліматичних викликів ми ризикуємо залишитися без надійної системи управління водними ресурсами. Це – пряма загроза безпечній питній воді, захисту від паводків і реагуванню на надзвичайні ситуації. Те, що уряд називає «оптимізацією», насправді є демонтажем стратегічної інституції.

Кримінальна ситуація в Україні в першому півріччі 2025 року:

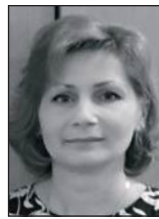
експрес-аналіз

Даний експрес-аналіз підготовлено в рамках реалізації пп. 2.4.1. Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, затвердженого розпорядженням КМУ від 23 серпня 2024 р. № 792-р, який передбачає здійснення аналізу структури, динаміки злочинності та особливостей криміногенної обстановки на території держави з метою визначення загальнонаціональних пріоритетів протидії злочинності.

Ірина НАУМОВА,
наукова співробітниця науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування ННПП НАВС

Олександр КУЛИК,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
НН інституту права та психології НАВС

Ірина ЛУБЕНЕЦЬ,
кандидатка юридичних наук, старша дослідниця

1. Основні процеси та явища (фактори), що визначали криміногенну обстановку в Україні

Військові фактори

Масштабне збройне вторгнення російської федерації на територію України. Протягом 1-го півріччя 2025 р. на значній території країни продовжувалися інтенсивні бойові дії. Відповідно зберігався воєнний стан та тривала загальна мобілізація. Верховною Радою України вчергове прийнято Закони від 16.04.2025 р. № 4356-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» та від 16.04.2025 р. № 4357-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку проведення загальної мобілізації», якими воєнний стан та загальна мобілізація продовжені ще на 90 діб.

За період, що аналізується, ситуація в зоні бойових дій ускладнилася. Війська рф намагалися активно діяти на Сумщині (район Юнаківки), на Лиманському, Покровському, Запорізькому напрямках, в районі Вугледара та Харкова. Ворог накопичував війська для проривів фронту, використовував танки, квадроцикли, мотоциклетні групи, невеликі

загони спецпризначення. Станом на сьогодні ідуть важкі бої, ситуація стабілізувалася.

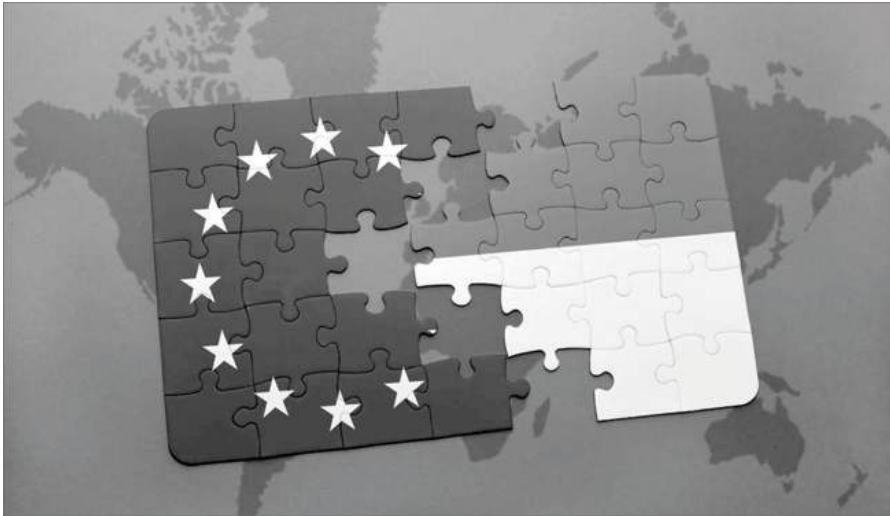
У ході бойових дій відбувається й втрата територій. За твердженням аналітиків проекту UA War Infographics за 5 місяців 2025 р. росіяни окупували 1282 км² української землі, що в два рази більше, ніж за 5 місяців 2024 р.

Відповідно до наказу Міністерства розвитку громад та територій України від 28.02.2025 р. № 376 тимчасово окупованими російською федерацією на цей час були території 7 регіонів України: Автономної Республіки Крим з містом Севастополь; Донецької (4 райони, 8 територіальних громад та 167 населених пунктів 13 територіальних громад); Запорізької (26 територіальних громад та 286 населених пунктів 21 територіальної громади); Луганської (5 районів, 23 територіальні громади в цілому та 33 населених пункти 3 територіальних громад); Миколаївської (3 населені пункти 1 територіальної громади); Харківської (32 населених пункти 2 територіальних громад) та Херсонської (2 райони, 18 територіальних громад) областей.

Ситуація в зоні бойових дій розвивається несприятливо, збільшується територія ведення боїв, відбувається окупація нових адміністративно-територіальних одиниць. Це стало наслідком недостатніх обсягів мобілізації, затримок при наданні країнами-партнерами озброєння та боеприпасів для ЗСУ. Є загроза подальшої втрати територій, суттєвого погіршення соціально-економічної та соціально-психологічної ситуації в країні.

Значні людські втрати та величезні матеріальні збитки, завдані в ході воєнних дій. Під час масштабного збройного протистояння ми вважаємо недоцільним наводити дані щодо кількості загиблих та поранених військовослужбовців ЗСУ. Щодо втрат серед цивільних осіб, то за даними Управління Верховного Комісара ООН з прав людини з 24 лютого 2022 р. по червень 2025 р. загальні втрати серед цивільних осіб складають 47 695, з них 13 580 загиблих та 34 115 поранених. У червні 2025 р. щонайменше 232 особи загинули і 1 343 поранено, що є найбільшими показниками за останні три роки. У Дніпрі, Києві та Харкові удари часто призводили до численних жертв в одному інциденті з особливо великою кількістю поранених цивільних осіб. Кількість ракет і баражувальних боеприпасів, які були випущені рф по території України у червні 2025 р., в понад 10 разів перевищувала аналогічний показник червня 2024-го. Жертви серед цивільних осіб були зафіксовані в 16 областях України та місті Києві. Абсолютна більшість постраждалих (98%) перебували на території, підконтрольній уряду України.

Як зазначив Прем'єр-міністр України (на той час) Денис Шмигаль, крім людських втрат, росія завдала колосальних збитків інфраструктурі країни – енергетиці, житловій сфері, транспорту. За останньою оцінкою Світового банку, аби відновитися, в наступні 10 років Україні потрібно 524 млрд доларів. Оскільки війна продовжується, а обстріли інфраструктурних об'єктів стають усе інтенсивнішими, обсяг збитків від війни та вартість відновлення країни й надалі зростатимуть.

Внаслідок активних бойових дій, що тривають, на території країни, невпинно зростає кількість загиблих і поранених як серед військовослужбовців, так і цивільних осіб. Збільшується кількість зруйнованих та пошкоджених об'єктів інфраструктури, промисловості, житлового фонду і соціальної сфери, що призводить до значних прямих та непрямих збитків економіці і соціальній сфері країни. Це ставить під загрозу нормальне функціонування промисловості, сільського господарства та житлово-комунальної сфери, зменшує рівень обороноздатності країни.

Політичні фактори

Зміни взаємовідносин України з Європейським Союзом. Попри війну продовжується процес підготовки України до вступу в ЄС. Віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції – міністр юстиції України (на той час) Ольга Стефанішина під час свого звернення на панельній дискусії «Європейський вимір – вступ до ЄС та відповідні реформи», що відбулась в межах четвертої Конференції з питань відновлення нашої країни (URC 2025) у Римі 10.07.2025 р., заявила що цей шлях є пріоритетом для України і вона робить велику роботу щодо реформування держави з метою прискорення приєднання до ЄС. На цій конференції Єврокомісарка з питань сусідства та розширення Марта Кос високо оцінила динаміку переговорного процесу України щодо вступу до Євросоюзу і висловила впевненість у готовності ЄС відкрити перші переговорні кластери з Україною вже у 2025 р.

В умовах масштабного збройного вторгнення військ росії прискорення процесу вступу України до Європейського Союзу може стати вагомим фактором підсилення

позиції України на майбутніх мирних переговорах. Натомість в останні місяці відбувається певне гальмування цього процесу, зокрема під впливом Угорщини.

Підтримання стабільності та належного рівня легітимності державної влади. На початку 2025 р. внаслідок тиску з боку США, який неявно підтримує росія, постало питання про проведення виборів Президента України. Керівництво країни, реагуючи на це, зайняло тверду позицію щодо неможливості проведення президентських виборів в умовах інтенсивних бойових дій, тимчасової окупації значної території країни. Такої думки дотримувалося в той час і більшість населення України. Це дозволило зняти з порядку денного зазначене питання, яке загрожувало суттєво дестабілізувати ситуацію в країні.

Станом на сьогодні більшість населення України вважає недоцільним проводити президентські вибори під час війни, але частка таких осіб порівняно з першими трьома місяцями 2025 р. помітно зменшилась. За результатами опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Київським Безпековим Форумом 24.04.–04.05.2025 р. (вибірка: 2 021 респондент віком від 18 років, метод опитування – face-to-face, опитування проводилося лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії), до ідеї проведення загальнонаціональних виборів (президентських чи парламентських) після припинення вогню (якщо воно відбудеться), але ще до підписання угоди про мир, негативно ставляться 50,1% респондентів, позитивно – 28,5% і 21,5% зазначили, що їм важко відповісти на це запитання. За даними опитувань, проведених на початку року, аналогічні показники варіювалися в межах 66%–78%.

У ході дослідження, здійсненого з 6 по 11 червня 2025 р. Центром соціальних та маркетингових досліджень «SOCIS» (вибірка: 2 000 респондентів, віком старше 18 років, метод опитування – face-to-face, опитування проводилось лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії), питання необхідності проведення виборів в країні з'ясувалося для ситуації, коли переговори закінчилися тимчасовим припиненням бойових дій та завершенням воєнного стану. За таких умов 57,6% опитаних зазначили, що вибори треба проводити, 4,3% – що потрібно проводити лише місцеві вибори, 33,1% – що потрібно відкласти проведення виборів ще на певний час і 5,1% не захотіли або не змогли відповісти.

Попри зовнішній тиск більшість населення України дотримується зваженої позиції щодо національних виборів, розуміючи неможливість і небезпечність проведення їх в умовах війни або навіть у разі перемир'я. Разом із тим намітилася тенденція зменшення відсоткових показників таких осіб, яка, ймовірно, обумовлена втомою від війни та бажанням частини населення завершити її якомога скоріше.

Оцінка громадянами напрямку руху держави

Водночас соціологічні опитування, проведені в країні в останні три місяці, свідчать про те, що серед опитаних продовжують переважати особи, які вважають, що події в Україні розвиваються в неправильному напрямі. Так, за даними вищевказаного опитування, здійсненого соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Київським Безпековим Форумом 24.04.–04.05.2025 р., такої думки дотримуються 47,2% учасників цього дослідження; вважають напрям розвитку країни правильним 32,1% і вказали, що їм важко відповісти на це запитання, 20,7%.

Ще більше невдоволених розвитком країни опитаних виявилось в процесі червеневого опитування, проведеного Центром соціальних та маркетингових досліджень «SOCIS». На питання, як у цілому розвивається ситуація в Україні – в правильному чи неправильному напрямі, 56,2% вказали, що в неправильному (скоріше в неправильному та в неправильному), 35,1% – що в правильному (скоріше в правильному та в правильному) та 8,8% не змогли відповісти або відмовилися від відповіді. Відповідаючи на питання щодо характеру змін ситуації в Ук-

раїні за останній рік, 59,9% опитаних вказали, що вона погіршилася; 31,7% – що залишилася без змін; 5,9% – що покращилася і 2,6% не змогли відповісти або відмовилися від відповіді.

Становлять інтерес і виділені респондентами процеси та явища, які негативно впливають на загальну ситуацію в країні. Більшість учасників опитування назвали такими високим рівень корупції на державному рівні (48,5%); постійні атаки дронів і ракет на об'єкти енергетичної, комунальної та цивільної інфраструктури (41,7%); зниження рівня життя населення (41,1%); захоплення росією нових територій України (34,9%); агресивні методи проведення мобілізації (26,4%).

Наведемо також відповіді респондентів на аналогічне за змістом питання, отримані в ході опитування громадської думки «Омнібус», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) упродовж 28.05.-03.06.2025 р. (вибірка: 1 092 громадянина України віком 18 років і старше, які проживають на території, підконтрольній уряду України; метод опитування – телефонне інтерв'ю). На питання: «До чого рухається Україна: до розвитку демократії чи до розвитку авторитаризму?» 50% респондентів вказали, що Україна, скоріше, рухається до розвитку демократії, 41% – що країна, скоріше, рухається до авторитаризму і 9% було важко відповісти. Тобто значні групи опитаних дотримувалися протилежних позицій із цього питання.

Становлять також інтерес відповіді респондентів, які вважають, що Україна рухається до авторитаризму, щодо явищ та процесів, в яких проявляється цей рух. До основних таких явищ і процесів вони віднесли: обмеження свободи слова, тиск та обмеження роботи ЗМІ – 18%; концентрацію влади (у цілому, конкретно Президентом та його командою) – 14%; незадоволення ухваленими рішеннями та загалом подіями в країні (без конкретизації) – 13%; корупцію – 12%; діяльність ТЦК, мобілізацію – 12%; обмеження прав і свобод (без конкретизації) – 12%; населення не може впливати на владу, думка громадян не враховується – 8%; недотримання Конституції, законів, беззаконня (без конкретизації) – 6%.

Із наведених даних видно, що в країні існує досить численна група невдоволених осіб. Причому їх відповіді щодо процесів та явищ, які вказують на рух країни до авторитаризму, свідчать про те, що їх обурює не тільки й не стільки власне авторитаризм

(такі підміни смислів часто бувають при опитуваннях), а, скоріше, сам стан справ в Україні – обмеження прав і свобод громадян, очевидно перш за все права вільного виїзду з країни, війна, мобілізація, корупція, концентрація влади.

Більшість населення в поточному році почала оцінювати напрям розвитку країни як неправильний. При тому значна частина громадян вважає, що Україна рухається до авторитаризму. Це свідчить про формування розколу в суспільстві, що може призвести до політичної нестабільності, зниження рівня обороноздатності та погіршення стану правопорядку в країні.

Рівень довіри населення до основних державних та громадських інституцій

В умовах війни особливого значення набуває рівень довіри до головнокомандувача – Президента України В. Зеленського. Це

Згідно з даними цього дослідження серед вищих державних інституцій тільки Президент України мав високий рівень довіри населення. Йому висловили довіру (скоріше довіряли та повністю довіряли) 59,8% респондентів, недовіру (скоріше не довіряли та зовсім не довіряли) – 33,1%. Іншим державним органам цього рівня громадяни переважно не довіряли. Так, Верховній Раді України довіряли 19,6% опитаних, не довіряли – 74,7%; уряду країни довіряли 24,5%, не довіряли – 68,8%. Слід зазначити, що такий низький рівень довіри до вищих законодавчих та виконавчих органів держави не можна вважати нормальним.

Що стосується регіональних державних органів та органів місцевого самоврядування, то рівень довіри до них дещо вищий, але не набагато. Зокрема голові міста, села, селища, в якому проживає опитаний, довіряють 53,1% учасників опитування, не довіряють – 40,7%; місцевій раді, на території якої проживає респондент, – 48,0% та 42,4%;

Становлять також інтерес відповіді респондентів, які вважають, що Україна рухається до авторитаризму, щодо явищ та процесів, в яких проявляється цей рух.

питання досліджувалося в ході опитування громадської думки «Омнібус», що проводилося КМІС 15.05.–03.06.2025 р. Згідно з даними попередніх опитувань, рівень довіри до Володимира Зеленського стабільного зростає із грудня 2024 р. і сягнув 74% на початку травня 2025 р. При цьому не довіряли Президенту України 22% респондентів. Проте в другій половині травня – на початку червня спостерігалось його зниження. Так, за результатами нинішнього опитування Президенту довіряють 65% опитаних, не довіряють – 30%, а баланс довіри-недовіри становить +35%. Ці показники нижчі, ніж були на початку травня 2025 р., проте лишаються вищими, ніж були на початку лютого 2025 р., коли довіряли Президенту України 57% респондентів, а баланс довіри-недовіри становив +20%.

З'ясування рівня довіри громадян до значного кола державних та громадських інституцій протягом аналізованого періоду здійснювалося лише в ході вже згаданого опитування Центру Разумкова «Червоні лінії України»: громадська думка і національні переконання (квітень–травень 2025 р.).

державному апарату (чиновникам) – 17,5% та 74,4%.

Доводиться констатувати переважання серед учасників опитування несприятливих оцінок довіри до основних елементів політичної системи країни. Зокрема, серед респондентів довіряють політичним партіям лише 14,9%, не довіряють – 73,1%, а українській владі в цілому – 35,3% та 53,4%.

В умовах війни громадяни підтверджують високий рівень довіри до державних органів, які протидіють агресії. Збройним Силам України довіряють 92,7%, не довіряють – 4,6%; Міністерству оборони України – 65,5% та 26,2%; Державній прикордонній службі – 77,6% та 15,9%; Національній гвардії України – 78,8% та 14,8%; Державній службі України з надзвичайних ситуацій – 88,2% та 7,8%; Службі безпеки України (СБУ) – 64,5% та 25,9%.

Серед судових та правоохоронних органів відносно сприятливим є рейтинг Національної поліції України, якій висловили довіру 49,6% респондентів, а недовіру – 43,4%. Іншим державним органам цієї категорії більшість громадян не довіряють.

Судам (судова система в цілому) довіряють 17,3% опитаних, не довіряють – 71,1%; прокуратурі – 26,3% та 62,1%; Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) – 25,1% та 57,7%; Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (САП) – 25% та 56,7%; Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) – 24,3% та 56,0%.

Зазначимо й те, що попри несприятливу ситуацію в зоні бойових дій, певні геополітичні проблеми рівень довіри населення до Президента України В. Зеленського залишається достатньо високим, що є важливим фактором підтримання єдності та стійкості суспільства в період війни. Зберігається високий рівень довіри громадян до основних суб'єктів протидії російській агресії, прийнятним є рівень довіри до Національної поліції.

Несприятливими є високі показники недовіри населення до української влади в цілому, Верховної Ради та уряду України, су-

Соціально-економічні фактори

У зв'язку з масштабними військовими діями на території країни, втратою контролю за певною кількістю адміністративно-територіальних одиниць, труднощами ведення звичайного статистичного обліку показників соціально-економічних процесів в умовах воєнного стану нижче наводяться переважно дослідницькі та прогностичні статистичні дані.

Рівень ВВП. За оперативними даними Державної служби статистики України (Держстату) реальний ВВП у I кварталі 2025 р. збільшився порівняно з попереднім кварталом на 0,7% (з урахуванням сезонного фактора), а порівняно з I кварталом 2024 р. – на 0,9%. За оцінкою Інституту економічних досліджень і політичних консультацій (ІЕД) реальний ВВП зріс в травні на 1,1% до відповідного періоду попереднього року.

Обсяг промислової продукції. Згідно з оцінками ІЕД в лютому–березні 2025 р. до-

промисловість впала на майже 10% у лютому через дефіцит сировини для виробництва олії, а також повернення до сезонного виробництва цукру. Обсяг продукції машинобудування зменшився на 5,7% в лютому, а в березні зріс на 12,2%, що ймовірно пов'язано з оборонними замовленнями. На фоні стабільного попиту продовжувала зростати металургія.

Постачання електроенергії впало в березні на 9,3% через аварійні відключення. Надалі за оцінкою реальна валова додана вартість (ВДВ) в електроенергії зросла на 3,0% у квітні та на 4,8% – в травні.

Результати щомісячного опитування промислових підприємств, яке проводиться Держстатом, щодо оцінки основних параметрів їх діяльності у червні 2025 р. є наступними:

- обсяг виробництва продукції в промисловості (опитано 1 147 підприємств): збільшився – 25%, не змінився – 54%, зменшився – 21% (баланс: –4%);

- обсяг виробництва продукції у добувній промисловості та розробленні кар'єрів (опитано 54 підприємства): збільшився – 26%, не змінився – 57%, зменшився – 17% (баланс: 9%);

- обсяг виробництва продукції в переробній промисловості (опитано 921 підприємство): збільшився – 16%, не змінився – 55%, зменшився – 30% (баланс: –14%);

- обсяг виробництва продукції в сфері постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря (опитано 103 підприємства): збільшився – 10%, не змінився – 32%, зменшився – 58% (баланс: –48%);
- обсяг виробництва продукції в сфері водопостачання, каналізації, поводження з відходами (опитано 69 підприємств): збільшився – 17%, не змінився – 73%, зменшився – 10% (баланс: 7%).

Продовжується адаптація промисловості країни до роботи в умовах війни. Є позитивні результати у сферах ОПК, металургійного виробництва, машинобудування, будівництва. Натомість в цілому ситуація в промисловості залишається складною, темпи зростання обсягів виробництва в окремих галузях промисловості незначними, а частки підприємств переробної промисловості та промисловості, пов'язаної з постачанням електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря, керівники яких повідомляють про зниження обсягів продукції, значними. Головними проблемами промисловості залишаються – дефіцит електричної енергії, спричинений руйнуванням енергетичної інфраструктури; втрата виробничих

Несприятливими є високі показники недовіри населення до української влади в цілому. Слід зазначити, що такий стан переважної недовіри до держорганів спостерігається вже декілька років.

дової системи, прокуратури, державних чиновників та антикорупційних органів. Слід зазначити, що такий стан переважної недовіри до держорганів спостерігається вже декілька років. Ця тенденція послаблює правопорядок в країні, знижує ефективність державного управління, що сприяє поширенню серед населення аномії та антисоціальних видів поведінки.

Протестний потенціал суспільства

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» з початку запровадження воєнного стану в Україні протестні акції на підконтрольній Україні території не проводяться. Періодично організуються нечисленні мирні пікети громадян біля місцевих рад та на центральних площах міст із закликами активізації дій на підтримку ЗСУ та військовополонених. Органи державної влади толерантно ставляться до таких випадків, які не загрожують правопорядку.

бувна промисловість скоротила обсяги виробництва порівняно з попереднім роком на 24,5% та 19,8% відповідно. Це зниження стало наслідком втрати вугільних шахт у Покровську та Селидовому, пошкодження установок видобування газу внаслідок російських обстрілів. Падіння в добувній промисловості сповільнилося за оцінкою до 10,4% в травні через певне відновлення видобування газу та зростання добування будівельних матеріалів. На думку експертів, країні може загрожувати дефіцит газу, якщо не всі видобувні потужності будуть відновлені після російських обстрілів.

Обсяг продукції переробної промисловості після зниження на 4,6% в лютому у березні зріс на 0,3%, у квітні на 1,4% й у травні на 2,4%. Переробна промисловість підтримувалася більш стабільним внутрішнім попитом. Крім того, в травні компанії стикалися з меншими проблемами щодо доступу до електроенергії.

Спостерігалось падіння обсягів виробництва споживчих товарів. Зокрема, харчова

потужностей, зокрема в прифронтових регіонах у результаті численних обстрілів; дефіцит робочої сили, обумовлений міграцією населення за кордон та мобілізацією чоловіків до ЗСУ.

Обсяг сільськогосподарського виробництва. На даний час системні дані щодо стану сільськогосподарського виробництва відсутні, у зв'язку з чим ми можемо навести лише окремі дані, які характеризують стан справ в галузі. Так, жнива ранніх зернових відбувалися повільніше через холодну та мінливу погоду і нерівномірне дозрівання культур у низці регіонів. Станом на 04.07.2025 зібрані площі на 66% менші, ніж минулого року, та дещо менше врожайність. Сезонно зростає пропозиція овочів, однак за низкою культур вона є суттєво нижчою, ніж торік.

У травні–червні відмічається зниження обсягів перевезення на експорт сільськогосподарських вантажів усіма видами транспорту. У червні середньодобове навантаження зернових на залізничній мережі впало на понад 50%, оскільки запаси зерна майже скінчилися, а на надходження нового врожаю негативно впливають погодні умови. Знижувалися також автомобільні перевезення зерна та перевалка в портах. Окрім того, зменшилась олійна переробка, частина заводів зупинилася на переобладнання. Відновлення торговельних обмежень ЄС і надлишок готової продукції стримували молочну галузь. Натомість поживалося виробництво м'ясної продукції на тлі введення нових заводів.

Загалом ситуація у сфері сільськогосподарського виробництва є складною через несприятливі погодні умови, руйнацію, пошкодження транспортної інфраструктури країни, зростання цін на паливно-мастильні матеріали. Попри труднощі є підстави очікувати певного зростання обсягів виробництва у рослинництві та збереження торішнього обсягу виробництва в тваринництві. Це дозволить забезпечити продовольством населення та підтримати соціальну стабільність у державі.

Обсяг зовнішньої торгівлі. За даними Держстату за січень–квітень 2025 р. експорт товарів становив 13 311,7 млн дол. США (–6,9% порівняно з аналогічним періодом 2024 р.), імпорт – 24 823,5 млн дол. США (+12,6%). Негативне сальдо склало 11 511,7 млн дол. США (за відповідний період 2024 р. також негативне сальдо дорівнювало 7 754,8 млн дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,54 (за січень–квітень 2024 р. – 0,65). Зовнішньоторгівельні операції проводилися з парт-

нерами із 217 країн світу. Основними країнами-експортерами українських товарів були Польща (11,7% від загального обсягу експорту), Туреччина (7,0%), Італія (6,3%), Іспанія (6,0%), Німеччина (5,3%), Нідерланди (4,7%), а країнами-імпортерами – Китай (20,7%), Польща (9,2%), Німеччина (8,3%), Туреччина (6,9%), США (6,2%).

Протягом вказаного періоду зменшився обсяг експорту товарів, що зменшує валютні надходження в країну. Продовжилася тенденція зростання імпорту товарів, що природно в умовах війни та обумовлених нею величезних витрат. Відповідно спостерігається стабільне збільшення негативного сальдо зовнішньої торгівлі країни, тобто переважання обсягу імпорту над обсягом експорту.

Фінансова допомога міжнародної спільноти. За прогнозами експертів міжнародна фінансова допомога Україні в цьому році має бути значною й достатньою для покриття дефіциту державного бюджету України. Передбачається отримання від ЄС понад 30 млрд євро: 18 млрд за механізмом ERA (Extraordinary Revenue Acceleration) за рахунок доходів від знеухомлених активів росії та 12,5 млрд – за Ukraine Facility.

Міжнародний валютний фонд продовжує реалізацію чотирирічної програми розширеного фінансування (Extended Fund Facility – EFF) для нашої країни. На 2025 р. програмою МВФ EFF передбачено надати Україні до 2,3 млрд доларів США за результатами чотирьох переглядів. Перші 400 млн дол. США надійшли до держбюджету в березні цього року. Додамо й те, що продовження масштабної фінансової допомоги з боку країн-партнерів та міжнародних фінансових інституцій є ключовою умовою підтримання обороноздатності та соціально-економічної стабільності в країні.

Рівень інфляції. Продовжується тенденція збільшення рівня інфляції в Україні. Інфляція на споживчому ринку в червні 2025 р. порівняно з відповідним періодом минулого року зросла до 14,3% (січень-лютий цього року – 13,2%). Ціни на продукти харчування збільшилися за ці 6 місяців порівняно з показником за січень–червень 2024 р. на 18,7%. Найбільше подорожчали яйця (+36,2%), олія соняшникова (+32,6%), овочі (+31,9%), масло (+30,8%), фрукти (+26,4%). Також помітно збільшилися ціни на молоко (+19,6%), сир та м'який сир, хліб і хлібопродукти (по +17,8%), безалкогольні напої (+17,6%), а також на алкогольні напої та тютюнові вироби (+16,6%). Менше подорожчали риба та продукти з риби (+12,7%), м'ясо й м'ясопродукти (+12,4%), макаронні вироби (+11,4%).

У сфері комунальних послуг дуже суттєво зросла ціна на електроенергію (+47,9%), помітно – на прибирання сміття (+10,2%) та послуги з управління багатоквартирними будинками (+14,8%). Продовжилося відчутне збільшення й вартості послуг у ряді інших сфер суспільного життя. Зокрема, зросли ціни на послуги в сферах: охорони здоров'я – на 13,9% (на фармацевтичну продукцію, медичні товари та обладнання – на 14,3%, на амбулаторні послуги – на 15,8%); транспорту – на 8,2% (залізничного пасажирського транспорту – на 4,0%, автодорожнього пасажирського транспорту – 13,6%); зв'язку – на 18,6%; ресторанів та готелів – на 14,5%; освіти – на 12,1%.

Незначним чином зросли ціни лише на предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла (+2,2%), а одяг і взуття навіть подешевшали (–4,3%). Зростання цін на сирі продукти відбулося передусім через подорожчання продукції тваринництва – молока, м'яса,

яєць – на тлі зростання собівартості, зменшення поголів'я тварин, а також експорту окремих продуктів. Зростанню цін на певні види овочів і фруктів сприяли несприятливі погодні умови. Зростання цін на основні види продовольчих товарів, електроенергію, послуги в ряді важливих сфер життя помітно знижує рівень матеріального забезпечення населення, що погіршує соціально-психологічний клімат у суспільстві в складних умовах масштабного збройного протистояння.

Стабільність національної валюти. Протягом січня–червня 2025 р. курс національної валюти до долара США залишався стабільним, а стосовно євро – знизився. За аналізований період в обмінниках країни середній курс основних валют був таким:

– станом на 01.04.2025 р.: долар США купували за 41,27 грн, продавали за 41,38 грн; євро купували за 44,87 грн, продавали 45,10 грн;

– станом 01.05.2025 р.: долар США – за 41,44 грн та 41,55 грн; євро – за 47,34 грн та 47,56 грн;

– станом 01.06.2025 р.; долар США – за 41,40 грн та 41,45 грн; євро – за 47,15 грн та 47,30 грн.

Зазначимо й те, що Національний банк України (НБУ) з березня цього року зберігає облікову ставку на рівні 15,5%, що сприяє зростанню дохідності гривневих депозитів та державних облігацій. Це стримує попит на валюту та послаблює тиск на курс гривні. Тож попри наявні ризики вдається підтримувати стабільний курс національної валюти, що дозволяє зберігати нормальний рівень добробуту населення країни.

Рівень матеріального забезпечення населення. За даними Держстату середня заробітна плата в Україні в економіці в цілому становила у січні–березні 2025 р. 23 460,

що на 24,1% більше аналогічного показника минулого року. Середня заробітна плата в основних галузях економіки була такою: промисловість – 26 183 (+28,1%), сільське господарство – 21 295 (+46,9%), будівництво – 19 699 (+35,3%), транспорт – 23 897 (+25,8%).

За оцінками НБУ високі темпи зростання номінальних зарплат із початку року підтримуються браком працівників, проте посилення інфляційного тиску створює загрозу уповільнення цього зростання. За даними веб-сайту пошуку роботи в Україні Work.ua, згідно з результатами узагальнення даних 193 866 вакансій, розміщених на цьому вебсайті, середня заробітна плата по Україні в липні цього року становила 25 тис. грн, що на 20% більше відповідного показника у липні 2024 р.

Та попри помітне зростання розмірів зарплат у різних сферах економіки значна частка населення країни продовжує перебувати в несприятливих матеріальних умовах. За даними вже згаданого опитування, проведеного Центром SOCIS 06-11.06.2025 р., 29,2% респондентів вказали, що їм вистачає тільки на харчування та оплату комунальних послуг, а для покупки речей першої необхідності (одяг, взуття тощо) потрібно накопичити або позичити кошти; 14,2% – що вони змушені економити навіть на харчуванні.

В умовах вагомого дефіциту кадрів через значну зовнішню міграцію та мобілізацію до лав ЗСУ великої кількості чоловіків роботодавці в пошуках необхідних фахівців підвищують заробітну плату, але тільки певним категоріям працівників. У складних економічних умовах відбувається процес розшарування населення за рівнем матеріального забезпечення, що підвищує конфліктний потенціал у суспільстві, порушує суспільну солідарність населення.

Рівень зареєстрованого безробіття та зайнятості населення

Як відомо, Держстат від початку масштабного вторгнення РФ в Україну не публікує офіційні дані щодо рівня безробіття, тому доводиться орієнтуватися на експертні оцінки результати досліджень. Так, за даними дослідницької агенції Info Sapiens Omnibus (червень 2025 р.), рівень безробіття в Україні становив 12% (лютий 2022 р. – 9%). При тому ринок праці демонструє деякі позитивні ознаки. Збільшується число осіб, які працюють дистанційно, – у 2020 р. так працювали 12% українців, а у 2025-му – в півтора раза більше. На 10% зріс рівень зайнятості серед людей віком 60+; 86% роботодавців, згідно з опитуванням, проведеним у січні 2025 р. заявили про готовність працевлаштувати людей з інвалідністю.

За даними НБУ, зростання кількості резюме (+33%) в червні цього року випереджало зростання кількості вакансій (+6%), тобто на ринку праці відбувалося збільшення кількості пропозицій. Натомість за опитуванням ІЕД, нестача працівників залишається найбільшою перепорою для ведення бізнесу. Внаслідок дефіциту робочої сили порівняно з початком року зросла частка вакансій для студентів і пенсіонерів.

До того ж, спостерігаються серйозні негативні тенденції в поведінці самих безробітних. За результатами опитування Info Sapiens для ZOiS, лише 60% безробітних взагалі шукають вакансії, при цьому лише 21% надсилали резюме, а 18% зверталися до Державного центру зайнятості. Серед причин – погане здоров'я, психологічна втома, брак знань про можливості на ринку праці або досвіду активного пошуку. До того ж 52% безробітних надають перевагу пошуку роботи через особисті контакти, що звужує реальні шанси на працевлаштування.

Згідно з дослідницькими даними, наразі динаміка рівня безробіття в країні дещо покращилася, але на ринку зберігаються серйозні проблеми. Відчувається дефіцит кваліфікованих кадрів, обумовлений мобілізацією працівників до лав ЗСУ, зовнішньою міграцією, а також низькою конкурентоспроможністю заробітної плати в певних професіях. За прогнозами, в умовах війни цей фактор продовжуватиме негативно впливати на економічну та соціальну сфери суспільства.

(Далі буде...)

Оформлення квартири на дитину: що треба знати?

Подарувати квартиру неповнолітній дитині – це стратегічне рішення, яке може забезпечити її житлом у майбутньому та захистити майно від юридичних ризиків.

Дарування: особливості процесу

У цьому році законодавство України дозволяє оформлювати нерухомість на дітей будь-якого віку, але процес має свої особливості. Як зазначають експерти АН «Маяк», законодавство України дозволяє передавати нерухомість на ім'я як малолітніх (до 14 років), так і неповнолітніх дітей (до 18 років). Обмежень за віком немає – дитина може стати власником у будь-який момент, навіть у 3-місячному віці.

Способи набуття права власності:

- дарування – найпопулярніший варіант;
- успадкування – через заповіт або за законом;
- купівля-продаж – житло купується від імені дитини.

У всіх цих випадках операція потребує дозволу органів опіки та піклування. Вони мають гарантувати, що інтереси дитини не порушено. Способи передачі квартири неповнолітній дитині. Існує три основні способи оформлення квартири на дитину.

Батьки чи інші особи можуть подарувати дитині квартиру, уклавши договір дарування. Цей документ має бути нотаріально посвідчений. У договорі можна вказати додаткові умови, наприклад, заборону на продаж квартири до досягнення дитиною 18 років. Особливості:

- дарувальник повинен бути повноправним власником квартири. Якщо нерухомість в іпотеці, подарувати її неможливо;

– для дітей до 14 років договір підписують батьки або опікуни. Діти від 14 до 18 років можуть підписати документ самостійно, але за згодою батьків.

Купівля нерухомості на ім'я дитини

Батьки можуть придбати квартиру, уклавши договір купівлі-продажу безпосередньо на дитину. Це зручний спосіб, оскільки не потребує додаткових угод, як от дарчої чи заповіту. Переваги:

- нерухомість одразу належить дитині, що знижує ризики її відчуження;
- у разі розлучення батьків квартира не підлягає поділу. Продати чи здати в оренду таку квартиру до повноліття дитини можна лише за дозволом органів опіки.

Квартира може перейти дитині у спадок за заповітом або за законом. У цьому випадку право власності виникає після смерті спадкодавця, а процес оформлення також контролюється органами опіки. Якщо дитині ще немає 14 років, усі юридичні дії від її імені виконують батьки чи опікуни.

Юридичні нюанси та роль органів опіки

Органи опіки та піклування відіграють ключову роль у процесі оформлення квартири на неповнолітнього. Їхнє завдання – переконатися, що угода не порушує права дитини. Дозвіл органів опіки потрібен для укладення договору дарування, купівлі квартири на ім'я

дитини та оформлення спадщини. Зазначимо, що угода не повинна погіршувати житлові умови дитини. А батьки чи опікуни мають довести, що мають достатньо ресурсів для утримання дитини після передачі квартири.

Які документи знадобляться? Щоб оформити квартиру на ім'я неповнолітнього, необхідно підготувати повний пакет документів:

- паспорти та ПІН батьків/опікунів;
- свідоцтво про народження дитини або її паспорт (з 14 років);
- довідка про місце проживання дитини;
- документ на нерухомість (право власності, техпаспорт);
- згода батьків (у письмовій формі);
- дозвіл органів опіки та піклування.

Для дарування додатково потрібні ПІН дарувальника та довідка про склад сім'ї. Для спадщини – заповіт, свідоцтво про смерть спадкодавця, довідка про його останнє місце реєстрації.

Обмеження та права дитини-власника

Дитина, яка стала власником квартири, має обмежені права до повноліття:

- 1) до 14 років – усі операції з нерухомістю (оренда, продаж) виконують батьки за згодою органів опіки;
- 2) від 14 до 18 років – дитина може брати участь в угодах, але потрібна письмова згода батьків і дозвіл опіки.
- 3) після 18 років – повне право розпоряджатися майном.

Органи опіки можуть заборонити операції, якщо вони суперечать інтересам дитини, наприклад, продаж квартири без надання рівноцінного житла. Зазначимо також, що реєстрація місця проживання новонародженої дитини є однією з першочергових формальностей для батьків. У 2025 році в Україні існують чіткі законодавчі норми щодо термінів прописки та відповідальності за їх порушення. Відсутність прописки позбавляє дитину доступу до медичного обслуговування, державної підтримки та можливості відвідувати дитячий садок чи школу. Крім того, юридично реєстрація місця проживання є важливою для визначення юрисдикції органів опіки та впливає на судові рішення щодо місця проживання дитини після розлучення батьків.

«Махновська слобода»

Про приховані сенси і життя яким воно є...

Сучасна вітчизняна література характеризує махновщину як самоврядну територію під контролем вільних рад та лібертарних комун, де робилися спроби створити анархічне суспільство під час Української революції. З погляду на сьогодні це виглядає абсолютно безглуздо і навіть смішно, але...

Володимир ДОН,
член Національної спілки журналістів України

Про сенси

Відповідно до ст. 2 Конституції, Україна є унітарною державою. За цим, здавалося б, на перший погляд, простим і доступним положенням, криється величезний сенс, що дозволяє стверджувати принципи цілісності й недоторканності території нашої країни в межах існуючих кордонів, наявність єдиної конституції як основного закону, що визначає фундаментальні принципи суспільного ладу й правового становища особи, єдину систему законодавства, згідно з якою тільки акти центральних органів влади мають ранг закону (акту вищої юридичної сили).

Саме завдяки єдності, яка спирається на фундамент унітарності, Україна знаходить у собі сили протистояти як зовнішнім, так і внутрішнім ворогам. У цих умовах будь-які прояви сепаратизму, відступи від норм Конституції та Законів України, прийнятих відповідно до Конституції, є безпосередньою загрозою національній безпеці країни та повинні отримувати відповідну правову оцінку, виходячи з норм чинного законодавства, викликів часу та очікувань суспільства. Сьогодні Україна безповоротно стала на шлях побудови громадянського суспільства і приклад недавніх подій довкола НАБУ та САП є вагомим доказом цього. Тим не менше, в сучасній Україні ще існує безліч випадків спроб узурпації влади, які ще не знайшли належної оцінки з боку суспільства, політиків, правоохоронних органів.

...І про життя «Золотих ключів»

Отже, парадокс ситуації полягає в тому, що в центрі України, а саме на території Дніпропетровської області в Слобожанській територіальній громаді, що розташована безпосередньо біля міста Дніпро, новоспечені послідовники Н. Махна, П. Кропоткіна та

М. Бакуніна створили організацію, яка пропагує бездержавність, тобто ставить під сумнів закони України та конституційний розподіл влади в державі. Нехтує положеннями ст. 19 Конституції (ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством), ст. 33 Конституції (Кожному гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання), ст. 36 (Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян), Закони «Про місцеве самоврядування», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» та низка інших.

Але на відміну від класиків, у наших анархістів відсутня будь-яка політична ідеологія, а наявність чіткої мети, пов'язаної виключно з отриманням грошей, звільняє їх від інших моральних, духовних та етичних цінностей, що й дозволило досягти певних успіхів на ниві незаконного збагачення. І назва в цього формування відповідна «Асоціація «Власників житлових будинків «Золоті ключі» (далі – Асоціація).

Взагалі дії так званого керівництва даної Асоціації нагадують за своєю природою операції, з дозволу сказати, нашого «східного сусіда». Як і відомі персонажі, але поки ще без зброї, вони приходять до громадян і кажуть, що відтепер ви є членами Асоціації і повинні нам платити, а якщо не погодитесь, то ми не пустимо вас додому через наші шлагбауми і турнікети, відріжемо вам воду й загалом подамо на вас до суду, де в нас все «схвачено».

І певно не брешуть, бо з огляду на інформацію, отриману з Єдиного державного реєстру судових рішень, починаючи з 2015 р. протягом 10 років Дніпровський районний суд Дніпропетровської області розглянув 31 справу за позовом Асоціації до мешканців селища про стягнення заборгованості на користь «Золотих ключів». Окрему увагу, при цьому, варто приділити предмету

позову, а саме стягнення заборгованості за комунальні послуги та внеску на утримання майна. Справа в тому, що зазначені платежі не є тотожними, бо в їх формуванні та утворенні лежить абсолютно різна суть, основа, механізми виникнення, але про це пізніше. І в 30 випадках суд першої інстанції прийняв рішення на користь, звісно, Асоціації й лише в одному – на користь громадянина.

Чемпіоном з розгляду справ на користь Асоціації у Дніпровському районному суді з великим відривом є суддя Новік Лалі Мурманівна – та сама служителька Феміди, яка була засуджена Вищим антикорупційним судом до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 368 КК України («Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою») у вигляді позбавлення волі на строк 5 років (справа № 991/1007/22), але зараз, як кажуть, незважаючи на свій поважний вік, проходить службу у ЗСУ в якості солдата. До речі, автор цієї публікації вже направив запит у відповідні органи, аби переконатися в достовірності цієї інформації. Друге місце впевнено посідає суддя Олександр Михайлович Бойко.

Відверто кажучи, те згадане рішення, ухвалене судом на користь громадянина, поки що єдине, в якому суд об'єктивно вивчив усі доводи сторін, норми чинного законодавства та найголовніше вірно застосував ці норми, в результаті ухваливши справедливе та правосудне рішення й наштовхнуло автора на написання даного матеріалу. А якщо загалом, то про рівень кваліфікації, об'єктивність, якість та законність рішень судів першої та апеляційної інстанцій за позовами Асоціації говорить такий яскравий приклад, як розгляд справи № 175/164/16-ц (склад суддів апеляційного суду Н. Є. Понуня, О. П. Баранник, З. М. Пономарь), в якому виключно завдяки втручанням суду касаційної інстанції було скасовано рішення судів першої та апеляційної інстанцій про стягнення коштів на користь Асоціації з підстави, яку їм було «дуже важко» побачити – «в зв'язку з тим, що відповідачка не є власником домоволодіння та не зареєстрована в ньому, будь-які договори на надання послуг з Асоціацією «Власників житлових будинків «Золоті ключі» не уклала» (Мотивувальна частина Постанови від 6 листопада 2019 року справа

№ 2-175/164/16-ц). Оце вже дійсно, ніщо так не підриває віру в правосуддя, як прийняті рішення. Від подальших коментарів цього «шедевр» суддівської думки суддів перших двох інстанцій автор утримається в зв'язку із ще не втраченою повагою до багатьох носіїв мантиї.

Трохи історії

А почалася ця історія в далекому 2009 р., коли власники 83-х приватних будинків (зараз ця цифра наближається до 800, а кількість коштів, що надходять на рахунок Асоціації перевищує 40 млн грн на рік) зареєстрували вже відому організацію, яка за своєю юридичною суттю є об'єднанням власників садиб. Відповідно до ст. 381 ЦКУ «Садибою є земельна ділянка разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями». Цілоком природно виникає питання – чому в статуті Асоціації зазначено, що вона здійснює свої дії відповідно до Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» (далі – ОСББ), який не має до даних правовідносин жодного відношення, на відміну від Закону «Про кооперацію», в якому чітко прописані можливості обслуговуючих кооперативів щодо досягнення цілей, зазначених у статуті Асоціації. Відповідь на це питання легко знайти, знову ж таки, повертаючись до мети сучасних махновців на ниві житлово комунальних послуг.

Приймаючи в далекому 2001 році ЗУ «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» (далі – Закон про ОСББ) та перекладаючи тягар з утримання застарілого житлового фонду на плечі досить зубожілого населення, держава вирішила трохи, як то кажуть, підсолонити пігулку й надала ОСББ статус неприбуткової організації, звільнивши, за певних умов, від сплати ПДВ та податку на прибуток підприємств. Ну а для того, аби ні в кого з власників квартир не виникло бажання «пропетляти», в законі існує норма, яка зобов'язує кожного такого власника, незалежно від його волі, бажання і так далі брати участь у утриманні багатоквартирного будинку. Таким чином, наявність зазначених факторів – несплата податків та відсутність можливості вибору у мешканців й стали вирішальними обставинами для реалізації цієї злочинної схеми.

Читаючи Закон про ОСББ легко дійти висновку, що для його застосування є ряд конкретних умов: по-перше – наявність ба-

гатоквартирного будинку. Відповідно до ч. 1 ст. 1. ЗУ «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку та ДБН В.2.2-15:2019 Будинки і споруди. Житлові будинки». Зі зміною № 1. – багатоквартирний будинок – житловий будинок, в якому розташовано три чи більше квартири. Відповідно квартира – комплекс взаємопов'язаних приміщень, що використовуються для проживання однієї сім'ї.

По-друге – наявність ОСББ, тобто зареєстрованого відповідно до норм законодавства об'єднання співвласників багатоквартирного будинку. У ст. 6 у діючій редакції Закону про ОСББ ця норма прописана таким чином: «Об'єднання може бути створене лише власниками квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку (багатоквартирних будинках). Зверніть увагу – про жодні садиби не йдеться».

Здавалося б, цілоком однозначний та конкретний текст Закону про ОСББ не дозволить їм маніпулювати та робити інсинуації, або просто помилятися. Проте Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду: О. О. Мамалуй – головуючий, І. Д. Кондратова, О. А. Кролевець успішно з цим впорався. Під впливом яких чинників було прийняте «рішення» про те, що Закон про ОСББ поширюється на правовідносини власників садиб, сказати не може. З усіх можливих причин ймовірність перелічених найбільше значення має: низький рівень кваліфікації суддів ВС, які розглядали дану справу. Можливо, як і у випадку з колишнім головою ВС В. Князевим, мали місце хабар, таємні особисті стосунки чи домовленості, а, можливо, ключову роль відіграло те, що головний ідеолог, який навіть свого часу очолював правління Асоціації, М. Ніколенко є суддею Господарського суду Дніпропетровської області і проживає

в маєтку на території «Золотих Ключів» за вже відомою схемою «я не я і хата не моя», а тещина.

Загалом існує багато обставин, які дозволяють звинувачувати суддів, в першу чергу ВС, у фальсифікації, бо просте формальне цитування Закону про ОСББ за відсутності посилання на конкретні умови, визначені цим же законом, та порушення принципу рівності сторін не дають підстав для наступного: «Верховний Суд погоджується з висновками господарських судів попередніх інстанцій про те, що станом на 2009 рік до складу асоціації могли входити об'єднання та власники садиб, що використовують спільно внутрішньоквартальні інженерні мережі (споруди), і доводи скаржника про неправильне застосування судами ст. 8 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» не знайшли свого підтвердження».

У зв'язку з цим необхідно процитувати ст. 8 Закону про ОСББ в редакції від 03.11.2005 р., що діяла на момент створення Асоціації: «До складу асоціації можуть входити об'єднання та власники садиб, що використовують спільно внутрішньоквартальні інженерні мережі (споруди)». Таким чином, необхідною умовою створення асоціації станом на 2009 р. є наявність хоча б одного ОСББ в її складі. У матеріалах судової справи присутні неспростовні докази відсутності жодного такого об'єднання в складі асоціації «Золоті Ключі», як на момент реєстрації, так і в даний час. Свідчення цьому – протокол установчих зборів цієї асоціації, відповідні листи органу місцевого самоврядування про відсутність жодного ОСББ на даній території».

З якої причини Верховний Суд, як і суди першої та апеляційної інстанцій, обмежилися виключно цитуванням формальної нор-

ми права, не вказавши на відсутність підстав для її застосування в конкретній ситуації, могло б уточнити, скажімо, НАБУ, чи те ж ВРП. Суспільству дуже важливо отримати відповіді на ці та інші питання в діяльності вітчизняних судів, а доки довіри до мамалуй, дупляків, верхоглядів не має і не буде.

Найогиднішим є те, що всі ці події, пов'язані з порушенням законодавства України, які, в тому числі, є кримінальними злочинами, відбуваються на тлі бездіяльності та байдужості, а може й не тільки, органів місцевого самоврядування, Слобожанської окружної прокуратури, яка здійснює процесуальне керівництво, Національної поліції (ВП № 2 ДРУП № 2 ГУНП в Дніпропетровській області), які замість виконання своїх професійних обов'язків штучно затягують процес, проявляючи халатність та бездіяльність, чим сприяють потенційним злочинцям в уникненні покарання й нанесення державі та громадянам багатомільйонних збитків.

законного рішення на незаконне, але уточнене. І найголовніше, зміни до Закону Про ОСББ однозначно стверджували «Установити, що статuti об'єднань співвласників багатоквартирного будинку, затверджені до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону» (п. 3 ст. 13 Прикінцеві та перехідні положення ЗУ «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку». № 417-VIII 14 травня 2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19#Text>).

Слід вказати також, що відповідно до рішення загальних зборів у 2018 р. до Статуту Асоціації були внесені зміни, але вони чомусь не виключили з документу наявні протиріччя діючому законодавству України. Це сталося тому, що приведення Статуту до існуючих норм призвело б до втрати позицій щодо примусового «членства» в Асоціації і природно до надходження «в обов'язковому порядку» коштів до кишень непорядних ділків.

Узагальнюючи наведені рішення, можна стверджувати наступне. За загальною визначеною принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Цей принцип закріплений у частині першій статті 58 Конституції України, згідно якої дію нормативно-правового акту в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється зі втратою ним чинності, тобто до події, факту застосування цього закону або іншого нормативно-правового акту, під час дії якого вони настали або мали місце.

Окремо треба навести Рішення Конституційного Суду України від 18.06.2020 р. № 5-п(II)/2020 «закон пізніший має перевагу над давнішим» (lex posterior derogat priori); «закон спеціальний має перевагу над загальним» (lex specialis derogat generali) закон загальний пізніший не має переваги над спеціальним давнішим» (lex posterior generalis non derogat priori speciali). Якщо суд не застосовує цих формул (принципів) за обставин, що вимагають від нього їх застосування, то принцип верховенства права (правовладдя) втрачає свою дієвість»

Верховний Суд з цього приводу – постановою ВС від 19 вересня 2024 року у справі № 120/10413/22 (revestr.court.gov.ua/Review/121759527); та від 23 липня 2024 року у справі № 280/3308/23 (revestr.court.gov.ua/Review/120634376) – стоїть на наступних позиціях: «Новий акт законодавства застосовується до тих правовідносин, які виникли після набрання ним чинності; якщо правовідносини тривали й виникли до ухвалення акту законодавства та продовжують існувати після його ухвалення, то нове нормативне регулювання застосовується з дня набрання ним чинності або з дня, встановленого цим нормативно-правовим актом, але не раніше дня його офіційного опублікування».

Аналогічні норми існують і в Законі «Про правотворчу діяльність» (№ 3354-IX від 24 серпня 2023 р. zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text/) – закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Стаття 59. «Зворотна дія нормативно-правового акта у часі» – це реалізація нормативно-правового акта щодо суспільних відносин, що виникли до дня набрання ним чинності, правове регулювання яких змінюється таким нормативно-правовим актом.

Ось уже дійсно справедливості полягає не в прийнятті законного рішення замість незаконного, а в заміні незаконного рішення на незаконне, але уточнене...

Дія закону в часі

Не можна не звернути увагу ще на одне важливе питання чому при розгляді справи в 2024 р. стосовно правовідносин, які виникли у 2018 р. (рік прийняття нової редакції оскаржуваного Статуту) ВС керувався нормами законодавства, які втратили чинність ще у 2015 році, коли до Закону про ОСББ, а також до відповідних статей ЦКУ, були внесені значні зміни, які не лише повністю виносять за межі Закону про ОСББ правовідносини щодо індивідуальних житлових будинків – садиб, а й цілком їх виключають. Чому приймаючи постанову в 2024 р. – майже через 10 років після внесення кардинальних змін до законодавства, що регулює спірні правовідносини, Верховний Суд посилається на нечинні норми?

При всьому цьому ВС ніде й жодного разу не вказував на те, що норми права, які втратили свою чинність у 2015 р. у зв'язку з прийняттям нових положень, зберегли свою законну силу і їх необхідно застосовувати, ігноруючи нові положення законодавства в цій сфері. Ось уже дійсно справедливості полягає не в прийнятті законного рішення замість незаконного, а в заміні не-

Про Конституцію і принципи верховенства права

Варто звернути увагу й на те, що спірні правовідносини щодо сплати внесків на користь Асоціації за 2020–2023 роки виникли, коли норми законодавства України з цього питання, що діяли в 2009 р. втратили свою чинність у зв'язку з прийняттям нових. Таким чином колегія суддів у складі Мамалуй О. О., Кондратова І. Д., Кролевець О. А. порушила норму, викладену в ст. 58 Конституції України «Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують чи відмінюють відповідальність особи». До того ж, роз'яснення щодо дії в часі нормативно-правових актів надано в цілому ряді рішень Конституційного суду України та того ж Верховного Суду. Зокрема Рішення КСУ № 1-зп від 13 травня 1997 року; Рішення КСУ № 1-рп/99 від 9 лютого 1999 року; Рішення КСУ від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001; Рішення КСУ від 13 березня 2012 року № 5-рп/2012; Рішення КСУ від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012; Ухвала Великої Палати КСУ № 28- у/2019 від 9 липня 2019 р.

Стаття 61. «Втрата чинності нормативно-правовим актом або окремим його структурним елементом» – нормативно-правовий акт або окремий його структурний елемент визнається таким, що втратив чинність, у разі, якщо:

– суб'єкт правотворчої діяльності прийняв (видав) у встановленому цим Законом порядку рішення про визнання прийнятого (виданого) ним нормативно-правового акта або окремого його структурного елемента таким, що втратив чинність;

– суб'єкт правотворчої діяльності приймає рішення про втрату чинності нормативно-правовим актом або окремим його структурним елементом у разі, як правило, якщо ним прийнято (видано) новий нормативно-правовий акт, що регулює ті самі суспільні відносини.

Такий детальний та ретельний аналіз судових рішень перш за все спрямований на виключення подібних судових помилок у майбутньому, а також має розглядатися як елемент попередження від можливості та бажання прийняття неправосудних рішень.

Судовий прецедент, судова практика

У попередніх випусках ЮВУ (№ 1498 – 1499 від 16 – 30 квітня 2024 р. С. 18 – 21; № 1500 – 1501 від 16 – 30 квітня 2024 р. С. 18 – 21; № 1507 – 1508 від 1 – 15 червня 2024 р. С. 30 – 34; № 1509 – 1510 від 16 – 30 червня 2024 р. С. 32 – 35) автор вказував на наслідки прийняття неправосудного рішення та створення прецеденту щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду. Тоді йшлося про те, що «постанова»

Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду: Мамалуй О. О., Кондратова І. Д., Кролевець О. А.,

у справі № 904/2607/23 не відповідає вимогам ст. 236 ГПКУ й не може розглядатися, як правосудне, законне, справедливе, неупереджене та об'єктивне судове рішення.

У конкретному випадку були проаналізовані негативні наслідки поширення Закону про ОСББ на власників садиб. По-перше, можливість застосовувати цю норму практично до необмеженого кола суб'єктів. По-друге, внаслідок цього преференції, передбачені Законом про ОСББ, в тому числі й у системі оподаткування, будуть використані нечистими на руку ділками, що істотно погіршить ситуацію з надходженням податків до державного бюджету, адже набагато вигідніше наплодити в приватному секторі ОСББ, отримати статус неприбуткової організації та не сплачувати податки, замість того, щоб будувати відносини з надання послуг з обслуговування з власниками садиб на договірних засадах та бути платником і податку на прибуток, і ПДВ.

У зв'язку з цим набуває особливої актуальності питання щодо доцільності в імперативному порядку використання судами висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду.

Аналізуючи «висновки за результатами розгляду касаційної скарги» по зазначеній справі доходимо того, що такий висновок (щодо застосування конкретних норм права у спірних правовідносинах) відсутній. У зв'язку з чим відсутня навіть теоретична можливість щодо реалізації положень ч. 4 ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України «При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду».

(Далі буде...)

Які випадки СЗЧ варто вважати злочином?

Пояснення
Верховного Суду

Отже, які випадки варто вважати самовільним залишенням частини?

Верховний Суд визначив, що відповідальність за самовільне залишення частини для військовослужбовця-контрактника настає навіть тоді, коли він повернувся до частини, але не доповів про це своєму командирі. Про це свідчить рішення суду, яке набрало законної сили 31 березня 2025 року.

Що відомо про справу? Суди попередніх інстанцій встановили, що військовослужбовець за контрактом з метою тимчасово ухилення від служби та без поважних причин не з'явився вчасно до пункту тимчасової дислокації. Протягом цього часу солдат перебував за межами частини та не виконував обов'язки військової служби. Богунський районний суд Житомира визнав його винним у кримінальному правопорушенні, передбаченому частиною 5 статті 407 Кримінального кодексу України – самовільне залишення військової частини або місця служби. Військовослужбовцю призначили покарання у вигляді позбавлення волі на п'ять років, яке замінили іспитовим строком на один рік. Житомирський апеляційний суд змінив призначене покарання на позбавлення волі протягом п'яти років.

Яка позиція Верховного Суду? ВС залишив рішення попередніх інстанцій без змін. При цьому суд визначив, що відповідальність за самовільне залишення частини настає у випадку вчасної неявки на службу без поважних причин після будь-якого перебування за її межами. Крім того, порушенням вважають ситуацію, коли військовий повернувся до частини, але не доповів про своє прибуття командирі або начальнику, а також не продовжив виконувати обов'язки військової служби.

При цьому для доведення злочину не потрібно підтверджувати факт зникнення з місця несення військової служби. Суд визначив, що моментом нез'явлення вчасно на службу є день, коли військовослужбовець за контрактом повинен був прийти, але не зробив цього.

Іноземці та особи без громадянства зможуть отримати статус УБД

Іноземці та особи без громадянства, які служать у Збройних силах України та Державній спеціальній службі транспорту, мають право на отримання статусу учасника бойових дій.

Про це свого часу повідомляла, зокрема, прес-служба Міністерства оборони України. Отримати статус учасника бойових дій (УБД) можуть військові Збройних сил України, які брали участь у захисті країни – її незалежності, суверенітету та територіальної цілісності, а також в обороні українських громадян під час збройної агресії з боку росії. Це право визначено законом і підтверджується відповідними документами. Водночас згідно із законодавством, до категорії військовослужбовців відносяться іноземці та особи без громадянства, які служать у ЗСУ, за умовами Закону «Про військовий обов'язок і військову службу».

«Враховуючи зазначене вище, іноземці, діяльність яких відповідає вимогам цих законів, можуть отримати статус учасника бойових дій. Вони мають дотримуватися таких самих процедур, як і громадяни України», – пояснив директор департаменту соціального забезпечен-

ня Міністерства оборони України, полковник Сергій Галімський.

Нагадаємо, учасники бойових дій мають право на дострокову пенсію за віком після досягнення 55 років для чоловіків та 50 років для жінок, за умови наявності стажу не менше 25 років для чоловіків і 20 років для жінок. Також повідомлялося, що в 2025 році учасники бойових дій зможуть отримати ряд пільг, зокрема знижки на комунальні та житлові послуги.

Нові правила для водіїв

Детсья, зокрема, про можливі нові правила складання практичних іспитів для отримання посвідчення водія, які збільшують строки на повторну перездачу і запроваджують нові вимоги стосовно відеофіксації процесу складання іспиту.

Головний сервісний центр МВС розпочав навчання та перепідготовку екзаменаторів, які допускаються до приймання практичних іспитів у кандидатів у водії. Навчання здійснюється з урахуванням вимог діючих стандартів та нового проекту наказу МВС. Він регламентує збільшення строків для повторної перездачі та розширення використання технічних засобів контролю. «На базі Національної академії внутрішніх справ України наразі ми підготували 50 майбутніх екзаменаторів, серед них 9 жінок. Вони вже успішно приймають іспити, уміють реагувати в кризових ситуаціях, надати підказку та пояснити, як готуватися до складання практичного іспиту», – розповів начальник управління організації реєстраційної діяльності та допуску водіїв до керування транспортними засобами Головного сервісного центру МВС Павло Єфіменко. Він також додав, що наразі здійснюється підвищення кваліфікації екзаменаторів, які вже працюють у сервісних центрах МВС. Для них розроблена спеціальна програма, розрахована на 1 тиждень і тривалі-

стю 40 годин. З початку цього року курс пройшли 148 екзаменаторів.

Зазначимо, що сервісні центри МВС уже здійснюють посиленний контроль за процесом складання іспитів. Екзаменаційні класи для перевірки теоретичних знань обладнані системами перехресної відеофіксації із записом звуку: 4 камери в різних кутах і без «сліпих» зон. «Контроль також ведеться й за складанням практичних іспитів. Автівки сервісних центрів МВС оснащені чотирма камерами спостереження з фіксацією звуку в салоні, трекером та фіксацією дорожньої обстановки попереду й позаду. Камери в салоні фіксують положення рук, ніг та обличчя кандидата у водії, рук, ніг та обличчя екзаменатора», – наголосив Павло Єфіменко.

Уточнимо, МВС підготувало наказ щодо нової процедури складання практичних іспитів з водіння. Документ значно розширює використання технічних засобів контролю.

Підготувала Дар'я КАРДАСЕВИЧ,
спеціально для ЮВУ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- ▶ **Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ**,
шеф-редактор газети
«Юридичний вісник України»;
- ▶ **Олексій БАГАНЕЦЬ**,
державний радник юстиції
2 класу, заслужений
юрист України;
- ▶ **Сергій ДЕМСЬКИЙ**,
заступник головного редактора
газети «Голос України»;
- ▶ **Святослав ПІСКУН**,
голова Союзу юристів України;
- ▶ **Олег ЗАЙЧУК**,
академік НАПрНУ;
- ▶ **Олександр КОПИЛЕНКО**,
академік НАН України;
- ▶ **Олена ОРЛЮК**,
директорка Українського
національного офісу
інтелектуальної
власності та інновацій;
- ▶ **Микола ОНИЦЬУК**,
ректор Національної школи суддів
України, доктор юридичних наук;
- ▶ **Олександр ПЕТРИШИН**,
суддя Конституційного
Суду України;
- ▶ **Євген СТРЕЛЬЦОВ**,
доктор юридичних наук,
доктор теології, член-
кореспондент НАПрНУ;
- ▶ **Ангела СТРИЖЕВСЬКА**,
завідувачка кафедри
Інституту права КНУ
імені Тараса Шевченка,
кандидатка юридичних наук;

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний
правовий тижневик

**Редакція газети –
колективний асоційований
член Союзу юристів України**

Виходить з квітня 1995 року

- ▶ **Засновник -**
ТОВ «Юрінком Інтер»
- ▶ **Головний редактор**
Федір ІЛЛЮК
- ▶ **Відповідальний секретар**
Олена ДОЦЕНКО
(uvu_golovred@ukr.net)
- ▶ **Редактор відділу
правових новин**
Максим БОНДАР
- ▶ **Юридичні оглядачі**
Юрій КОТНЮК
Сергій ТЕНЬКОВ
- ▶ **Літературний редактор**
Дар'я КАРДАСЕВИЧ
- ▶ **Комп'ютерна верстка**
Дар'я КОСТЮКОВА

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКОН ІНТЕР» ПРОПОНУЄ:

ПРАВОНАВСТВО

Правознавство: підручник / Г. І. Балюк, О. С. Лотюк, О. П. Орлюк, С. В. Петков, В. С. Щербина [та ін.]; за відп. ред. В. С. Ковальського. 14-те вид., допов. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 660 с.

ISBN 978-966-667-851-8

У підручнику висвітлено історію виникнення держави і права, розкрито поняття держави, права, правореалізації, розглянуто засади основних галузей права, а також системи судових, правоохоронних та правозахисних органів України, основи юридичної деонтології.

Підручник розрахований на учнів профільних (правових) класів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій та інших навчальних закладів; на студентів, які вивчають право в неюридичних закладах вищої освіти; на викладачів загальноосвітніх шкіл та всіх зацікавлених осіб.

Приймаються замовлення.
E-mail: sales@yurincom.kiev.ua
Тел.: +38 (095) 491-34-91

ПЕРЕДПЛАТА – 2025

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на друге півріччя 2025 року на всі видання. Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти в Україні, а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yurincompress.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання: «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**. Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2025 рік. **З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yurincom.print@gmail.com**

ЮРІНКОН ПРЕС

☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yurincompress.com
yurincom.print@gmail.com
golovred@yurincom.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року

- Ідентифікатор медіа R30-02607
- Передплата в усіх відділеннях зв'язку
- Передплатний індекс 21615
- Загальний місячний наклад – 20 000
- Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
- Замовлення №
- Підписано до друку 22.08.2025 р.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 1992-9277

4 1820283 1070042

МІЖНАРОДНА КОРУПЦІЯ ДЖО БАЙДЕНА ТА МОЯ БОРТЬБА ЯК ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Віктор Шокін. Міжнародна корупція Джо Байдена та моя боротьба як Генерального прокурора незалежної України.

Київ: Юрінком Прес, 2025. 260 с.

ISBN 978-617-8498-05-4

Це біографічна книга, написана Генеральним прокурором України Віктором Шокіним (2015-2016 рр.) про службовий шлях, складну слідчу роботу, життєві ризики і небезпеки та про пошук справедливості. Значна частина книги присвячена історії міжнародної корупції Віце-президента США Джозефа Байдена в 2014-2016 рр., яку розслідував автор. На його думку, злочини та правопорушення високопосадовця США на території України передусім пов'язані з діяльністю його сина Гантера на посаді Ради директорів української компанії «Бурісма». Автор відкриває завісу над політичною та особистою складовими взаємин українського Президента та його найближчих соратників й віце-президента США періоду 2015-2016 рр.

Книга наповнена державними та офіційними документами, листами посадовців вищого рівня, судовими позовами та рішеннями судів, які доводять позицію автора книги.

Переважна більшість документів публікуються вперше.

РАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Є. Л. Стрельцов. Рациональный дискурс про кримінальне право: монографія.

Юрінком Прес, 2024. 468 с.

ISBN 978-617-8498-00-9

У книзі систематизовані публікації, в яких досліджується проблема сучасного розвитку кримінального права і які були оприлюднені (надруковані) протягом останніх років у «Юридичному віснику України». Тому видання буде корисним для законотворців та їх консультантів, науковців, практиків, викладачів, докторантів й аспірантів, здобувачів вищої освіти.

МІЙ ПОГЛЯД НА ПРАВО

П. П. Пацурківський. Мій погляд на право: збірник наукових праць.

Юрінком Прес, 2024. 280 с.

ISBN 978-617-8498-01-6

Книга є зібранням жанрово неоднорідних наукових досліджень автором невловимого феномену природи права. До неї увійшли його конкурсні роботи, статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, матеріали та тези міжнародних наукових конференцій, публіцистичні розвідки в тижневику «Юридичний вісник України». Видання розраховане передусім на студентів, аспірантів, інших молодих правників, на кого історія вже поклала відповідальність за прийдешнє України, а також на осіб, для яких дослідження феномену права стало професією.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКОМ ПРЕС» ПРОПОНУЄ:

ПЕРЕДПЛАТА НА II-ге ПІВРІЧЧЯ 2025 РОКУ

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
1 місяць	221 грн
півріччя	1326 грн

Передплатний індекс 01757
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 3 місяці	270 грн
на рік	1080 грн

Передплатний індекс 76351
Періодичність виходу — 4 рази на рік

БЮЛЕТЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА І ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 1 місяць	399 грн
на рік	4788 грн

Передплатний індекс 74052
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ПЕРЕДПЛАТА

сайт: yurincompress.com
pressa.yurincom.com

Довідка за тел: +38 (66) 003-21-64,
+38 (66) 003-21-65

e-mail: jukr@yurincom.kiev.ua
info@yurincompress.com
pressa@yurincom.kiev.ua

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2025 РІК

Додаткова винагорода військовослужбовцям, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану не включається до складу грошового забезпечення для обрахування одноразової допомоги при звільненні зі служби.....	2
Якщо стягувач передав виконавчий документ приватному виконавцю після того як державний виконавець уже розпочав стягнення виконавчого збору, останнє виконавче провадження підлягає закінченню.....	3
Пільгова ставка ПДВ у розмірі 7 % застосовується до товару, який відповідає визначенню медичного виробу навіть якщо товар є сировиною для подальшого виробництва медичних засобів.....	3
Випадки загибелі військовослужбовців в районі ведення бойових дій, пов'язані з бойовими ураженнями або діями з боку противника, не підлягають обліку як нещасні випадки	4
Якщо особа, щодо якої застосовані санкції, оформлює відчуження активів в іншій державі, то це не скасовує санкції, накладеної Україною	5
Заборона нарахування плати за житлово-комунальні послуги та стягнення заборгованості за ці послуги стосується тимчасово окупованих територій та періоду окупації.....	5
Не може бути анульовано спеціальний дозвіл на користування надрами, виданий юридичній особі, кінцевим бенефіціарними власником якої є громадянин держави-агресора, без наявності відповідної підстави у ст. 26 КУпН.....	6
Орган соціального захисту ухвалює рішення про призначення допомоги в разі втрати годувальника особі з інвалідністю з дитинства після отримання її заяви, а не автоматично	7
Визначальною підставою для надання статусу УБД є не формальне подання повного пакета документів, а підтвердження факту безпосередньої участі особи в бойових діях	7
Строк звернення до суду з позовом про оскарження податкових повідомлень-рішень після процедури їх адміністративного оскарження становить один місяць	8

НАЙВАЖЛИВІШІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЗА ДВА ТИЖНІ

Постраждалих внаслідок агресії рф звільнено від плати за видачу посвідчення водія замість утраченого	9
Біопаливний напрям сільського господарства розвиватиме нова Координаційна рада.....	9
Визначено вимоги до заяви про отримання інтегрованого довкілцевого дозволу	10
Розширено можливості для реінтеграції та відновлення звільнених з полону.....	11
На установки спалювання відходів камери відеоспостереження мають бути встановлені через рік	12
Закладам фізичної культури і спорту дозволили виготовляти аудіовізуальну продукцію.....	12
Для яких постраждалих від агресії рф позичальників може бути встановлено мораторій на стягнення боргу?.....	12
Не оподатковуватиметься благодійна допомога на соціальну реабілітацію	14
Нові розміри щомісячної грошової компенсації потерпілим на виробництві	14
Скорочено склад Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату.....	15
Затверджено форму висновку щодо видачі інтегрованого довкілцевого дозволу	16

Ключові рішення Верховного Суду за 2025 рік

Додаткова винагорода військовослужбовцям, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану не включається до складу грошового забезпечення для обрахування одноразової допомоги при звільненні зі служби

27 березня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 240/2921/23 скасував у частині рішення судів, якими задоволено позов особи щодо виплат при звільненні.

Особа звернулася до суду з позовом до Головного управління Національної поліції в Житомирській області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити дії, оскільки при звільненні їй були виплачені не всі належні суми грошового забезпечення, а саме: індексація та винагорода, передбачена постановою № 168, – при нарахуванні одноразової грошової допомоги при звільненні в розмірі 25% місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби та компенсація за невикористані дні відпустки.

Рішенням окружного адміністративного суду, залишеним без змін апеляційним судом, позов задоволено.

Щодо включення до складу грошового забезпечення додаткової винагороди, передбаченої постановою № 168, суд зазначив, що аналіз норм постанови № 168, з урахуванням фактичних обставин цієї справи, а саме: виплати позивачці додаткової винагороди щомісячно, з моменту її установлення до моменту звільнення зі служби указує на те, що передбачена постановою № 168 додаткова винагорода відповідає ознакам щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, оскільки є щомісячною та мала постійний характер. При цьому, та обставина, що виплату зазначеної винагороди постановлено Кабінетом Міністрів України здійснювати на період дії воєнного стану жодним чином не спростовує притаманних їй ознак щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, позаяк воєнний стан, як правовий режим, не є одномоментним за своєю суттю, триває певний період до його скасування у встановленому порядку і протягом цього періоду виплата додаткової винагороди відповідно до постанови № 168 здійснюється щомісячно.

Розглянувши касаційну скаргу відповідача, Верховний Суд вказав, що згідно з абз. 1 п. 6 розд. VIII Порядку та умов, затвердженого наказом МВС України від 6 квітня 2016 р. № 260, нарахування одноразової грошової допомоги при звільненні із служби здійснюється з розрахунку місячного грошового забезпечення, урахуовуючи відповідні оклади за посадою, спеціальним званням, процентну надбавку за стаж служби в поліції, щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премій, установлених наказами на день звільнення.

Виходячи із приписів п. 3 розд. I Порядку № 260, до складу грошового забезпечення входять щомісячні додаткові види грошового забезпечення, зокрема, винагорода, які мають постійний характер.

Верховний Суд зазначив, що п. 1 постанови № 168 чітко і однозначно передбачає, що:

– додаткова винагорода за своєю суттю є тимчасовою (непостійною) виплатою поліцейського, оскільки установлюється на період дії воєнного стану та прямо залежить від наявності (дії) в Україні правового режиму воєнного стану;

– розмір додаткової винагороди не є сталим, адже вона виплачується пропорційно в розрахунку на місяць в залежності від виконання завдань та часу приймання поліцейським участі в бойових діях або забезпечення здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії та перебування безпосередньо в районах у період здійснення зазначених заходів;

– визначається наказами командирів (начальників).

За відсутності принаймні однієї із указаних умов виплата додаткової винагороди не здійснюється.

Таким чином, за своєю правовою природою, додаткова винагорода, установлена п. 1 постанови № 168, є одноразовим додатковим видом грошового забезпечення.

Подібна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду від 16 січня 2025 р. у справі № 200/1564/24.

Застосовуючи вказану правову позицію, колегія суддів не стверджувала про подібність правовідносин у справі № 200/1564/24 та у справі що розглядається, а використовувала указаний підхід для з'ясування правової природи додаткової винагороди, установленої п. 1 постанови № 168.

Указаний висновок є застосовним до спірних правовідносин та колегія суддів, яка здійснювала касаційний перегляд цієї справи, не знайшла підстав для відступу від останнього.

За такого правового урегулювання та обставин справи Верховний Суд визнав помилковим висновок судів попередніх інстанцій про те, що передбачена постановою № 168 додаткова винагорода відповідає ознакам щомісячних додаткових видів грошового забезпечення, оскільки є щомісячною та має постійний характер.

Отже, оскільки до складу грошового забезпечення, з якого нараховується одноразова грошова допомога при звільненні зі служби в поліції, включаються винагороди, які мають постійний характер, а додаткова винагорода, передбачена постановою № 168, має тимчасовий (непостійний) характер, оскільки установлюється на період дії воєнного стану та прямо залежить від наявності (дії) в Україні правового режиму воєнного стану, Суд дійшов висновку про відсутність правових підстав для включення до складу грошового забезпечення, з якого повинна бути обрахована одноразова грошова допомога при звільненні позивачки зі служби в поліції, додаткової винагороди, яка нараховувалася та виплачувалася їй з березня 2022 р. по жовтень 2022 р. включно, відповідно до постанови № 168.

Тому Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій в оскаржуваній частині та в цій частині відмовив у задоволенні позовних вимог.

Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126169157

Якщо стягувач передав виконавчий документ приватному виконавцю після того як державний виконавець уже розпочав стягнення виконавчого збору, останнє виконавче провадження підлягає закінченню

14 березня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 580/245/24 задовольнив касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства, яке звернуло до державного виконавця із клопотанням про закінчення виконавчого провадження.

ПрАТ звернулося до суду з позовом до Другого відділу державної виконавчої служби про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання вчинити дії щодо закінчення виконавчого провадження, обґрунтовуючи тим, що Законом України «Про виконавче провадження» не передбачено одночасне стягнення виконавчого збору та винагороди приватного виконавця.

Оскільки виконавче провадження з виконання наказу Господарського суду перебуває на виконанні у приватного виконавця та ним стягується з позивача винагорода приватного виконавця, тому виконавче провадження з виконання постанови про стягнення виконавчого збору має бути закінчено.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив з того, що оскільки наказ був переданий на виконання до приватного виконавця, який у свою чергу відкрив виконавче провадження й виніс постанову про стягнення основної винагороди у розмірі 10 відсотків від фактично стягнутих сум, то надалі виконавчий збір не стягується.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд апеляційної інстанції виходив з того, що оскільки постанова ВДВС про стягнення виконавчого збору у розмірі 44 900 грн є чинною, в судовому порядку не скасована, відсутні підстави для прийняття відповідачем рішення про закінчення виконавчого провадження. Для закінчення відсутні підстави виконавчого провадження, визначені у ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження».

Основна винагорода приватного виконавця і виконавчий збір у виконавчому провадженні, що здійснює державний виконавець, хоча й виступають формами винагороди виконавців, проте не є тотожними поняттями. Згідно з приписами ст. 45 Закону України «Про виконавче провадження» спільним для цих форм винагороди є лише порядок стягнення. Що стосується підстав виникнення у приватного виконавця права на основну винагороду та розміру цієї винагороди, такі питання регулюється окремими правовими нормами.

Аналогічна правова позиція викладена у постановках Верховного Суду від 29 січня 2021 р. у справі № 640/13434/19, від 26 серпня 2021 р. у справі № 380/6503/20.

Стягнення з боржника виконавчого збору й основної винагороди за виконання одного судового рішення тягне за собою додаткові витрати. Ця обставина може розглядатися як накладання непропорційного і надмірного тягара на боржника, що зачіпає його право власності, гарантоване ст. 41 Конституції України і ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист людських прав і основоположних свобод.

Указана проблема за колом осіб, головним чином, стосується прав та інтересів державних виконавців, приватних виконавців і боржників. Однак з-поміж інших учасників виконавчого провадження саме боржники перебувають у найбільш уразливому становищі, позаяк у зв'язку з неповнотою законодавчого регулювання зобов'язані платити двічі за виконання одного й того самого виконавчого документа. Виконавче зако-

нодавство не ставить право приватного виконавця на отримання основної винагороди у залежність від тієї обставини, що на примусовому виконанні в органах державної виконавчої служби перебуває постановою державного виконавця про стягнення виконавчого збору. Це право залежить від того, чи виконане рішення в повному або частковому обсязі внаслідок дій приватного виконавця.

На противагу цьому, виконавче законодавство містить норму, у якій обумовлений випадок, коли виконавчий збір не стягується або припиняється стягуватися у зв'язку із участю приватного виконавця у процедурі виконання того ж самого виконавчого документа. Логічний і цільовий спосіб уявлення ч. 8 ст. 27 Закону України «Про виконавче провадження» свідчать, що у вказаному випадку її приписи мають імперативний характер і встановлюють пряму заборону стягувати (перший абзац) або продовжувати стягнення виконавчого збору (другий абзац).

Указана норма спрямована на те, щоб не допустити одночасного стягнення з боржника виконавчого збору і основної винагороди. Ця норма покликана уникнути подвійної плати боржником зазначених коштів. Тож її застосування дозволяє розв'язати спір стосовно справедливості подвійного стягнення плати державному і приватному виконавцям за виконання одного й того самого виконавчого документа.

Саме на основі правових висновків Верховного Суду щодо недопущення подвійного стягнення і виконавчого збору, і основної винагороди, які сформовані у постанові від 21 липня 2022 р. у справі № 320/6215/19, і вирішив цей спір суд першої інстанції, а тому Верховний Суд постановою апеляційного адміністративного суду скасував із залишенням в силі рішення окружного адміністративного суду.

*Рішення в ЄДРСП –
reyestr.court.gov.ua/Review/125855202*

Пільгова ставка ПДВ у розмірі 7 % застосовується до товару, який відповідає визначенню медичного виробу навіть якщо товар є сировиною для подальшого виробництва медичних засобів

7 травня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 160/28693/24 залишив без задоволення касаційну скаргу Дніпровської митниці, що посилалась на неправильне застосування пільгової ставки ПДВ.

ТОВ звернулося до суду з позовом до Дніпровської митниці про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення, яким збільшено суму грошового зобов'язання за платежем «Податок на додану вартість з товарів, ввезених на територію України суб'єктами господарювання» (під час імпорту товару, заявленого як медичний виріб, – тканина бавовняна медична, полотняного переплетення у рулонах).

Митний орган обґрунтовував свої вимоги тим, що тканина у рулонах не може вважатися медичним виробом або допоміжним засобом, оскільки вказаний матеріал призначений виробником для виготовлення медичних виробів, і у вигляді тканини в рулонах не може використовуватися «для застосування з метою забезпечення діагностики, профілактики, моніторингу, лікування...» та підлягає оподаткуванню ПДВ за ставкою 20 відсотків».

Наполягало, що рішення митного органу про нарахування ПДВ за повною ставкою є не лише юридично помилковим, але й таким, що суперечить офіційній позиції держави,

висловленій через механізми інституційної підтримки бізнесу.

Рішенням окружного адміністративного суду, залишеним без змін апеляційним судом, позов задоволено.

Суди виходили з того, що застосування позивачем 7% ставки ПДВ по операції з ввезення на митну територію України «тканини бавовняної полотняного переплетення» цілком відповідає вимогам пп. «в» п. 193.1 ст. 193 ПК України, а посилення митного органу на роз'яснення Міністерства охорони здоров'я, викладені у листі є безпідставним, оскільки останнє має виключно рекомендаційний характер та не є нормативно-правовим актом.

Розглянувши касаційну скаргу митниці, Верховний Суд вказав, що судами першої та апеляційної інстанцій встановлено, що відповідно до інформації зазначеної до кожної декларації в переліку наданих документів на товар надано Декларацію про відповідність згідно з процедурою оцінки відповідності, передбаченої Технічним регламентом, затвердженим постановою Уряду від 2 жовтня 2013 р. № 753. Тобто при ввезенні товару на митну територію України ТОВ надало митному органу всі документи щодо відповідності товару критеріям до медичних виробів.

У Сертифікаті якості вказано Товар: «Тканина медична бавовняна у рулонах тип 17 довжина 1300 м(м) шириною 90 см(см)» Характеристики: «Виріб вибілений марлевий з м'якого без вкраплень тканого матеріалу без запаху та смаку. Може використовуватись як готова продукція в медицині та медичній практиці. Використовується в якості медичного виробу в медицині та медичній практиці. Також може використовуватись в якості сировини для виробництва перев'язувальних матеріалів та виробів медичних марлевих (бинтів медичних марлевих, відрізів медичних марлевих та інших виробів в медицині та медичній практиці)».

Згідно з Декларацією про відповідність Технічному регламенту щодо медичних виробів, затвердженого постановою Уряду від 2 жовтня 2013 р. № 753, об'єкт декларації Тканини бавовняної полотняного переплетення відповідає вимогам стандартів ДСТУ EN 16223-1:2018, ДСТУ-2009.

У Класифікаторі медичних виробів НК 024:2023, затвердженому наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 24 травня 2023 р. № 4139 наявний та визначений «Рулон марлевий, нестерильний (код 48126)» – нестерильний виріб у формі довгої смужки тканого матеріалу, що розтягується та вбирає (наприклад, бавовни, целюлози), згорнутого в рулон, розроблений для використання в якості первинної пов'язки на рану або бандажа для утримання на місці марлевої подушечки або іншої пов'язки на тілі пацієнта. Призначене для забезпечення компресії без стягування, виріб може бути самоклеїким (залишається на місці при мінімальному використанні клейкої стрічки). Це виріб одноразового використання. НК 024:2023 призначений для ідентифікації інструментів, апаратів, приладів, пристроїв, матеріалів або інших виробів, що належать до медичних виробів.

Класифікатор не містить обмежень щодо довжини чи ширини такої смужки.

Таким чином, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що застосування позивачем 7% ставки ПДВ по операції з ввезення на митну територію України наведеного вище товару відповідає вимогам пп. «в» п. 193.1 ст. 193 ПК України.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/127204876*

Випадки загибелі військовослужбовців в районі ведення бойових дій, пов'язані з бойовими ураженнями або діями з боку противника, не підлягають обліку як нещасні випадки

13 травня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 300/6309/23 вирішив питання щодо правомірності застосування до подібних правовідносин положень Інструкції від 27 жовтня 2021 р. № 332.

Особа звернулася до суду з позовом до військової частини про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити дії стосовно видачі довідки про обставини травми (поранення, контузії, каліцтва) щодо загиблого військовослужбовця (її чоловіка), оскільки її відсутність перешкоджає реалізації права на отримання одноразової грошової допомоги.

Відмовляючи в задоволенні позову, суд першої інстанції виходив з того, що смерть військового згідно з наказом командира військової частини «Про завершення розслідування випадку загибелі військовослужбовців ...» стала наслідком вчинення ним неправомірних дій та відбулася за обставин, не пов'язаних із захистом Батьківщини, а скасування спірного наказу не призведе до виникнення у позивачки її очікуваного права на отримання одноразової грошової допомоги. Також суд дійшов висновку, що відповідач не допустив протиправної бездіяльності щодо невидачі довідки про обставини загибелі військовослужбовця.

Апеляційний суд рішення окружного адміністративного суду скасував та прийняв постанову, якою позов задовольнив частково.

У касаційній скарзі позивачка стверджувала, що загибель військовослужбовця у результаті наїзду транспортного засобу на мінне загородження та вибуху мін в районі ведення бойових дій є наслідком бойового ураження або дій з боку противника, тобто є бойовою людською втратою, а тому обліку як нещасний випадок не підлягає, що, відповідно, унеможливає проведення службового розслідування відповідно до положень Інструкції № 332.

Верховний Суд вказав, що Порядок від 21 листопада 2017 р. № 608 визначає загальну процедуру проведення службового розслідування стосовно військовослужбовців Збройних Сил України, водночас Інструкція від 27 жовтня 2021 р. № 332 визначає спеціальну процедуру проведення розслідування та обліку нещасних випадків з військовослужбовцями Збройних Сил України, отриманих ними професійних захворювань, їх загибелі або смерті зі встановленням зв'язку з виконанням обов'язків військової служби і аварій, що сталися у військових частинах.

Положення Інструкції № 332 не поширюється на військовослужбовців, які загинули внаслідок бойових уражень або дій з боку противника в районі ведення бойових дій, оскільки такі випадки є бойовими людськими втратами і обліку як нещасні випадки не підлягають. Водночас випадки загибелі військовослужбовців, що сталися в районі ведення бойових дій або проведення операції Об'єднаних сил, але не пов'язані з бойовими ураженнями або діями з боку противника, розслідуються згідно з вимогами цієї Інструкції.

Суд апеляційної інстанції не дослідив і не надав правової оцінки обставинам, з якими пов'язується необхідність проведення службового розслідування відповідно до положень Інструкції № 332, а саме ключовим є те, чи пов'язана з бойовими ураженнями або діями з боку противника загибель військовослужбовця, що сталася в районі ведення бойових дій. Дійшов-

ши висновку про протиправність спірного наказу з мотивів проведення службового розслідування відповідно до Порядку № 608, а не Інструкції № 332, не надав оцінки доводам апеляційної скарги щодо перевищення командиром військової частини повноважень у частині визначення причинного зв'язку загибелі військовослужбовця, які, на думку позивачки, належать до виключної компетенції військово-лікарських комісій відповідно до Положення від 14 серпня 2008 р. № 402.

Отже, Верховний Суд постановою апеляційного суду скасував у цій частині і направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reustr.court.gov.ua/Review/127700473*

Якщо особа, щодо якої застосовані санкції, оформлює відчуження активів в іншій державі, то це не скасовує санкції, накладеної Україною

14 травня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 320/14459/24 задовольнив касаційну скаргу Міністерства юстиції України, яке провело камеральну перевірку позивача.

За результатами перевірки комісія виявила порушення у сфері державної реєстрації та склала акт, в якому йдеться про те, що реєстратор порушив вимоги ч. 1 ст. 28 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» № 755-IV та Порядку № 990, оскільки провів державну реєстрацію, зокрема після застосування до бенефіціара виду обмежувального заходу, передбаченого п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції» № 1644-VII.

На підставі акта перевірки Міністерство юстиції України видало наказ, яким анулювало йому доступ до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Не погодившись з цим рішенням, державний реєстратор – приватний нотаріус звернувся до суду з позовом до Міністерства юстиції України про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити певні дії, посилаючись на те, що зміну кінцевого бенефіціарного власника було вчинено в державних реєстрах Республіки Австрія щодо підприємства, яке зареєстроване та здійснює діяльність в Республіці Австрія. Це свідчило, що всі зміни в державних реєстрах Республіки Австрія щодо структури власності Палл Мілл Холдинг ГмБХ визначаються виключно нормами права Республіки Австрія, а зміна інформації про кінцевого бенефіціарного власника після цього відображається і у відповідних реєстрах України.

Задовольняючи позов, суди дійшли висновку, що з огляду на подані до реєстрації документи та вичерпний перелік підстав для відмови в такій реєстрації, наведений у ч. 1 ст. 28 Закону № 755-IV, позивач не мав підстав для відмови у вчиненні реєстраційних дій. Крім того, наведена в рішенні РНБО інформація щодо підсанкційної особи не відповідала інформації щодо особи, яка була колишнім кінцевим бенефіціарним власником юридичних осіб.

Розглянувши касаційну скаргу відповідача, Верховний Суд вказав, що з аналізу положень законів «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та № 755-IV слідує, що

оскільки внесення відомостей до Єдиного державного реєстру про зміну кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи з підсанкційної особи на іншу є офіційним визнанням в Україні відповідного факту та впливає на правомочності щодо заблокованих активів, то, враховуючи мету застосування санкцій, державний реєстратор повинен відмовити у проведенні такої реєстрації, попри те, що факт відчуження акцій (частки) такої юридичної особи засвідчений документом іноземної держави. Якщо новий кінцевий бенефіціарний власник юридичної особи вже зареєстрований за законодавством іноземної держави, це не означає автоматичного визнання цього факту в Україні.

Незважаючи на те, що у редакції ст. 28 Закону № 755-IV, чинній станом на 8 травня 2023 р., була відсутня така підстава для відмови у проведенні державної реєстрації як встановлення факту застосування санкції до особи, щодо якої проводиться реєстрація або якої стосується реєстраційна дія, відповідна редакція статті передбачала інші підстави для відмови у проведенні державної реєстрації (зокрема п. 5 ч. 1 ст. 28 Закону № 755-IV – невідповідність документів Конституції та законом України), які могли застосовуватися у разі виявлення державним реєстратором факту накладення санкції на фізичну або юридичну особу.

Отже, п. 11 розділу II Порядку № 359/5 уточнює, конкретизує положення ст. 28 Закону № 755-IV і цьому Закону на час вчинення реєстраційних дій позивачем не суперечив.

Оскільки в силу положень ст. 5 Закону № 1644-VII рішення РНБО про застосування санкції у вигляді блокування активів вводиться у дію Указом Президента України, відповідно, відомості про осіб, щодо яких застосовані санкції, оприлюднюються на офіційних веб-ресурсах Президента України та Верховного Ради України. За таких умов державний реєстратор мав реальну можливість отримати інформацію про те, що кінцевий бенефіціарний власник юридичної особи, щодо зміни якого подано заяву до державного реєстратора, перебуває під санкціями.

Отже, Верховний Суд не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про те, що під час вчинення реєстраційних дій, які були предметом камеральної перевірки, позивач не порушив вимоги законодавства, а тому рішення окружного адміністративного суду та постанову апеляційного адміністративного суду скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив повністю.

*Рішення в ЄДРСР –
reustr.court.gov.ua/Review/127342797*

Заборона нарахування плати за житлово-комунальні послуги та стягнення заборгованості за ці послуги стосується тимчасово окупованих територій та періоду окупації

19 травня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 420/17630/24 залишив без задоволення касаційну скаргу газопостачальника, який нараховував плату за газ за період окупації.

Держпродспоживслужба провела позапланову перевірку АТ на предмет додержання вимог законодавства України у сфері надання житлово-комунальних послуг, за результатами якої складено акт про порушення вимог абз. 4 п. 1 постанови КМУ № 206 від 5 березня 2022 р., а саме: всупереч вказаному положенню проведено нарахування плати за комунальну послугу (роз-

поділ природного газу) за адресою особи, яка ініціювала перевірку, що знаходиться в місті Херсон з дати початку (1 березня 2022 р.) по дату завершення (11 листопада 2022 р.) тимчасової окупації території.

АТ звернулося до суду з позовом до Держпродспоживслужби, в якому просило визнати протиправним та скасувати припис відповідача, обґрунтовуючи тим, що вимоги абз. 4 п. 1 постанови КМУ № 206 передбачають заборону нарахування плати за житлово-комунальні послуги з дати початку по дату завершення тимчасової окупації територій. Водночас, така заборона щодо нарахування плати за житлово-комунальні послуги була впроваджена постановою КМУ № 1405 від 29 грудня 2023 р., яка набрала чинності 30 грудня 2023 р. Таким чином, до 30 грудня 2023 р. у АТ були відсутні правові підстави для нарахування плати за фактично надані послуги.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив з положень ч. 1 ст. 58 Конституції України, в якій вказано, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, та положень ч. 2 – 3 ст. 5 Цивільного кодексу України, якими встановлено, що акт цивільного законодавства не має зворотної дії у часі, крім випадків, коли він пом'якшує або скасовує цивільну відповідальність особи.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення про відмову у задоволенні позовних вимог, суд апеляційної інстанції виходив з того, що заборона нарахування плати за житлово-комунальні послуги та стягнення заборгованості за ці послуги, відповідно до абз. 4 п. 1 постанови КМУ № 206 (в редакції постанови КМУ № 1405) є чинною з 30 грудня 2023 р., але така заборона стосується тимчасово окупованих територій; періоду окупації – з дати початку по дату завершення тимчасової окупації.

Розглянувши касаційну скаргу позивача, Верховний Суд вказав, що встановлена 30 грудня 2022 р. тимчасова, до припинення чи скасування воєнного стану в Україні, заборона нарахування плати за житлово-комунальні послуги стосується виключно тимчасово окупованих територій з дати початку по дату завершення тимчасової окупації територій. При цьому вказана тимчасова заборона передбачена постановою № 206, а не постановою № 1405.

Постанова № 1405 є лише нормативним актом, яким вносяться зміни до нормативного акту (постанови № 206), яким тимчасово врегульовані правовідносини, які стосуються нарахування та стягнення плати за житлово-комунальні послуги на виключно тимчасово окупованих територіях з дати початку по дату завершення тимчасової окупації територій.

Верховний Суд наголосив, що п. 2 Постанови № 206 чітко встановлено, що така підлягає застосуванню з 24 лютого 2022 р.

Отже, постанова № 206 стосується суспільних відносин, які виникли після набрання нею чинності та тривають на дату набрання нею чинності, зокрема і змін, які внесені постановою № 1405.

При цьому норма абз. 4 п. 1 постанови № 206 в редакції постанови № 1405, яка діє з 30 грудня 2023 р., є чіткою, зрозумілою та не підлягає множинному тлумаченню. Тобто заборона нарахування плати за житлово-комунальні послуги та стягнення заборгованості за ці послуги відповідно до абз. 4 п. 1 постанови № 206 (в редакції постанови № 1405) є чинною з 30 грудня 2023 р. Але така заборона стосується тимчасово окупованих територій; періоду окупації – з дати початку по дату завершення тимчасової окупації; включення таких територій до переліку тимчасово окупованих територій України; стосується заборгованості

утвореної після 24 лютого 2022 р. за відповідний період окупації, споживачів та/або членів їх сімей на відповідній території.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/127443909*

Не може бути анульовано спеціальний дозвіл на користування надрами, виданий юридичній особі, кінцевим бенефіціарними власником якої є громадянин держави-агресора, без наявності відповідної підстави у ст. 26 КУпН

21 травня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 400/9675/23 задовольнив касаційну скаргу ТОВ у зв'язку з відсутністю підстав для припинення права користування надрами.

Державна служба геології та надр України звернулася до суду з позовом до ТОВ, в якому на підставі Закону України від 1 грудня 2022 р. № 2805-IX просила припинити право користування надрами шляхом анулювання спеціального дозволу на користування надрами, обґрунтовуючи тим, що кінцевим бенефіціарним власником ТОВ є громадянин рф.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, виходив з того, що Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» містить невичерпний перелік підстав анулювання дозволів, тому, враховуючи пряму заборону на користування надрами юридичним особам, кінцевими бенефіціарами яких є громадяни держави-агресора, наявні підстави для припинення права користування надрами шляхом анулювання спеціального дозволу на користування надрами.

У касаційній скарзі відповідач зазначав, що ст. 26 Кодексу України про надра передбачено виключний перелік підстав припинення користування надрами, проте нею не передбачено такої підстави для припинення, як належність кінцевого бенефіціарного власника до громадянства держави-агресора. При цьому положеннями ст. 13 Кодексу України про надра визначено лише випадки, коли особи (фізичні або юридичні) не можуть бути користувачами надр, що не може бути ототожнено з підставами для анулювання спеціального дозволу на користування надрами.

Верховний Суд вказав, що до набрання чинності Законом № 2805-IX (28 березня 2023 р.) норма ч. 3 ст. 26 Кодексу України про надра визначала, що законодавством України можуть бути передбачені й інші випадки припинення права користування надрами. Проте Законом № 2805-IX виключено вказане положення ч. 3 ст. 26 Кодексу України про надра.

Тобто станом на дату звернення до суду з цим позовом ст. 26 Кодексу не містила припису про можливість припинення права користування надрами шляхом анулювання спеціального дозволу на підставі інших випадків, аніж визначені положеннями ч. 2 ст. 26 Кодексу України про надра.

На підставі аналізу ст. 4-1 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та ст. 26 Кодексу України про надра Верховний Суд дійшов висновку, що припинення користування надрами, дозвіл на видобування яких наданий ТОВ, шляхом анулювання цього дозволу можливе лише з підстав, передбачених ст. 26 Кодексу України про надра.

Водночас наявність у юридичної особи – користувача надр кінцевого бенефіціарного власника – громадянина держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, зокрема

російської федерації, не передбачено ст. 26 Кодексу України про надра в якості підстави для анулювання спеціального дозволу на користування надрами.

З аналізу змісту ч. 3 – 5 ст. 13 Кодексу України про надра вбачається, що вказаними нормами закону визначаються суб'єкти, яким спеціальний дозвіл на користування надрами не надається та/або дія вже наданого дозволу не продовжується. Водночас вказані норми закону не визначають підстав анулювання вже виданих спеціальних дозволів на користування надрами.

Отже, наявність у позивача ознак, визначених ч. 3 ст. 13 Кодексу України про надра, а саме: наявність у кінцевого бенефіціара громадянства російської федерації не може бути підставою для анулювання виданого спеціального дозволу на користування надрами, оскільки вказане не передбачено ст. 26 цього Кодексу.

На підставі викладеного, у межах спірних правовідносин, колегія суддів сформулила висновок, що внесення на підставі Закону № 2805-ІХ змін до ч. 3 ст. 13 Кодексу про надра України щодо визначення осіб, які не можуть бути користувачами надр, зокрема, юридичні особи, у яких істотну участь мають або є кінцевими бенефіціарними власниками фізичні особи – громадяни та (або) резиденти держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, не може бути підставою для анулювання спеціального дозволу на користування надрами вже виданого таким юридичним особам без наявності відповідної підстави у ст. 26 Кодексу України про надра.

Отже, Верховний Суд рішення окружного суду та постанову апеляційного суду скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив.

Рішення в ЄДПРС – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127520517>

Орган соціального захисту ухвалює рішення про призначення допомоги в разі втрати годувальника особі з інвалідністю з дитинства після отримання її заяви, а не автоматично

28 травня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 620/15888/23 вирішив питання про визначення дати призначення державної соціальної допомоги особі з інвалідністю з дитинства, якій при цьому була призначена пенсія по втраті годувальника.

Особа з інвалідністю з дитинства 3 групи звернулася до суду з позовом до Управління адресних соціальних допомог та Департаменту соціальної політики міської ради про визнання протиправною бездіяльності щодо неінформування та ненадання йому роз'яснення про її право на одночасну виплату пенсії у зв'язку з втратою годувальника і державної соціальної допомоги та зобов'язання здійснити перерахунок та виплату державної соціальної допомоги.

Позивач вважав, що у відповідача були усі документи для призначення державної соціальної пільги відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» № 2109-III. Однак відповідач не повідомив про наявність у позивача права на отримання соціальної допомоги. Про таке право позивач довідався самостійно, після чого подав відповідну заяву.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції, з позицією якого погодився й апеляційний суд, виходив з того,

що для призначення державної соціальної допомоги особа повинна звернутися до уповноваженого органу із заявою та необхідними документами. У справі не встановлено надходження висновку МСЕК щодо позивача до Департаменту, на облік як одержувач допомоги він не перебував, а із заявою про її призначення звернувся лише 24 травня 2023 р. З цієї дати було призначено виплату.

Верховний Суд вказав, що особа з інвалідністю з дитинства або дитина з інвалідністю має право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника (державну соціальну допомогу дитині померлого годувальника, передбачену Законом України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю») і державну соціальну допомогу відповідно до цього Закону. Ці виплати призначаються одночасно.

Законом № 2109-III передбачено право на одночасне призначення державної соціальної допомоги та пенсії у зв'язку з втратою годувальника. Однак реалізація цього права вимагає від особи вчинення дій, таких як подання окремої заяви на призначення кожного з видів допомоги.

Призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника не породжує автоматичного виникнення обов'язку органу соціального захисту призначити допомогу за Законом № 2109-III без відповідної заяви. Особа повинна подати окрему заяву на призначення державної соціальної допомоги як особі з інвалідністю з дитинства, надати необхідні документи, і лише після цього орган соціального захисту може ухвалити рішення про призначення такої допомоги.

Відповідно до вимог ст. 12 Закону № 2109-III виплата державної соціальної допомоги за минулий час здійснюється через неотримання сум особою з інвалідністю чи її офіційним представником з поважних причин. Поважною причиною, визначеною Законом № 2109-III, є перебування особи з інвалідністю на лікуванні, інші причини, які фізично унеможлилювали своєчасне витребування призначених сум державної соціальної допомоги, або інші об'єктивні обставини, коли особа з інвалідністю чи її батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники не могли звернутися за їх отриманням.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, позивач не надав доказів наявності відповідних об'єктивних причин, які унеможлилювали його звернення до уповноваженого органу із заявою про призначення державної соціальної допомоги до 24 травня 2023 р.

Тому Верховний Суд відмовив у задоволенні касаційної скарги.

Рішення в ЄДПРС – reyestr.court.gov.ua/Review/127700473

Визначальною підставою для надання статусу УБД є не формальне подання повного пакета документів, а підтвердження факту безпосередньої участі особи в бойових діях

3 червня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 620/11392/24 задовольнив частково касаційну скаргу відповідача, який відмовив у наданні позивачу статусу учасника бойових дій.

Позивач із перших днів повномасштабного вторгнення російської федерації разом з особовим складом Академії Державної пенітенціарної служби України Міністерства юстиції Украй-

ни брав участь у бойових діях з метою відсічі збройної агресії проти України. Незважаючи на це, Комісія з питань розгляду матеріалів про визнання учасником бойових дій протиправно відмовила йому в наданні статусу учасника бойових, формально посилаючись на відсутність документів, що підтверджують його безпосередню участь в бойових діях, при цьому не вживши жодних дій для всебічного, повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин, що мають значення для прийняття відповідного рішення, зокрема, не витребувала додаткові документи, не заслухала пояснення самого позивача або свідків, що могли підтвердити викладені ним обставини.

Вважаючи такі дії протиправними, він звернувся до суду з позовом до Міністерства юстиції України, у якому просив визнати протиправним та скасувати рішення Комісії, зобов'язати Комісію повторно розглянути матеріали про визнання його учасником бойових дій.

Суд першої інстанції задовольнив позовні вимоги з тих мотивів, що довідка оперативного угруповання військ № 000/д/ОУВЧ є достатнім доказом. При цьому зазначив, що у протоколі засідань Комісії відсутні зауваження до поданих документів, не зазначено підстави неврахування наданих на розгляд Комісії документів, у зв'язку з чим правові підстави для відмови в наданні позивачеві статусу учасника бойових дій були відсутні.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції в частині мотивів задоволення позову.

Розглянувши касаційну скаргу відповідача, Верховний Суд вказав, що з аналізу норм Порядку, затвердженого постановою Уряду від 20 серпня 2014 р. № 413, видно, що повноваження комісій не обмежуються формальною перевіркою поданих документів. На них покладено обов'язок здійснювати всебічну та об'єктивну перевірку обставин, які можуть підтверджувати участь особи в заходах, пов'язаних із захистом України. Зокрема, комісії зобов'язані не лише вивчати надані матеріали, а й, за необхідності, витребувати додаткові документи, заслуховувати пояснення свідків та осіб, щодо яких розглядається питання про надання статусу учасника бойових дій.

Ураховуючи положення ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та п. 4, 5 Порядку № 413, визначальною підставою для надання статусу учасника бойових дій є не формальне подання повного пакета документів, а підтвердження факту безпосередньої участі особи в бойових діях або заходах із забезпечення оборони України.

Документи виступають лише засобом доведення цієї участі, а не самостійною умовою для визнання такого статусу. Відтак, формальний підхід до розгляду поданих матеріалів, без врахування їх реального змісту та обставин, що свідчать про виконання особою завдань у зоні бойових дій, є неправомірним і суперечить меті правового регулювання законодавства у сфері захисту прав ветеранів війни.

Отже, відповідач, вирішуючи питання про надання статусу учасника бойових дій позивачу зобов'язаний був врахувати відомості, наведені в довідці № 000/д/ОУВЧ, навіть з відсутності інших документів, які вимагалися положеннями Порядку № 413, зокрема, журналу бойових дій чи витягів з підсумкових бойових донесень, у зв'язку з чим суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що зазначена довідка є достатнім доказом на підтвердження факту участі позивача в заходах, пов'язаних із відсіччю та стримуванням збройної агресії російської федерації проти України.

Тому колегія суддів ВС констатувала, що суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про те, що така довідка № 000/д/ОУВЧ не є тим документом, на підставі якого позивачеві може бути надано статус учасника бойових дій, у зв'язку з чим

безпідставно та необґрунтовано змінив мотивувальну частину рішення суду першої інстанції, а тому постанову апеляційного адміністративного суду скасувала, рішення окружного адміністративного суду залишила в силі.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/127846763*

Строк звернення до суду з позовом про оскарження податкових повідомлень- рішень після процедури їх адміністративного оскарження становить один місяць

**16 липня 2025 р. Велика Палата Верховного Суду у справі
№ 500/2276/24 залишила без задоволення касаційну скаргу
позивачки, яка не навела поважних причин пропуску строку
звернення до суду.**

ФОП після адміністративного оскарження податкових повідомлень-рішень звернулася до суду з позовом до ДПС, у якому просила визнати протиправними та скасувати ці повідомлення-рішення.

Окружний адміністративний відмовив задоволенні заяви позивачки про поновлення строку звернення до суду, а позов залишив без розгляду, мотивуючи тим, що відповідно до зроблених Верховним Судом висновків строк звернення до суду з позовом про скасування податкового повідомлення-рішення за умови попереднього використання досудового порядку вирішення становить місяць, що настає за днем закінчення процедури адміністративного оскарження. Рішення Державної податкової служби України про результати розгляду скарги позивачка отримала 19 січня 2024 р., проте звернулася до суду із цим позовом лише 16 квітня 2024 р., тобто з пропуском місячного строку звернення до суду.

Апеляційний адміністративний суд підтримав позицію суду першої інстанції.

У касаційній скарзі позивачка зазначала, що ПК України та КАС України мають однакову юридичну силу, проте вони стосуються різних сфер. Зокрема, ПК України не покликаний регулювати строки для здійснення судочинства. Вважала, що при зверненні до суду з позовом до суб'єкта владних повноважень має право керуватися строками, встановленими ч. 4 ст. 122 КАС України. Ця норма передбачає тримісячний строк для звернення до адміністративного суду з моменту отримання рішення за результатами досудового оскарження, якщо позивач скористався або був зобов'язаний скористатися досудовим порядком.

Велика Палата вказала, що за сформованою судовою практикою, яка є обов'язковою для врахування, строк звернення до суду з позовом про скасування податкового повідомлення-рішення або іншого рішення контролюючого органу про нарахування грошового зобов'язання за умови попереднього використання досудового порядку становить один місяць, що настає за днем закінчення процедури адміністративного оскарження.

Норма п. 56.19 ст. 56 ПК України є спеціальною щодо норми ч. 4 ст. 122 КАС України, а отже має перевагу в застосуванні у податкових спорах і регулює оскарження в судовому порядку податкових повідомлень-рішень та інших рішень контролюючих органів про нарахування грошових зобов'язань за умови попереднього використання позивачем досудового порядку вирішення спору. Вона встановлює строк для їх оскарження протягом місяця, що настає за днем закінчення процедури адміністративного оскарження відповідно до п. 56.17 ст. 56 ПК України.

Ці дві правові норми (загальна і спеціальна) не породжують колізію, спеціальна норма, передбачена ПК України, має пріоритет у регулюванні спірних правовідносин.

Враховуючи зазначене, Велика Палата відступила від висновку, викладеного в п. 101 постанови Великої Палати від 19 січня 2023 р. у справі № 140/1770/19, про те, що норма п. 56.18 ст. 56 ПК України встановлює спеціальні строки звернення до суду, відсилаючи в цьому питанні до ст. 102 ПК України.

У цьому контексті Велика Палата зазначила, що норма п. 56.18 ст. 56 ПК України не встановлює строку звернення до суду з позовом про оскарження податкового повідомлення-рішення та не є відсилною до норми, яка їх встановлює, а отже, не є тим «іншим законом», яким встановлені спеціальні строки звернення до суду.

Строк у 1095 днів, встановлений ст. 102 ПК України, є саме строком давності, у межах якого за платником подат-

ків зберігається право оскаржити в суді податкове повідомлення-рішення або інше рішення контролюючого органу, а не строком звернення до суду із такими вимогами.

У цій справі до подання позовної заяви у квітні 2024 р. позивачка в листопаді 2023 р. оскаржила до ДПС податкове повідомлення-рішення, тобто відбувалася процедура адміністративного оскарження податкових повідомлень-рішень, яка закінчилась у січні 2024 р. – у день отримання позивачкою рішень ДПС про результати розгляду її скарги.

Таким чином, звернення позивачки до суду є таким, що подане з пропуском місячного строку звернення до суду.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128993275*

Найважливіші нормативно-правові акти за два тижні

Постраждалих внаслідок агресії рф звільнено від плати за видачу посвідчення водія замість утраченого

12.08.2025 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2025 р. № 951, якою внесено зміни до деяких постанов щодо осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Доповненнями до п. 29, 29-1 Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами, затвердженого постановою від 8 травня 1993 р. № 340, передбачено, що у разі втрати посвідчення водія внаслідок збройної агресії російської федерації проти України особи, визнані потерпілими та яким завдано майнової шкоди внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, для звільнення від сплати за адміністративну послугу з видачі посвідчення водія замість утраченого та звільнення від відшкодування вартості бланка посвідчення водія:

– разом із заявою про втрату посвідчення водія внаслідок збройної агресії російської федерації проти України подають документ, виданий органом досудового розслідування, про визнання потерпілим у рамках відповідного кримінального провадження;

– до заяви, поданої через електронний кабінет водія та за технічної можливості засобами Порталу Дія, додають електронну копію (фотокопію) оригіналу паперового документа, виданого органом досудового розслідування, про визнання потерпілим у рамках відповідного кримінального провадження.

При цьому доповненнями до п. 8-2, 18 Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затвердженого постановою від 7 вересня 1998 р. № 1388, визначено, що у разі втрати свідоцтва

про реєстрацію транспортного засобу внаслідок збройної агресії російської федерації проти України власники, визнані потерпілими та яким завдано майнової шкоди внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, для звільнення від сплати за адміністративну послугу з перереєстрації транспортного засобу з видачею свідоцтва про реєстрацію замість утраченого та звільнення від відшкодування вартості бланка свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу разом із заявою про втрату свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу внаслідок збройної агресії російської федерації проти України:

– поданою через електронний кабінет водія, подають електронну копію (фотокопію) оригіналу паперового документа, виданого органом досудового розслідування, про визнання такого власника потерпілим у рамках відповідного кримінального провадження;

– подають документ, виданий органом досудового розслідування, про визнання такого власника потерпілим у рамках відповідного кримінального провадження.

Викладено й у новій редакції примітки до переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання, а також доповнено новим абзацом п. 4 Порядку надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг.

Біопаливний напрям сільського господарства розвиватиме нова Координаційна рада

12.08.2025 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2025 р. № 949, якою утворено Координаційну раду з питань розвитку біоенергетичного потенціалу сільського господарства.

Рада є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, утвореним з метою опрацювання пи-

тань розвитку і функціонування біоенергетичного сектору як важливої складової політики збільшення частки виробництва продукції з доданою вартістю у сільському господарстві.

Основними завданнями Ради є:

1) сприяння забезпеченню координації дій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій у сфері розвитку і функціонування біоенергетичного сектору;

2) підготовка пропозицій та рекомендацій щодо:

– формування та реалізації державної політики щодо виготовлення, реалізації, використання та транспортування альтернативних видів палива (біопаливо);

– визначення заходів та механізмів щодо стимулювання збільшення частки використання біопалива в Україні;

– розвитку сировинної бази для виробництва біопалива;

– підвищення ефективності процедур, пов'язаних з введенням в обіг та обліком біопалива;

– скорочення витрат, пов'язаних з виробництвом та реалізацією біопалива (логістика тощо);

– підвищення якості біопалива;

– розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва;

– забезпечення кваліфікованим персоналом сектору виробництва біопалива.

3) визначення шляхів та механізмів розв'язання проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у сфері розвитку і функціонування біоенергетичного сектору;

4) удосконалення нормативно-правової бази з питань розвитку біоенергетичного потенціалу сільського господарства.

Визначено вимоги до заяви про отримання інтегрованого довкіллевого дозволу

12.08.2025 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2025 р. № 780, якою затверджено Вимоги, що визначають форму і зміст заяви про отримання інтегрованого довкіллевого дозволу (внесення змін до нього), яка подається оператором установки Міндовкілля для отримання інтегрованого довкіллевого дозволу (внесення змін до нього).

Заява повинна містити інформацію про:

1) оператора установки та документи, що підтверджують його повноваження як оператора установки на здійснення технічної експлуатації установки;

2) установку та її діяльність (основні та допоміжні види діяльності), географічні координати промислового майданчика;

3) сировину та допоміжні матеріали, інші речовини та види енергії, що використовуються в установці або утворюються нею;

4) джерела викидів з установки та джерела їх утворення;

5) умови місцевості, на якій розташовано установку, та її кліматичні характеристики;

6) стан промислового майданчика;

7) характер та кількість викидів з установки, вплив викидів на довкілля;

8) види та обсяги утворюваних відходів;

9) обґрунтування потреби у воді з помісячним нормативним розрахунком водокористування і водовідведення;

10) опис та схему місць забору води та скиду зворотних вод;

11) технологію та інші технічні рішення, у тому числі умови технологічного процесу, що застосовуються з метою запобігання, а якщо це неможливо - зменшення викидів з установки;

12) заходи щодо запобігання утворенню, зменшенню утворення та підготовки до оброблення відходів, утворюваних установкою;

13) заходи щодо забезпечення виконання основних обов'язків оператора установки відповідно до Закону;

14) заходи щодо здійснення моніторингу викидів, моніторингу забруднення земель та підземних вод згідно з вимогами Закону;

15) основні альтернативи запропонованій технології, технічним рішенням та заходам, зазначеним у п. 11 - 14, що вивчалися оператором установки;

16) оцінку відповідності найкращим доступним технологіям та методам управління;

17) резюме нетехнічного характеру відповідно до інформації, зазначеної у розд. I, III - XIV заяви, розраховане на широку аудиторію.

До заяви додаються документи, передбачені абз. 2 - 4 ч. 6 ст. 49 Водного кодексу України, а саме:

1) обґрунтування потреби у воді з помісячним нормативним розрахунком водокористування і водовідведення;

2) опис та схема місць забору води та скиду зворотних вод;

3) нормативи гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами (з розрахунком на кожний випуск (скид) окремо).

Заява заповнюється за формою згідно з додатком до цих вимог.

Відомості, у тому числі про документи, які містяться в інформаційно-комунікаційних системах, що передбачені формою заяви, заповнюються у порядку електронної інформаційної взаємодії Єдиного державного реєстру інтегрованих довкіллевих дозволів з електронними інформаційними ресурсами у порядку, встановленому законодавством, та/або оператором установки.

У разі відсутності відомостей та/або документів в інформаційно-комунікаційних системах, які необхідні для заповнення форми заяви, такі відомості та/або документи надаються оператором установки під час її заповнення. До заяви також можуть додаватися інші визначені оператором установки відомості, які обґрунтовують інформацію, зазначену у відповідних розділах заяви.

Разом із заявою подається:

1) базовий звіт - у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 25 Закону;

2) оцінка відступу - у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 13 Закону;

3) заява про зобов'язання щодо виведення установки з експлуатації із зазначенням обґрунтування та підстав для визначення кінцевого строку експлуатації установки - у випадку, передбаченому п. 5 ст. 29 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону;

4) результати оцінки впливу на довкілля (подаються у формі відомостей про результати оцінки впливу на довкілля, в яких зазначається номер справи з оцінки впливу на довкілля, які стосуються установки) - у випадках, передбачених ч. 7 ст. 3 Закону;

5) перелік місць, в яких можна ознайомитися із заявою про отримання інтегрованого довкіллевого дозволу (внесення змін до нього) під час громадського обговорення у процесі видачі інтегрованого довкіллевого дозволу (внесення змін до нього), із зазначенням їх адрес, а також перелік територіальних громад із зазначенням адміністративно-територіальних одиниць, які можуть зазнати впливу внаслідок діяльності установки;

6) документ, що підтверджує внесення плати за видачу інтегрованого довкіллевого дозволу (внесення змін до нього) (у випадках, передбачених ч. 6 ст. 3 Закону);

7) відомості, що підтверджують факт та дату опублікування, розміщення або оприлюднення в інший спосіб оголошення про початок громадського обговорення у процесі видачі інтегрованого довікільцевого дозволу (внесення змін до нього), відповідно до вимог Закону.

Заява разом з документами, що додаються до неї, подаються в електронній формі через засоби Реєстру.

Заява про внесення змін до інтегрованого довікільцевого дозволу за спрощеною процедурою подається оператором установки до Міндовкілля через засоби Реєстру із зазначенням підстав, передбачених ч. 1 ст. 22 Закону, разом з підтвердними документами. У заяві зазначаються також положення інтегрованого довікільцевого дозволу, які потребують змін.

Розширено можливості для реінтеграції та відновлення звільнених з полону

12.08.2025 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку проведення відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення» від 6 серпня 2025 р. № 940.

Зокрема новими абзацами п. 3, 15 Порядку, затвердженого постановою від 15 березня 2024 р. № 296, визначено, що у разі відсутності можливості здійснення реінтеграційних заходів та заходів з відновлення щодо звільнених оборонців України у центрах реінтеграції Міноборони, МВС, СБУ, Управління державної охорони, Служби зовнішньої розвідки (за напрямками підпорядкування) такі заходи можуть здійснюватися іншими центрами реінтеграції складових сектору безпеки і оборони України, визначених абзацом другим цього пункту, з подальшим відшкодуванням ними понесених витрат іншим центром реінтеграції на підставі договорів про відшкодування витрат. Порядок відшкодування витрат визначається наказом Міноборони.

Зарахування коштів у сумі зазначених витрат здійснюється до спеціального фонду відповідного центру реінтеграції з подальшим їх спрямуванням на організацію його діяльності.

У разі потреби щодо звільнених осіб встановлюються обмежувальні протиепідемічні заходи (залежно від особливостей перебігу інфекційної хвороби, стану епідемічної ситуації та обставин, що на неї впливають).

При цьому новою редакцією абз. 2 і 3 п. 17, п. 30, 31 і 45 цього Порядку передбачено, що медичне обстеження звільненої особи передбачає здійснення таких заходів:

– загальний медичний огляд лікарем-терапевтом (лікарем загальної практики - сімейним лікарем) з обов'язковим проведенням антропометричних вимірювань (вимірювання ваги, зросту, окружності талії, індексу маси тіла), проведенням оцінки функціонального стану серцево-судинної системи (вимірюванням артеріального тиску, частоти серцевих скорочень, проведенням електрокардіографії); спеціалізований медичний огляд лікарями інших спеціальностей з обов'язковим проведенням фізикальних методів обстеження із зазначенням повідомлених особою обставин та часу отримання травм, поранень та/або захворювань. Зазначений медичний огляд проводиться лікарем-психіатром з обов'язковим збором анамнезу (за умови надання звільненою особою або його законним представником усвідомленої зго-

ди на огляд лікарем-психіатром), лікарем-дерматовенерологом, лікарем-стоматологом, лікарем-хірургом, лікарем-ортопедом-травматологом з обов'язковим детальним описом виявлених травм, поранень та/або захворювань, визначенням їх характеру та ймовірного механізму отримання, а також фіксацією попередньої дати та обставин їх спричинення (із слів особи) для подальшого використання зазначеної інформації під час проходження військово-лікарської комісії. За наявності медичних показань також проводиться медичний огляд лікарем-невропатологом, лікарем-урологом (для жінок також лікарем-акушером-гінекологом), лікарем-інфекціоністом, лікарем-дієтологом та лікарями інших спеціальностей;

– проведення лабораторних досліджень: загальний клінічний аналіз крові (з лейкоцитарною формулою), біохімічний аналіз крові, вимірювання загального холестерину, вимірювання цукру в крові натщесерце, загальний аналіз сечі, скринінг на інфекції, що передаються статевим шляхом, ВІЛ (за наявності власноруч підписаної згоди звільненої особи на проходження тесту на ВІЛ), туберкульоз, вірусні гепатити В і С відповідно до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я.

Перед наданням реабілітаційної допомоги проводяться діагностичні заходи відповідно до затверджених клінічних протоколів медичної допомоги з метою встановлення клінічного діагнозу (стану здоров'я) звільненої особи. За результатами обстеження лікуючий лікар передає лікарю фізичної та реабілітаційної медицини інформацію, необхідну для визначення медичних протипоказань чи застережень щодо проведення реабілітаційних втручань (заходів). На підставі зазначеної інформації лікар фізичної та реабілітаційної медицини разом з фахівцями з реабілітації визначає допустимі методи та обсяг реабілітаційної допомоги, що будуть застосовуватися.

Надання реабілітаційної допомоги здійснюється закладами охорони здоров'я в порядку, визначеному Законом України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» та постановами Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1268 «Питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я» та від 16 грудня 2022 р. № 1462 «Деякі питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я».

У разі відсутності у звільненої особи, яка потребує надання соціальних послуг та/або заходів з підтримки, документів, що свідчують її особу та підтверджують громадянство України, рішення про надання соціальних послуг та/або необхідність здійснення заходів з підтримки приймається без подання таких документів за заявою, зокрема про здійснення заходів з підтримки, звільненої особи та/або члена її сім'ї.

Для надання консультації або допомоги в оформленні необхідних документів та/або інших адміністративних послуг особі та/або членам її сім'ї, які перебувають у центрі реінтеграції або закладі охорони здоров'я, можуть бути залучені мобільні адміністратори центрів надання адміністративних послуг, фахівці із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб для забезпечення виїзного обслуговування до місця перебування такої особи та/або членів її сім'ї згідно з графіком, погодженим з центром реінтеграції або закладом охорони здоров'я, органом, що утворив центр надання адміністративних послуг, та установою, закладом, підприємством, де працює/лаштувався фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. Заходи з підтримки звільнених осіб та/або членів їх сімей здійснюються відповідно до Порядку забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 р. № 881.

Виїзд працівника територіального органу/територіального підрозділу ДМС, адміністратора центру надання адміністративних послуг до осіб, які перебувають у центрі реінтеграції або закладі охорони здоров'я, у разі необхідності прийняття документів для оформлення паспорта громадянина України та/або паспорта громадянина України для виїзду за кордон здійснюється у встановленому законодавством порядку.

На установки спалювання відходів камери відеоспостереження мають бути встановлені через рік

12.08.2025 набрав чинності наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 25 квітня 2025 р. № 856, яким:

- 1) затверджено Правила технічної експлуатації установок із спалювання відходів та установок із сумісного спалювання відходів;
- 2) внесено зміни до Нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел, затверджених наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 27 червня 2006 р. № 309, та Технологічних нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин із устаткування (установки) для виробництва цементного клінкера в обортових випалювальних печах, виробнича потужність яких перевищує 500 тонн на день, затверджених наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20 січня 2009 р. № 23.

При цьому для установок спалювання відходів і установок сумісного спалювання відходів, введених в експлуатацію або щодо яких розпочато будівництво, або замовлено і оплачено обладнання на основі проектною документацією до набрання чинності цим наказом, положення щодо встановлення:

- камер відеоспостереження застосовується через 1 рік з дня набрання чинності цим наказом;
- обладнання автоматизованої системи контролю викидів, яке забезпечує моніторинг нормативів гранично допустимих викидів (скидів) забруднюючих речовин в атмосферне повітря та у води, застосовується через 4 роки з дня набрання чинності цим наказом за умови подання операторами установок через інформаційну систему управління відходами інвестиційних програм проведення технічного переоснащення установок протягом 1 року з дня набрання чинності цим наказом.

У разі неподання в зазначений строк до Міндовкілля інвестиційних програм проведення технічного переоснащення установок, такі установки підлягають закриттю через 1 рік з дня набрання чинності цим наказом.

Закладам фізичної культури і спорту дозволили виготовляти аудіовізуальну продукцію

13.08.2025 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2025 р. № 955, якою внесено зміни до деяких постанов щодо інформаційної підтримки спорту вищих досягнень.

Зокрема до Переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами фізичної культури і спорту, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, додано:

- розповсюдження буклетів, відеопродукції, відео, телевізійних програм, телефільмів тощо, пряма трансляція та показ у запису таких заходів, виготовлення аудіовізуальної продукції.

Внесено зміни й до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту, затвердженого постановою від 29 лютого 2012 р. № 152.

Для яких постраждалих від агресії рф позичальників може бути встановлено мораторій на стягнення боргу?

13.08.2025 набрав чинності Закон України щодо особливостей кредитування та фінансового лізингу у період дії воєнного стану від 27 березня 2025 р. № 4340-ІХ.

Новими п. 23 – 36 розд. «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України, зокрема встановлено, що протягом дії воєнного стану:

1. Позичальник (у тому числі його правонаступник), який є суб'єктом господарювання, має право звернутися до кредитодавця (позикодавця) або нового кредитора із заявою про застосування мораторію на нарахування та сплату коштів за грошовим зобов'язанням за договором кредиту (позики), включаючи основну суму кредиту (позики), проценти, комісії та інші платежі, за сукупності таких умов:

1) сукупний річний дохід позичальника за 2021 р. (з урахуванням контрагентів, які разом з позичальником входять до групи пов'язаних контрагентів, що визначаються в порядку і за критеріями, встановленими Національним банком України) не перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

2) договір кредиту (позики) з позичальником було укладено до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України щодо особливостей кредитування та фінансового лізингу у період дії воєнного стану»;

3) виконання зобов'язання за договором кредиту (позики) забезпечено заставою, іпотекою:

а) нерухомого майна, обладнання та/або устаткування, яке визначено індивідуальними ознаками, відповідає критеріям основних засобів відповідно до законодавства та станом на день подання заяви знаходиться на територіях активних бойових дій, у тому числі територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси (для яких не визначено дату завершення бойових дій), або тимчасово окупованих російською федерацією територіях України (для яких не визначено дату завершення тимчасової окупації), включених до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією; та/або

б) транспортних засобів, які знищено, загублено, вкрадено, втрачено та/або які вибули з володіння позичальника не з його волі іншим шляхом на територіях активних бойових дій, у тому числі на територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси (для яких не визначено дату завершення бойових дій), або тимчасово окупованих російською федерацією територіях України (для яких не визначено дату завершення тимчасової окупації), включених до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією.

Факт знищення, загублення, вкрадення, втрати та/або вибуття з володіння позичальника (його правонаступника) не з його волі іншим шляхом транспортного засобу може підтвер-

дзуються заявою про вчинення кримінального правопорушення та витягом з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінальних проваджень, відкритих не пізніше 30 днів з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України щодо особливостей кредитування та фінансового лізингу у період дії воєнного стану», а якщо такі обставини виникли після набрання ним чинності - відкритих не пізніше 180 днів з дня початку бойових дій на відповідній території або з дня початку її тимчасової окупації російською федерацією, визначеного відповідно до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією.

Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку;

4) на день укладення договору кредиту (позики) оціночна вартість майна, передбаченого пп. 3 цього пункту, становила понад 50 відсотків оціночної вартості всієї застави, іпотеки, що забезпечує виконання зобов'язання за таким договором кредиту (позики);

5) сукупний річний дохід позичальника за попередній звітний рік (з урахуванням контрагентів, передбачених пп. 1 цього пункту) не перевищує 75 відсотків його річного доходу за 2021 р.; або загальна площа сільськогосподарських угідь, що перебувають у користуванні позичальника на день подання заяви, не перевищує 50 відсотків загальної площі сільськогосподарських угідь, що перебували у його користуванні в 2021 р. При визначенні загальної площі сільськогосподарських угідь, що перебувають у користуванні позичальника, не враховуються угіддя, які розташовані на територіях активних бойових дій, у тому числі на територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси (для яких не визначено дату завершення бойових дій), або тимчасово окупованих російською федерацією територіях України (для яких не визначено дату завершення тимчасової окупації), включених до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією;

6) загальна сума дивідендів, виплачених позичальником з дня, коли застава, іпотека отримали статус, передбачений пп. 3 цього пункту, до дня подання заяви, становить не більше 20 відсотків від суми основного боргу за договором кредиту (позики). Ця умова не поширюється на виплату дивідендів загальною сумою менше 150 тисяч гривень.

2. Лізингоодержувач (у тому числі його правонаступник), який є суб'єктом господарювання, має право звернутися до лізингодавця або особи, до якої перейшли права та обов'язки такого лізингодавця, із заявою про застосування мораторію на нарахування та сплату лізингових та інших платежів за договором фінансового лізингу, включаючи заборгованість за ними, неустойку (штраф, пеню), за сукупності таких умов:

1) сукупний річний дохід лізингоодержувача за 2021 р. (з урахуванням контрагентів, які разом з лізингоодержувачем входять до групи пов'язаних контрагентів, що визначаються в порядку і за критеріями, встановленими Національним банком України) не перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

2) договір фінансового лізингу укладено до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України щодо

особливостей кредитування та фінансового лізингу у період дії воєнного стану»;

3) на день укладення договору фінансового лізингу лізингоодержувач здійснював господарську діяльність на території, яка станом на день подання заяви належить до територій активних бойових дій, у тому числі територій активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси (для яких не визначено дату завершення бойових дій), або тимчасово окупованих російською федерацією територій України (для яких не визначено дату завершення тимчасової окупації), включених до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією.

Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку;

4) об'єкт фінансового лізингу знищено, загублено, викрадено, втрачено та/або він вибув з володіння лізингоодержувача не з його волі іншим шляхом на територіях активних бойових дій, у тому числі територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси (для яких станом на дату подання заяви не визначено дату завершення бойових дій), або тимчасово окупованих російською федерацією територіях України (для яких станом на дату подання заяви не визначено дату завершення тимчасової окупації), включених до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією.

Факт знищення, загублення, викрадення, втрати та/або вибуття з володіння лізингоодержувача (його правонаступника) не з його волі іншим шляхом об'єкта фінансового лізингу може підтверджуватися заявою про вчинення кримінального правопорушення та витягом з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінальних проваджень, відкритих не пізніше 30 днів з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України щодо особливостей кредитування та фінансового лізингу у період дії воєнного стану», а якщо такі обставини виникли після набрання ним чинності - відкритих не пізніше 180 днів з дня початку бойових дій на відповідній території або з дня початку її тимчасової окупації російською федерацією, визначеного відповідно до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією;

5) сукупний річний дохід лізингоодержувача за попередній звітний рік (з урахуванням контрагентів, передбачених пп. 1 цього пункту) не перевищує 75 відсотків його річного доходу за 2021 р.; або загальна площа сільськогосподарських угідь, що знаходяться у користуванні лізингоодержувача на день подання заяви, не перевищує 50 відсотків загальної площі сільськогосподарських угідь, що знаходилися у його користуванні в 2021 р. При визначенні загальної площі сільськогосподарських угідь, що перебувають у користуванні лізингоодержувача, не враховуються угіддя, які розташовані на територіях активних бойових дій, у тому числі на територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси (для яких не визначено дату завершення бойових дій), або тимчасово окупованих російською федерацією територіях України (для яких не визначено дату завершення тимчасової окупації), включених до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією;

6) загальна сума дивідендів, виплачених лізингоодержувачем за період з дня, коли об'єкт фінансового лізингу отримав

статус, передбачений пп. 4 цього пункту, до дня подання заяви, становить не більше 20 відсотків від суми основного боргу за договором фінансового лізингу. Ця умова не поширюється на виплату дивідендів загальною сумою менше 150 тисяч гривень.

Крім того, розд. XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» доповнено п. 10-7 і 10-8.

Не оподатковуватиметься благодійна допомога на соціальну реабілітацію

14.08.2025 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2025 р. № 943, якою уточнено та розширено перелік потреб, сума (вартість) благодійної допомоги для задоволення яких не включається до оподаткованого доходу платників податку на доходи фізичних осіб:

1. Відновлення втраченого майна:

1) закупівля товарів (послуг), необхідних для відбудови пошкоджених або відновлення знищених житлових, господарських будівель і споруд шляхом виконання робіт з реконструкції, реставрації, капітального чи поточного ремонту, влаштування інженерних систем (водопостачання, каналізація, вентиляція, освітлення), зокрема розроблення проектної (науково-проектної) документації, проведення її експертизи, утримання служби замовника, здійснення авторського і технічного нагляду, прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів;

2) забезпечення:

– побутовою технікою вартістю до п'яти розмірів мінімальної заробітної плати за одиницю, але не більше трьох одиниць різного побутового призначення;

– товарами, необхідними для відбудови пошкоджених або відновлення знищених житлових, господарських будівель і споруд;

– радіаторами електричними, конвекційними нагрівачами, конвекторами, вентиляторами, їх частинами та комплектувальними виробами;

– генераторами, батареями та акумуляторами, їх частинами та комплектувальними виробами, пристроями для заряджання, електричним устаткуванням загальною вартістю до 15 розмірів мінімальної заробітної плати;

2. Забезпечення:

– житлом, модульними будинками, модульними допоміжними приміщеннями, житлово-комунальними послугами, паливом, необхідним для приготування їжі та обігрівання приміщення;

– виплати компенсації за найм (оренду) житлових приміщень;

– транспортним обслуговуванням;

– влаштування засобів безперешкодного доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до житлових будівель і приміщень, місць тимчасового проживання;

3. Забезпечення речами індивідуального користування (взуттям, одягом, тощо), засобами особистої гігієни, побутової хімії, предметами домашнього вжитку (крім меблів та побутової техніки), в тому числі інструментами, необхідними для особистих професійних занять (швейними, музичними тощо), технічними засобами для навчання, в тому числі дистанційного (комп'ютерною технікою та оргтехнікою, аксесуарами до них тощо), підручниками та книгами, в тому числі друківаними, канцтоварами, велосипедами двоколісними та іншими видами

велосипедів (зокрема, триколісними велосипедами для доставляння вантажів), без двигуна, дво-, три- та чотириколісними велосипедами з допоміжними педалями, з допоміжним електродвигуном, електровелосипедами, їх частинами та комплектувальними виробами, кріслами колісними, їх частинами та комплектувальними виробами, реабілітаційним обладнанням і приладдям, його частинами та комплектувальними виробами (з винятками);

4. Забезпечення продуктами харчування, продуктовими наборами, напоями безалкогольними, мінеральними водами та іншими водами у пляшках, наборами гігієнічними (у тому числі наборами дорожніми для особистої гігієни), спальними наборами (розкладачками, подушками, матрацами, ковдрами, покривалами, постільною білизною, мішками спальними, перинами тощо), наборами для екстреної допомоги, водою для технічних потреб, засобами індивідуального захисту (распіраторами, захисними масками, рукавичками, касками, спецодягом та взуттям), предметами першої необхідності, наборами екстреної медичної та домедичної допомоги (лікарськими засобами, виробами медичного призначення, укомплектованими аптечками тощо) чи ваучерами на їх закупівлю;

5. Забезпечення дитячими товарами та дитячим харчуванням, іграми та іграшками;

6. Закупівля для фізичних осіб, які здійснюють ведення особистого селянського господарства (за наявності у них земельних ділянок сільськогосподарського призначення на праві власності чи користування):

– насіння, садивного та посівного матеріалу сільськогосподарських культур, добрив для проведення польових, сільськогосподарських робіт;

– корму для худоби, птиці та інших свійських тварин, бджололісією;

– сільськогосподарської техніки загальною вартістю до 100 розмірів мінімальної заробітної плати, інвентарю та обладнання загальною вартістю до 10 розмірів мінімальної заробітної плати;

7. Забезпечення:

– здобуття або продовження здобуття певного освітнього рівня;

– участі в освітніх курсах;

– професійної перекваліфікації, підвищення кваліфікації;

8. Здійснення заходів, спрямованих на психологічну та соціальну реабілітацію (абілітацію) осіб.

Нові розміри щомісячної грошової компенсації потерпілим на виробництві

14.08.2025 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2023 р. № 438» від 6 серпня 2025 р. № 947.

Новою редакцією пп. 3 п. 5 постанови «Деякі питання організації забезпечення соціальними та медичними послугами потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які їх потребують» від 28 квітня 2023 р. № 438 встановлено, що розмір щомісячної грошової компенсації потерпілому вартості заходів, необхідних для надання послуги натуральної допомоги, що передбачають надання предметів і засобів особистої гігієни, санітарно-гігієнічних засобів та засобів догляду у разі, коли потерпілому згідно з висновком лікарсько-консультативної комісії та/або медичним висновком

про здатність до самообслуговування та потреби в сторонній допомозі, та/або витягом з рішення експертної команди з оцінювання повсякденного функціонування особи, або випискою з акта огляду медико-соціальної експертної комісії (довідкою до такого акта огляду), та/або відповідно до індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (у разі її складення) визначено потреби в:

- спеціальному медичному догляді та одночасно в забезпеченні медичними виробами та/або лікарськими засобами, - становить половину розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати компенсації;
- постійному сторонньому догляді та одночасно в забезпеченні медичними виробами та/або лікарськими засобами, - становить чверть розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати компенсації;
- побутовому обслуговуванні та одночасно в забезпеченні медичними виробами та/або лікарськими засобами, - становить одну шосту розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати компенсації;
- спеціальному медичному догляді, - становить чверть розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати компенсації;
- постійному сторонньому догляді, - становить одну шосту розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати компенсації.

У разі невстановлення потреби в спеціальному медичному догляді, постійному сторонньому догляді, побутовому обслуговуванні, але визначення потреби в забезпеченні медичними виробами та одночасно лікарськими засобами, розмір щомісячної грошової компенсації потерпілому вартості заходів, необхідних для надання послуги натуральної допомоги, що передбачають надання предметів і засобів особистої гігієни, санітарно-гігієнічних засобів та засобів догляду, становить одну десяту розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати компенсації.

У разі невстановлення потреби в спеціальному медичному догляді, постійному сторонньому догляді, у забезпеченні лікарськими засобами розмір щомісячної грошової компенсації потерпілому вартості заходів, необхідних для надання послуги натуральної допомоги, що передбачають надання предметів і засобів особистої гігієни, санітарно-гігієнічних засобів та засобів догляду, становить одну дванадцятку розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати компенсації.

Розмір щомісячної грошової компенсації потерпілому вартості заходів, необхідних для надання послуги натуральної допомоги, що передбачають надання:

- продуктів харчування, - становить одну дванадцятку розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати компенсації;
- одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, - становить одну десяту розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати компенсації.

Якщо встановлено, що потерпілий потребує відразу кількох видів допомоги, оплата проводиться за кожним її видом.

У разі визначення необхідності в щомісячній грошовій компенсації соціальної послуги догляду вдома та щомісячній грошовій компенсації вартості заходів, необхідних для надання соціальної послуги натуральної допомоги, відповідні виплати проводяться одночасно.

При цьому Пенсійний фонд України має забезпечити складання списків потерпілих, яких взято на облік на дату набрання чинності цією постановою та які згідно з висновком лікарсько-

консультативної комісії чи медичним висновком про здатність до самообслуговування та потребу в сторонній допомозі та/або витягом з рішення експертної команди з оцінювання повсякденного функціонування особи, або випискою з акта огляду медико-соціальної експертної комісії (довідкою до такого акта огляду), та/або відповідно до індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (у разі її складення) потребують постійного стороннього догляду та/або побутового обслуговування, та/або спеціального медичного догляду, та/або забезпечення медичними виробами.

Внесено зміни й до Порядку організації надання деяких соціальних та медичних послуг потерпілим внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, затвердженому зазначеною постановою.

Пенсійному фонду України протягом десяти робочих днів з дати набрання чинності цією постановою доручено надіслати виконавчим органам сільських, селищних, міських рад, районним у м. Києві та Севастополі державним адміністраціям (військовим адміністраціям) за допомогою засобів веб-порталу електронних послуг Пенсійного фонду України повідомлення про потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, яких взято на облік, за формою згідно з додатком 2 до Порядку організації надання деяких соціальних та медичних послуг потерпілим внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, затвердженого постановою від 28 квітня 2023 р. № 438.

Скорочено склад Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату

14.08.2025 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату» від 8 серпня 2025 р. № 958.

Зокрема новою редакцією п. 5, 6 і 8 Положення, затвердженого постановою від 31 серпня 2011 р. № 923, визначено, що Комісія утворюється у складі 11 осіб, з яких шість осіб делеговані Мін'юстом, та п'ять - Нотаріальною палатою України. Мін'юст делегує своїх представників з числа його посадових осіб та/або нотаріусів (за згодою).

До внесення змін було 14 осіб: сім осіб, делегував Мін'юст з числа нотаріусів та/або представників Мін'юсту, та сім нотаріусів - Нотаріальна палата України.

Пропозиції щодо делегування представників Мін'юсту до складу Комісії з числа нотаріусів вносяться територіальними органами Мін'юсту за запитом Мін'юсту у визначений в ньому термін.

Нотаріальна палата України делегує своїх представників з числа нотаріусів.

До складу Комісії входить голова, заступник голови, секретар Комісії та інші її члени.

Затвердження персонального складу Комісії, визначення голови та секретаря Комісії з числа її членів здійснюється Мін'юстом.

Заступник голови Комісії обирається на першому її засіданні шляхом відкритого голосування членами Комісії простою більшістю голосів.

Нотаріус може бути делегований Мін'юстом або Нотаріальною палатою України до складу Комісії за умови, якщо:

- він не був членом Комісії попередніх складів;
- він має стаж роботи нотаріусом не менш як 12 років;

– щодо нього не застосовувалися дисциплінарні стягнення (державний нотаріус) або його діяльність не зупинялася (приватний нотаріус) у зв'язку з допущеними порушеннями законодавства;

– щодо нього не застосовувалося анулювання доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та/або Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань.

Строк повноважень персонального складу Комісії становить три роки починаючи з дня його затвердження.

Повноваження члена Комісії припиняються одночасно із закінченням строку повноважень персонального складу Комісії.

З метою формування нового складу Комісії Мініюст не пізніше ніж за 14 робочих днів до дня закінчення строку повноважень персонального складу Комісії звертається в електронній формі до Нотаріальної палати України із клопотанням про делегування її представників до складу Комісії.

У разі відсутності пропозицій Нотаріальної палати України щодо делегування нотаріусів до складу Комісії протягом 10 робочих днів з дня отримання нею відповідного клопотання Мініюст самостійно формує та затверджує новий склад Комісії у кількості 11 осіб, з яких не менше п'яти - нотаріуси (за їх згодою), пропозиції щодо делегування яких внесені територіальними органами Мініюсту за запитом Мініюсту у визначений в ньому термін.

Членство в Комісії припиняється у разі:

- дострокового відкликання члена Комісії за рішенням суб'єкта, який його делегував до складу Комісії;
- складення повноважень члена Комісії за власним бажанням за його заявою;
- смерті.

У разі невиконання делегованим Нотаріальною палатою України членом Комісії три рази підряд протягом року обов'язку щодо участі у засіданнях Комісії, у тому числі у режимі відеоконференції, Мініюст не пізніше наступного робочого дня з дня встановлення відповідного факту звертається в електронній формі до Нотаріальної палати України з клопотанням про необхідність дострокового відкликання такого члена Комісії та делегування до її складу нового представника.

У разі відсутності рішення Нотаріальної палати України про відкликання члена Комісії та делегування нового представника до складу Комісії протягом п'яти робочих днів з дня отримання такого клопотання Мініюст самостійно делегує нового представника до складу Комісії з числа нотаріусів (за їх згодою), пропозиції щодо делегування яких внесені територіальними органами Мініюсту за запитом Мініюсту у визначений в ньому термін.

У разі невиконання делегованим Мініюстом членом Комісії три рази підряд протягом року обов'язку щодо участі у засіданнях Комісії, у тому числі у режимі відеоконференції, Мініюст не пізніше наступного робочого дня з дня встановлення відповідного факту приймає рішення про дострокове відкликання такого члена та делегування до складу Комісії нового представника.

Член Комісії, який відкликається з підстав, визначених у цьому пункті, позбавляється права брати участь у наступних засіданнях Комісії з моменту настання відповідного факту.

Секретар Комісії виконує доручення голови Комісії, пов'язані із забезпеченням підготовки та організацією проведення засідань Комісії, ведення протоколів, а також здійснює інші повноваження, визначені регламентом Комісії.

У разі відсутності на засіданні Комісії її секретаря або відсутності можливості виконання ним своїх обов'язків через від-

від з метою забезпечення проведення відповідного засідання Комісія обирає із складу членів Комісії секретаря шляхом голосування більшістю голосів присутніх на її засіданні членів.

Зміни внесені й до п. 4, 10, 12, 17, 22, 24 цього Положення.

Міністерство юстиції протягом двох місяців з дня набрання чинності цією постановою має:

- привести власні акти у відповідність із цією постановою;
- затвердити новий склад Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату з урахуванням змін, внесених цією постановою.

Затверджено форму висновку щодо видачі інтегрованого довікільного дозволу

14.08.2025 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 7 січня 2025 р. № 7, якою затверджено Вимоги, що визначають зміст висновку щодо видачі інтегрованого довікільного дозволу (внесення змін до нього), які надаються компетентними органами у процесі видачі дозволу (внесення змін до нього) Міндовкіллям.

Висновки повинні бути обґрунтованими та містити позицію компетентного органу щодо видачі інтегрованого довікільного дозволу (внесення змін до нього), пропозиції до умов такого дозволу та пропозиції щодо врахування, часткового врахування або обґрунтованого відхилення зауважень і пропозицій громадськості.

Висновки складаються компетентними органами за формою, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 7 січня 2025 р. № 7.

У висновках компетентні органи у межах своєї компетенції зазначають позиції щодо видачі інтегрованого довікільного дозволу (внесення змін до нього) з урахуванням:

1) повноти пакета документів, необхідних для отримання інтегрованого довікільного дозволу (внесення змін до нього), поданого оператором установки;

2) відповідності заяви про отримання інтегрованого довікільного дозволу (внесення змін до нього) та доданих до неї документів, поданих оператором установки, вимогам до форми і змісту заяви про отримання інтегрованого довікільного дозволу (внесення змін до нього), затвердженим Кабінетом Міністрів України відповідно до ч. 5 ст. 4 Закону;

3) наявності достовірної інформації у заяві про отримання інтегрованого довікільного дозволу (внесення змін до нього) та доданих до неї документах, поданих оператором установки;

4) відповідності експлуатації установки вимогам Закону.

У висновках компетентні органи в межах своєї компетенції зазначають пропозиції до умов, передбачених ч. 6 ст. 10 Закону, які включаються до інтегрованого довікільного дозволу.

Пропозиції щодо врахування, часткового врахування або обґрунтованого відхилення зауважень і пропозицій громадськості повинні містити позицію компетентного органу щодо способу врахування (в разі повного або часткового врахування) або обґрунтування відхилення зауважень і пропозицій громадськості в межах компетенції компетентного органу.

Орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань екології та природних ресурсів, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації, юрисдикція яких поширюється на адміністративно-територіальні одиниці, які можуть зазнати впливу внаслідок діяльності установки, за місцезнаходженням установки подають Міндовкілля висновки з урахуванням стратегій, планів, регіональних програм охорони довкілля тощо.

